

# “A people that does not remember its past has no future”

De Russische instrumentalisering van het verleden onder Poetin en Medvedev, 2000-2018

**Laura Vansina**

Masterproef aangeboden binnen de opleiding  
master in de Geschiedenis (MoSa)

Promotor: prof. dr. Lien Verpoest

Academiejaar 2017-2018

281 835 tekens



Ik verklaar me akkoord met de code of conduct van de faculteit Letteren voor geloofwaardig auteurschap



INHOUDSTAFEL
--------------

<b>Inleiding</b> .....	<b>1</b>
1. Context.....	2
1.1. ‘La mémoire est un absolut et l’histoire ne connaît que du relatif’ .....	2
1.2. Van de Marakij tot de Short Course: instrumentalisering van het verleden voor 2000....	4
1.3. Collectieve herinnering en identiteitsvorming: een continue wisselwerking .....	6
1.4. Na de ‘chaos of the 90s’: Rusland en het verleden vanaf 2000 .....	7
2. Status quaestionis en relevantie .....	9
3. Methode: van bronneselectie tot discoursanalyse .....	14
3.1. Bronneselectie- en verwerking: geschiedenis als een retorisch instrument .....	14
3.2. Methodologische aanpak: kwalitatieve discoursanalyse .....	15
4. Structuur.....	17
<b>Hoofdstuk 1: Geschiedenis als term</b> .....	<b>18</b>
1.1. ‘History’: een kwantitatieve benadering .....	18
1.2. ‘History’ en historische gebeurtenissen: een kwalitatieve benadering .....	22
1.2.1. ‘Keep the links of time alive’: een toekomst vol verleden .....	22
1.2.2. ‘Our values form our vision of the future’: waarden als lessen uit het verleden en richtlijn naar de toekomst.....	27
Patriottisme .....	30
Religie.....	34
Eenheid.....	36
Conservatisme .....	39
1.2.3. Eurasian civilizationism: a Russian historic destiny.....	41
New geopolitics: geo-economists en stabilizers .....	42
1.3. Conclusie.....	44
<b>Hoofdstuk 2: Geschiedenis als discipline</b> .....	<b>45</b>
2.1. ‘Let me, Putin, call myself your colleague’: Russische historici in de maatschappij.....	45
2.2. ‘You are our hope for the future’: historische opvoeding van de Russische jeugd.....	50
2.2.1. Onderwijscurricula als ‘high priority challenges’: de visie van het Kremlin .....	50
2.2.2. Geschiedenisles: waar het verleden, handboeken en het Kremlin samenkomen .....	53
2.3. ‘Truly an affair of state importance’: de rol van de overheid in de vorming van het historisch discours.....	60
2.3.1. Het officiële narratief van de Russische presidenten.....	61
Nieuwe tijden, nieuwe strijd: het gevecht tegen vervalsing van het Russische verleden ..	62
2.3.2. Wetten en maatregelen als hulp in de strijd: het Kremlin vecht terug.....	65
2.4. Conclusie.....	67
<b>Hoofdstuk 3: Geschiedenis in relaties tot andere landen</b> .....	<b>69</b>
3.1. ‘The past still unites our peoples’: internationale relaties en het gemeenschappelijke verleden .....	69
3.1.1. Post-sovjet regio’s.....	70
Oekraïne .....	72
Wit-Rusland .....	82
3.1.2. Westen: Verenigde Staten van Amerika .....	84
3.2. Conclusie.....	87

<b>Hoofdstuk 4: Geschiedenis als legitimatie politieke beleid .....</b>	<b>88</b>
4.1. ‘We would do well to remember the past’: het verleden als politieke legitimatie.....	88
4.1.1. Terroristen: even onmenselijk en bloeddorstig als de nazi’s.....	88
4.1.2. Anarchism has never led to any good: de presidentiële aversie voor revoluties.....	93
4.2. ‘Tears fill my eyes’: Vladimir Poetin, het verleden en de Poetincultus .....	97
4.3. Conclusie.....	98
<b>Conclusie: A people that does not remember its past has no future.....</b>	<b>99</b>
<b>Bibliografie.....</b>	<b>103</b>
1. Bronnen.....	103
2. Werken .....	109
3. Webpagina’s.....	116
Bijlage 1: selectietermen bronnen .....	117

## INLEIDING

*A people that does not remember its past has no future*

~ Vladimir Vladimirovich Poetin

Zonder een historisch bewustzijn heeft een volk geen toekomst, zo klonk het tijdens een persconferentie van de Russische en Poolse presidenten in 2002.<sup>1</sup> Op deze manier begon president Poetin zijn antwoord op de vraag of Rusland zich, net als Duitsland enkele jaren eerder, zou verontschuldigen tegenover Polen voor de gebeurtenissen in het verleden. Als resultaat van het befaamde Molotov-Ribbentrop pact was de Sovjet-Unie het land op 17 september 1939 immers binnengevallen. Dit betekende voor de Poolse bevolking opnieuw het begin van een lange bezettingsperiode door buitenlandse machten.<sup>2</sup> Gaande van verplichte oostwaartse migraties en het bloedbad van Katyn in 1939 tot het gebrek aan beloofde hulp aan de verzetsstrijders tijdens de Opstand van Warschau in 1944, het littekenweefsel in het collectieve geheugen van de Polen loopt diep. Ook aan de vooroorlogse Terreur en de rest van de communistische periode houdt de bevolking geen warme herinneringen over.

De vraag die deze journalist in januari 2002 stelde, twee jaar na de verkiezing van Vladimir Vladimirovich Poetin tot president, was dus in geen geval verbazend. Het antwoord dat hij kreeg was typisch voor de ex-KGB'er: elk verleden heeft duistere pagina's, laten we vooral naar de toekomst kijken en werken aan constructieve relaties tussen onze landen. Politieke interacties met een gemeenschappelijke geschiedenis als inzet komen in de post-Sovjet ruimte wel vaker voor. Tot op de dag van vandaag ontmoeten het hedendaagse Rusland en zijn verleden elkaar zeer frequent, in alle delen van de samenleving.

Ook in het politiek discours steekt het verleden vaak de kop op. Het is dan ook op dit aspect dat deze masterproef zich richt. Concreet ligt de focus op in welke mate, op welke manier en waarom president Poetin en president Medvedev de (Russische) geschiedenis instrumentaliseerden tussen het begin van de eerste ambtstermijn van Poetin in 2000 en het einde van diens derde zitting in mei 2018. Hierbij ligt de interesse zowel bij thematische nadrukken als bij eventuele evoluties die – in deze relatief korte periode – waargenomen kunnen worden. Het onderzoek toetst eventuele breukpunten of subtiele veranderingen steeds aan gebeurtenissen die verantwoordelijk kunnen zijn geweest voor deze aandachtsverschuivingen.

---

<sup>1</sup> POETIN, V., 'Extracts from a Joint News Conference with President Alexander Kwasniewski of Poland', Poznan, 2002 (en.kremlin.ru/d/21476). Geraadpleegd op 20 maart 2018.

<sup>2</sup> ZAMOYSKI, A., *Poland: A History*, Londen, 2009, 313.

Dit inleidend hoofdstuk heeft als doel de relevantie van bovenstaande onderzoeksvraag te beargumenteren. In de eerste plaats schetsen de komende pagina's de vereiste context om dit onderzoek tot zijn recht te laten komen. Deze achtergrondinformatie is vierledig en behandelt achtereenvolgens de concepten 'geschiedenis' en 'herinnering', de politieke instrumentalisering van het verleden, het verband tussen geschiedenis, historische herinnering en identiteitsvorming en de hedendaagse situatie en problematieken in de Russische Federatie. Vervolgens bespreekt het hoofdstuk aan de hand van de status quaestionis en een methodologische uiteenzetting de relevantie van het gevoerde onderzoek, evenals en een theoretisch kader. De inleiding sluit af met de structuur van deze masterproef.

## 1. Context

### 1.1. *'La mémoire est un absolu et l'histoire ne connaît que du relatif'*

Elke samenleving is het resultaat van eeuwen wisselwerking tussen verschillende factoren. Naast elementen zoals taal en religie staat dus ook geschiedenis centraal in het constructieproces van hedendaagse natiestaten.<sup>3</sup> Rusland heeft bovendien een erg complexe en vaak ook controversiële verleden gekend. Alvorens verder in te gaan op de rol die deze historische gebeurtenissen tussen 2000 en 2018 speelden in het Russische presidentiële overheidsdiscours, is het nodig om enkele conceptuele afbakeningen te maken. Vooral het verschil tussen 'geschiedenis' en de 'collectieve herinnering' behoeft enige uitleg. Historicus Pierre Nora definieert 'herinnering' als volgt:

*“Une mémoire est le souvenir d'une expérience vécue et fantasmée et, à ce titre, elle est portée par des groupes vivants, ouverte à toutes les transformations, inconsciente de ses déformations successives, vulnérable à toutes les manipulations, susceptible de longues latences et de brusques réveils”<sup>4</sup>*

'Geschiedenis', daarentegen, benoemt hij op de volgende wijze:

*“L'histoire est une construction toujours problématique et incomplète de ce qui n'est plus, mais qui a laissé des traces. Et à partir de ces traces, contrôlées, croisées, on tâche de reconstituer au*

---

<sup>3</sup> VAZQUEZ LIÑAN, M., 'History as a propaganda tool in Putin's Russia', *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (2010), 169.

<sup>4</sup> BUOB, J. en FRACHON, J., "Le Grand Entretien: Pierre Nora et le métier d'historien. La France malade de sa mémoire", Interview, *Le Monde* 2 (18 februari 2006), 23-24.

*plus près ce qui a dû se passer, et surtout d'intégrer ces faits dans un ensemble explicatif cohérent.*<sup>5</sup>

Nora specificeert verder dat een herinnering enkel informatie in zich opneemt die haar ten goede komt en op die manier bijdraagt tot de identiteitsvorming van een groep.<sup>6</sup> Geschiedenis daarentegen is volgens hem het resultaat van een procedure die volgens strikte richtlijnen verloopt en die ‘aan niemand en aan iedereen toebehoort’. *Bref, la mémoire est un absolu et l'histoire ne connaît que du relatif*. Deze definities dienen voor veel academici die zich sindsdien verder in dit onderwerp verdiepten als leidraad, hoewel de meeste auteurs interpretaties licht ombuigen of andere nadrukken leggen.<sup>7</sup> Repina voegde bijvoorbeeld recent een interessante opmerking aan toe. Volgens haar houden, op basis van de definities van Nora, historici zich idealiter bezig met ‘geschiedenis’.<sup>8</sup> Politici daarentegen doen beroep op het concept ‘herinnering’, aangezien ze dit naadloos kunnen inbouwen in hun politieke standpunten en doeleinden. Zoals uit komend onderzoek zal blijken, is het laatste deel van dit fenomeen bij Poetin en Medvedev bijzonder duidelijk. Zij focussen zich inderdaad vooral op concept ‘herinnering’ zoals uitgelegd door Nora. Toch gaat Repina niet volledig akkoord met de visie van de Franse historicus. Waar volgens Nora ‘geschiedenis de dood is van herinnering en herinnering de dood van geschiedenis’, beargumenteert zij dat beide concepten nooit volledig van elkaar gescheiden kunnen worden en dat geschiedenis op zich nooit volledig objectief kan zijn – al moet dit voor historici wel het streefdoel zijn.<sup>9</sup> In deze bewering sluit ze zich overigens aan bij een ruimere historiografische stroming.<sup>10</sup> Ook deze thesis zal zich bij deze bewering voegen, aangezien het onderzoek zal uitwijzen dat de plaats en taak van historici binnen de Russische Federatie niet louter die van een objectieve waarnemer is.

---

<sup>5</sup> BUOB en FRACHON, “Le Grand Entretien: Pierre Nora et le métier d'historien. La France malade de sa mémoire”, 23-24.

<sup>6</sup> Ibidem.

<sup>7</sup> Bijvoorbeeld: REPINA, L., ‘Historical Memory and Contemporary Historical Scholarship’, *Russian Social Science Review*, 58 (2017), 318-336. - ASSMANN, A., ‘Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past’, TILMANS, K., VAN VREE, F. en WINTER, J. red., *Performing the Past. Memory, History and Identity in modern Europe*, Amsterdam, 2010, 35-50. - WERTSCH, J. V., ‘Blank Spots in Collective Memory: A Case Study of Russia’, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 617 (2008), 58-71.

<sup>8</sup> REPINA, L., ‘Historical Memory and Contemporary Historical Scholarship’, 327.

<sup>9</sup> Ibid., 327-328.

<sup>10</sup> Bijvoorbeeld: KUZIO, T., ‘History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space’, *Nationalities Papers*, 30 (2002), 241-264.



## 1.2. *Van de Marakij tot de Short Course: instrumentalisering van het verleden voor 2000*

Het gebruik van herinneringen in een politiek discours insinueert dus bijna automatisch een instrumentalisering van het verleden voor eigen doeleinden, al varieert de mate waarin uiteraard van casus tot casus. Vazquez Liñan spreekt hier in sommige gevallen over een ‘propagandistische herinnering’.<sup>11</sup> Die bestaat uit een selectieve en lineaire constructie om zich het verleden te herinneren en dit klaar te stomen voor massaconsumptie die op zijn beurt de vorming van een sociale identiteit kan bevorderen. Uiteraard is deze definitie niet enkel van toepassing op het hedendaagse Rusland. Het verleden gebruiken voor persoonlijke politieke doeleinden gebeurt immers al sinds mensenheugenis. Net als zovele andere staten participeerde ook Rusland doorheen haar geschiedenis duchtig mee aan dit fenomeen. Verschillende tsaren gebruikten zowel de doop van Prins Vladimir in 988 als de loyaliteit en het woongebied van de Kozakken regelmatig ter legitimering van de Russische overheersing in verschillende regio’s. Een ander voorbeeld is de operatie die Ivan de Verschrikkelijke in de vijftiende eeuw opstartte via de Metropoliet Makarij, die als doel had om zijn heerschappij te rechtvaardigen.<sup>12</sup> De *Velikie Cheti Minei* en de *Stepennaia Kniga Tsarskogo Rodosloviia* vervulden een respectievelijk religieuze en seculiere legitimerende rol voor zowel Ivans heerschappij als voor het expansieve karakter van het Russische Rijk. Het resultaat van deze selectieve historiografie was een amalgaam van soms contradictorische elementen. Tegenstrijdigheden in het door de overheid geconstrueerde historisch narratief komen tot op vandaag voor in Rusland.<sup>13</sup>

Ook tijdens de Sovjetperiode behoorde historisch onderzoek tot één van de meest controversiële takken van de academische wereld.<sup>14</sup> Naast het dictatoriale karakter van dit beleid had dit eveneens te maken met het teleologische aspect van het communistische gedachtegoed. Zo deed Lenin beroep op religieuze symbolen en mythes van de Russische Orthodoxe Kerk – symbolen die de bevolking kende van de pre-Soviet tijd – en gaf hij hieraan een socialistische interpretatie met als doel de boerenbevolking meer aan te spreken.<sup>15</sup> In 1929 mengde Stalin zich

---

<sup>11</sup> VAZQUEZ LIÑAN, M., ‘Historical Memory and Political Propaganda in the Russian Federation’, *Communist and Post-Communist Studies*, 50 (2017), 77-78.

<sup>12</sup> HOSKING, G., *Russia: People and Empire, 1552-1917*, Massachusetts, 1997, 5-6.

<sup>13</sup> GJERDE, K. L., ‘The use of history in Russia 2000-2011: the Kremlin and the search for consensus’, *East European Politics*, 31 (2015), 149-169. - SHERLOCK, T., ‘Confronting the Stalinist Past: The Politics of Memory in Russia’, *The Washington Quarterly*, 34 (2011), 95.

<sup>14</sup> MERRIDALE, C., ‘Redesigning History in Contemporary Russia’, *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 13.

<sup>15</sup> ZAJDA, J. en ZAJDA, R., ‘The Politics of Rewriting History: New History Textbooks and Curriculum Materials in Russia’, *International Review of Education*, 49 (2003), 373.

zelfs persoonlijk in de inhoud van een historisch onderzoek.<sup>16</sup> Dit was het startpunt voor een actieve staatsinmenging in het historisch discours in het communistische Rusland. Gedurende de hele verdere Sovjetperiode bestonden staatsgeleide initiatieven om onderwijscurricula te hervormen. Eén van de meest bekende voorbeelden is de rol van Stalin in het geschiedenis-handboek *Istoriya Vsesoyuznoy Kommunisticheskoy Partii (Bol'shevikov): Kratkiy kurs* dat de geschiedenis van de Communistische Partij schetst en eveneens door deze instantie is opgesteld.<sup>17</sup> Ook na het overlijden van Stalin bleef het verleden een speelbal van het Kremlin, waarbij de mate van controle erg afhankelijk was van de koers die de CPSU op dat moment voer. Zo liet de destalinisatie onder Kroetsjov wel enige kritiek toe: bekend is bijvoorbeeld de School van Leningrad, waarbij historici de traditionele paradigma niet expliciet uitdaagden maar wel het Bolsjewistische partij-perspectief aan de kaak stelden.<sup>18</sup> Brezjnev schroefde in de jaren 1960 en 1970 de vijs echter opnieuw aan, waarna Gorbachov in de perestroika-periode opnieuw meer vrijheid voor historici binnen de academische wereld bepleitte. Zo kondigde de nieuwe Secretaris-Generaal in 1987 aan dat de 'socialistische wet der waarheid' als taak had om de blinde vlekken binnen de Sovjetgeschiedenis op te vullen.<sup>19</sup> Toch bleef een selectieve interpretatie van het verleden ook tijdens deze periode eerder regel dan uitzondering.

Voor historici werd het Sovjetbewind dus gekenmerkt door een continue conjunctuur van academische vrijheid, censuur en restricties op toegang tot bronnen en andere informatie.<sup>20</sup> Dit continu verschuivende toneel zorgde er dan ook voor dat geschiedkundigen hun discours herhaaldelijk aan de omstandigheden moesten aanpassen. Partijgezinde onderzoekers konden een erg invloedrijke positie verwerven maar elke verandering in visie of bewind van de CPSU kon resulteren in een verwijdering van het academisch toneel.

Ook na de val van de Sovjet-Unie bleef de Russische historiografie onder druk staan. Voor politici en journalisten werd het verleden tijdens de jaren 1990 een middel om het nieuwe regime te legitimeren, de historische fouten van de communistische periode recht te zetten en de slachtoffers van de afgelopen decennia te herdenken.<sup>21</sup> Geschiedkundigen herontdekten de

---

<sup>16</sup> ZAJDA en ZAJDA, 'The Politics of Rewriting History', 15.

<sup>17</sup> Ibidem. - Officiële Engelse vertaling: *History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks): Short Course*

<sup>18</sup> KOLONITSKII, B. En COHEN, Y. E., 'Russian Historiography of the 1917 Revolution: New Challenges to Old Paradigms?', *History and Memory*, 21 (2009), 38-40.

<sup>19</sup> BARON, N. 'History, Politics and Political Culture: Thoughts on the Role of Historiography in Contemporary Russia', *Cromohs. Cyber Review of Modern Historiography*, 5 (2000), 2.

<sup>20</sup> KEENAN, T., 'Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda', *Slavic & East European Information Resources*, 16 (2015), 125.

<sup>21</sup> MERRIDALE, 'Redesigning History in Contemporary Russia', 13.

Romanov-dynastie en focusten, in tegenstelling tot tijdens de Sovjetperiode, steeds meer op de culturele aspecten van het verleden.<sup>22</sup> Op deze manier probeerden ze de Russische nationale identiteit een nieuwe invulling te geven nadat oude structuren en ideologieën ineengestort waren.

### *1.3. Collectieve herinnering en identiteitsvorming: een continue wisselwerking*

Zoals hierboven reeds kort aangehaald, gaan collectieve herinnering en de vorming van een nationale identiteit steeds hand in hand. Meer zelfs, het selectieproces en het herinneringsdiscours dat hieruit ontstaat, hebben steeds tot doel om een gemeenschappelijke identiteit te vormen.<sup>23</sup> Identiteiten zijn immers geen onveranderlijke begrippen, maar kennen een continue evolutie en staan onder constante constructie en reconstructie.<sup>24</sup> Evenmin verbazingwekkend is dat de vorming van een nationale identiteit in Rusland – en bijgevolg ook de vorming van een collectieve geschiedenis – vandaag een zeer actueel onderwerp blijft. De afgelopen eeuw onderging het land immers gigantische maatschappelijke veranderingen. Zo maakte de Russische Revolutie komaf met tsaristisch Rusland, een bestuursvorm die bijna vijfhonderd jaar bestond, en luidde deze opstand een nieuwe vorm van samenleven in. Decennia lang zwaaide de CPSU de plak, hetgeen hand in hand ging met politieke zuiveringen, ver doorgedreven ideologische herstructureringen en een hieruit resulterende staatsgecontroleerde maatschappij. Bovendien verloor de Sovjet-Unie tijdens de Grote Vaderlandse Oorlog meer dan 26 miljoen inwoners, waarvan bijna 14 miljoen Russen.<sup>25</sup> Het hoeft dan ook niet te verbazen dat ‘40-‘45 tot op vandaag een nationaal trauma blijft, evenals een zeer belangrijk element van het historisch overheidsdiscours.<sup>26</sup>

Dat de CPSU tijdens de Sovjetperiode actief tussenkwam in het historisch narratief en de vorming van een communistische identiteit bleek reeds duidelijk uit bovenstaande tekst. Studies van nationalisme of nationale identiteiten waren gedurende deze periode bijzonder onpopulair.<sup>27</sup> Na de val van de USSR verdween de Sovjetidentiteit logischerwijs naar de achtergrond. Een

---

<sup>22</sup> ZAJDA en ZAJDA, ‘The Politics of Rewriting History’, 373.

<sup>23</sup> VAZQUEZ LIÑAN, M., ‘Historical Memory and Political Propaganda in the Russian Federation’, 78.

<sup>24</sup> KUZIO, T., ‘History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space’, 251.

<sup>25</sup> PERRIE, M., *The Cambridge History of Russia: The Twentieth Century*, Cambridge, 2006, 226. - KRIVOSHEYEV, G.F., *Soviet Armed Forces Losses in Wars, Combat Operations and Military Conflicts: A Statistical Study*, Moskou, 1993, 121. – Over precieze cijfers bestaat heel wat controverse

<sup>26</sup> Zie infra, p. 27 ev., p. 62 ev.

<sup>27</sup> TORBAKOV, I., ‘History, Memory and National Identity: Understanding the Politics of History and Memory Wars in Post-Soviet Lands’, *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 212.

nieuw unificerend narratief liet echter op zich wachten.<sup>28</sup> In de plaats daarvan ontstond een amalgaam van culturele, religieuze, klasse-geïnspireerde of politieke identiteiten, elk gesteund door nieuwe historische werken die zowel de Sovjetpublicaties als elkaar regelmatig tegenspraken. Bovendien focuste de bevolking zich liever op economische ontwikkelingen en de toekomst, in plaats van op politiek en het verleden.<sup>29</sup> Verandering kwam met de verkiezing van Vladimir Poetin tot president in 2000, toen deze Boris Jeltsin opvolgde. Zijn doel was om zijn eigen termijn duidelijk af te zetten tegen de ‘chaotische jaren 90’ en het Russisch volk haar trots terug te geven. Hij propageerde de visie dat de bevolking trots moet zijn op de rol die het moederland in het verleden heeft gespeeld, met als één van de hoogtepunten uiteraard de Grote Vaderlandse Oorlog. Het verleden bewees bovendien dat Rusland een beschavende missie te vervullen had in de wereld. Op deze manier spoorde Poetin het volk aan om ook optimistisch naar de toekomst te kijken. Vazquez Liñan interpreteert deze visie van de president niet alleen als een poging tot het smeden van een nieuwe, solide nationale identiteit maar ook als een proces met als doel het werk van Poetin een historische betekenis te geven.<sup>30</sup>

#### ***1.4. Na de ‘chaos of the 90s’: Rusland en het verleden vanaf 2000***

Instrumentalisering van het verleden voor politieke doeleinden is dus zeker geen recent fenomeen. Volgens Torbakov hebben historici en politieke analisten vastgesteld dat de *politics of history* de laatste decennia in vele landen een inherent deel zijn geworden van zowel binnenlands als buitenlands beleid.<sup>31</sup> Sommige experts zien Ruslands acties dus als deel uitmakend van een wereldwijde trend van toenemende politisering en instrumentalisering van het verleden. Torbakov stelt ook dat een tweeledige redenering de motor is achter deze processen, en dat deze motor bij de Euraziatische gigant zeer duidelijk tot uiting komt. In de eerste plaats stelt Moskou als doel om een zo goed mogelijk samenhangend nationaal identiteitsgevoel te creëren. Op deze manier is het mogelijk de bevolking te verzamelen rond de machthebbers. Hiernaast poogt het Kremlin ook om te gaan met het schuldenvraagstuk van haar verleden. Het Sovjetregime heeft immers heel wat slachtoffers op haar conto te schrijven. Dat Rusland het nog steeds moeilijk heeft met de verwerking van dit verleden, blijkt duidelijk uit haar ambigue omgang met de slachtoffers van de communistische periode. Zo nam Poetin pas in 2007 het initiatief om een

---

<sup>28</sup> VAZQUEZ LIÑAN, ‘History as a propaganda tool in Putin’s Russia’, 167.

<sup>29</sup> KOPOSOV, N., “‘The Armored Train of Memory’: The Politics of History in Post-Soviet Russia’, *Perspectives on History*, 44 (2011), 1.

<sup>30</sup> *Ibid.*, 168. ; Zie *infra*, p. 22 *ev.*

<sup>31</sup> TORBAKOV, ‘History, Memory and National Identity’, 210.

‘Dag voor de Slachtoffers van de Politieke Repressie’ het leven in te roepen.<sup>32</sup> Ondanks deze officiële welwillende houding toont de praktijk echter regelmatig een paradoxale situatie. Een goed voorbeeld is de herdenkingsplaats van het Bloedbad van Katyn, waar de volledige muur vol Pools-gesponsorde herdenkingsplaten aan de Poolse intellectuelen en officieren schrill contrasteert met de ene Russische plak die focust op de anonieme Sovjetslachtoffers. Adler erkent echter wel dat de Russische samenleving de laatste jaren steeds meer tekenen vertoont van een actieve erkenning en verwerking van het Sovjetverleden. Waarom dit laatste zo belangrijk is, blijkt duidelijk uit de samenhang van de collectieve herinnering en de zoektocht naar een nationale identiteit. Vandaag zijn de Russen immers niet trots op de moorden op honderdduizenden compatriotten – een term die overigens een belangrijke rol speelt in het officiële overheidsdiscours. In het reine komen met dit verleden en kunnen omgaan met deze morele, politieke en historische verantwoordelijkheid zijn noodzakelijke voorwaarden om trots te kunnen zijn op het verleden. In Poetins logica resulteert trots zijn op een glorieuze geschiedenis in een aanwakkering van het patriottisch vuur, wat op zijn beurt de macht van het Kremlin – en in het verlengde van zijn partij *United Russia* – consolideert.

Hoewel de academische vrijheid in Rusland vandaag beduidend groter is dan ten tijde van de USSR, oefent de staat nog steeds politieke en financiële druk uit op onderzoeksinstituten die zich te kritisch uitlaten. Concreet lijkt de Russische overheid steeds meer een officiële historiografische agenda na te streven. Deze promoot volgens academici als Keenan een visie op de 20<sup>e</sup> eeuw die nationalistische narratieven reactiveert en een autoritair en gecentraliseerd overheidsmodel propageert.<sup>33</sup> De partij *United Russia* definieert haar project *Istoricheskaya Pamiat* als volgt: ‘de culturele, morele en spirituele heropleving van Rusland. Een versterking van de stabiliteit van de Russische staat (*gosudarstvennosti*), onderwijs over en ontwikkeling van patriottisme, eenheid van het Russische volk, en de multi-etnische harmonie. Het behouden van de culturele, morele en spirituele omgeving, evenals de traditionele Russische waarden. De heropbouw van kerken die opgericht zijn met als doel de herdenking van belangrijke historische gebeurtenissen en verjaardagen die, naast hun religieuze karakter, ook de Russische Staat moeten prijzen’.<sup>34</sup> De Russische historiografie moet dus in de eerste plaats nationale trots en patriottisme onderschrijven. Het onderzoek verder in deze thesis zal dan ook nagaan of deze officiële

---

<sup>32</sup> ADLER, N., ‘Reconciliation with – or rehabilitation of – the Soviet past?’, *Memory Studies*, 5 (2012), 329.

<sup>33</sup> KEENAN, ‘Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda’, 114, 116.

<sup>34</sup> VAZQUEZ LIÑAN, ‘Historical Memory and Political Propaganda in the Russian Federation’, 80.

partijdoelstellingen zich al dan niet effectief uiten in het politieke discours van Poetin en Medvedev. Volgens Keenan wordt de Russische historiografie ook grotendeels bepaald door de Westerse, aangezien de Russen zich hiertegen willen afzetten.<sup>35</sup> Bovendien blijft tot op de dag van vandaag frustratie bestaan bij Russische historici, aangezien zij de negatieve werken over de Sovjet-Unie interpreteren als een project van het Westen dat Rusland paternalistisch wilt vernederen door de donkerste pagina's uit haar geschiedenis bloot te leggen en hierop te focussen, en op deze manier Rusland te stigmatiseren als barbaren. Ook aan de relatie met het Westen zal mijn onderzoek aandacht besteden. Regelmatig instrumentaliseren Poetin en Medvedev immers historische gebeurtenissen voor hedendaagse politieke doeleinden of vormt de huidige relatie met het Westen een drijfveer voor bepaalde historische instrumentaliseringen.

## 2. Status quaestionis en relevantie

De vraag in welke mate en waarom president Poetin en president Medvedev de (Russische) geschiedenis instrumentaliseerden, is zowel op academisch als op maatschappelijk vlak relevant. Wat het eerste betreft, kent Rusland in zijn vele bestuursvormen – van tsarenrijk over communistisch systeem tot het hedendaagse presidentiële stelsel – een lange geschiedenis van historiografisch debat. Voor de eeuwwisseling schreven academici hoofdzakelijk over de Sovjet-Unie: zijn opkomst, zijn samenleving en zijn uiteindelijke implosie.<sup>36</sup> Reeds enkele maanden na de benoeming van president Vladimir Poetin vloeide echter veel inkt over hem en over Rusland onder zijn presidentschap. Zowel historici als sociologen en politicologen bogen zich vol ijver over wie deze man precies was en hoe Rusland onder zijn bewind evolueerde. Voorgaand onderzoek heeft zich grotendeels op vier thema's toegespitst, namelijk de omgang met geschiedenis en de link met de politiek, de rol die de overheid speelt in de vorming van het historisch discours, de vraag op welke periode de focus van dit discours ligt en een overzicht van eerder uitgevoerde discoursanalyses en gebruikte bronnen. In het gevoerde onderzoek vallen echter enkele belangrijke hiaten vast te stellen die deze thesis deels zal proberen op te vullen.

Twee belangrijke kanttekeningen mogen hier niet ontbreken. In de eerste plaats werd Poetin in 2000 verkozen. Een periode van amper achttien jaar is dus relatief kort om grote

---

<sup>35</sup> KEENAN, 'Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda', 116.

<sup>36</sup> Bijvoorbeeld: MEDVEDEV, R. A., *Let history judge: the origins and consequences of Stalinism*, 1989, Oxford. ; SHLAPENTOKH, V., *Public and private life of the Soviet people: changing values in post-Stalin Russia*, New York, 1989. - SUNY, R. G., *The revenge of the past: nationalism, revolution and the collapse of the Soviet Union*, Stanford, 1993. - SUNY, R. G., *The Soviet experiment: Russia, the USSR and the successor states*, New York, 1998.

historiografische veranderingen in waar te nemen. Hiernaast komen wegens een gebrek aan kennis van de Russische taal sommige studies binnen de Russische geschiedschrijving in deze masterproef niet aan bod, aangezien niet alle historici hun onderzoek vertaalden naar het Engels.

De omgang van landen met geschiedenis en historisch erfgoed is een vruchtbaar historiografisch thema. Veel werken handelen echter over Duitsland en zijn omgang met de erfenis van de Tweede Wereldoorlog.<sup>37</sup> Toch bestaan er ook case-specifieke studies over Rusland na de val van de USSR. Deze studies benaderen de omgang van dit land met haar geschiedenis doorgaans vanuit drie invalshoeken.

In de eerste plaats krijgt het conceptuele aspect van ‘memory studies’ de laatste decennia veel aandacht.<sup>38</sup> Het belangrijkste standaardwerk dateert van 1998, waarin Olick en Robbins een werkdefinitie distilleren uit reeds bestaande studies over dit onderwerp. Hiernaast construeren ze ook een historische aanpak en herzien ze een aantal sociologische theorieën over herinneringsdynamieken.<sup>39</sup> Recentelijk voerde Repina in ‘Historical Memory and Contemporary Historical Scholarship’ een bijzonder goede analyse uit van de betekenis van de termen *historical memory* en *collective memory*.<sup>40</sup> Ze kadert deze ook binnen het concept van politieke, sociale en culturele ontwikkelingen, en maakt zo deel uit van de basisliteratuur voor het gekozen thesisonderwerp. Verder stelde Baron in 2000 dat Russische nationale identiteit, geschiedenis en herinnering onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.<sup>41</sup> Dit is een consensus die tot op de dag van vandaag bestaat, zoals blijkt uit bijvoorbeeld de werken van Kuposov en Tobarkov.<sup>42</sup> In ‘Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia’ onderzoekt Sherlock het politieke, sociale en culturele belang van historische narratieven in Rusland en de interactie tussen staat en samenleving.<sup>43</sup> Hij verdiept zich ook in hoe en waarom de overheid het huidige discours opbouwde.

---

<sup>37</sup> Bijvoorbeeld: OLICK, J., *The politics of regret: on collective memory and historical responsibility*, New York, 2007.

<sup>38</sup> ASSMANN, ‘Re-framing memory’, 35.

<sup>39</sup> OLICK, J. K. en ROBBINS, J., ‘Social Memory Studies: From ‘Collective Memory’ to the Historical Sociology of Mnemonic Practices’, *Annual Review of Sociology*, 24 (1998), 104-140.

<sup>40</sup> REPINA, L., ‘Historical Memory and Contemporary Historical’, 318-336.

<sup>41</sup> BARON, N., ‘History, Politics and Political Culture’, 1-22.

<sup>42</sup> KOPOSOV, ‘“The Armored Train of Memory”, 1-7. - TORBAKOV, ‘History, Memory and National Identity’, 209-232.

<sup>43</sup> SHERLOCK, T., *Historical narratives in the Soviet Union and post-Soviet Russia: destroying the settled past, creating an uncertain future*, New York, 2007.

Een tweede algemeen thema dat terug te vinden valt binnen recent historisch onderzoek is de rol die de overheid speelt in de vorming van de Russische historiografie en herinneringscultuur. Naast een aantal gezamenlijke opvattingen, zijn de meningen hier sterker verdeeld. In de eerste plaats zijn alle academici het erover eens dat het Kremlin een actieve herinneringspolitiek voert en de Russische geschiedenis gebruikt als propaganda. Historicus Vazquez Liñan onderzocht de afgelopen tien jaar de verschillende kanalen waarlangs Poetin, en in het verlengde daarvan het Kremlin, zijn propagandistische boodschap verspreidt.<sup>44</sup> De populairste zijn volgens hem schoolhandboeken, de filmindustrie en de media. Hij stelt ook dat het Kremlin Vladimir Poetin naar voren schuift als de leider die Rusland opnieuw recht heeft getrokken na de val van de Sovjet-Unie. Hoewel hij veel heeft bijgedragen aan deze tak van het historisch onderzoek, volgen niet alle historici dezelfde lijn als Vazquez Liñan. Zo staat Gjerde kritisch tegenover dit soort beweringen aangezien ze volgens hem de samenhang van het Kremlin-narratief overdrijven.<sup>45</sup> Volgens hem is de grootste motivatie van de overheid voor haar historisch discours de zoektocht naar consensus. Hij benadrukt daarnaast, net als vele andere historici, de grote incoherentie in het historisch discours dat het Kremlin naar buiten brengt over de Sovjetperiode.<sup>46</sup>

Naast de rol die de overheid speelt in het historisch discours, braken ook heel wat academici zich het hoofd over de redenen waarom Rusland op deze manier met haar geschiedenis omgaat. Tobarkov meent dat *politics of history* de afgelopen jaren in de hele wereld een belangrijk aspect zijn geworden van zowel binnenlandse politiek als van internationale relaties.<sup>47</sup> Volgens hem is wat in Rusland gebeurt dus niet noodzakelijk uniek – een mening die meerdere academici aanhangen – al erkent hij wel dat dit land haar herinneringspolitiek erg ver doordrijft. Verder stelt hij ook dat de moeilijke relatie met het Westen één van de redenen is voor de manier waarop Rusland met haar geschiedenis omgaat, opnieuw een mening waar andere historici mee akkoord gaan. Zo meent ook Keenan dat de Russische historiografie een reactie is tegen het Westen dat Rusland en haar Sovjetverleden zou proberen te vernederen.<sup>48</sup>

---

<sup>44</sup> VAZQUEZ LIÑAN, M., 'Putin's Propaganda Legacy', *Post-Soviet Affairs*, 25 (2009), 137-159. - VAZQUEZ LIÑAN, 'History as a propaganda tool in Putin's Russia', 167-178. - VAZQUEZ LIÑAN, 'Historical Memory and Political Propaganda in the Russian Federation', 77-86.

<sup>45</sup> GJERDE, K. L., 'The use of history in Russia 2000-2011: the Kremlin and the search for consensus', *East European Politics*, 31 (2015), 149-169.

<sup>46</sup> SHERLOCK, T., 'Confronting the Stalinist Past: The Politics of Memory in Russia', *The Washington Quarterly*, 34 (2011), 95.

<sup>47</sup> TOBARKOV, 'History, Memory and National Identity'.

<sup>48</sup> KEENAN, 'Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda', 114-129.



Een derde tendens is dat de focus van het historisch onderzoek vrijwel uitsluitend op de Sovjet-Unie ligt. Alle hierboven aangehaalde artikels behandelen namelijk het politieke gebruik van deze periode. Binnen de tijdsperiode van de USSR gingen sommige historici ook dieper in op de omgang met Stalin. Hoewel alle academici akkoord gaan met de stelling dat de houding tegenover deze man ambivalent is, vallen toch enkele verschillende standpunten te onderscheiden. Zo schreef Adler in 2005 dat Rusland vandaag minder kritisch staat tegenover Stalin dan tijdens de jaren 1990.<sup>49</sup> Ook Kuzio en Khapaeva ondersteunen in hun artikels de these van een Russische restalinisatiepolitiek.<sup>50</sup> Deze stelling strookt niet volledig met de mening van Thomas Sherlock. Hoewel deze argumenteert dat het Kremlin in 2007 het stalinisme nog actief promoveert, nuanceert hij in recentere artikels dat de overheid zich momenteel meer richt naar critici van het Stalinregime.<sup>51</sup> Naast Stalin krijgt ook de ‘Grote Vaderlandse Oorlog’ een zeer grote portie aandacht.<sup>52</sup> Opvallend is dus dat andere historische periodes, zoals het Kiev Rus, het Grootvorstendom Moskou of de tsarenperiode, weinig tot geen aandacht krijgen binnen de *memory studies*.

Een zoektocht naar discoursonderzoek over Russische overheidsbronnen toont aan dat slechts een handvol historici tot nu toe deze weg bewandelden. Chatterje-Doody analyseerde drie belangrijke teksten van de Russische leidende elite om te onderzoeken hoe hun geschiedenisdiscours bijdraagt tot politieke discussies.<sup>53</sup> Zij concludeert dat politici door geschiedenis te betrekken bepaalde parameters naar voren willen schuiven om de geschiedenis, identiteit en rol van Rusland te evalueren. Deze narratieven moeten de staat op de voorgrond schuiven en continuïteit promoten. In 2016 wijdde ook Gatov een deel van zijn artikel aan een studie van Poetins ideologische narratieven, waarbij hij besluit dat de president zelf geen ideologie aanhangt maar naar buiten toe een beeld van een Russische betere wereld creëert door kritiek te

---

<sup>49</sup> ADLER, N., ‘The future of the soviet past remains unpredictable: The resurrection of Stalinist symbols amidst the exhumation of mass graves’, *Europe-Asia Studies*, 57 (2005), 1093-1119.

<sup>50</sup> KUZIO, T., ‘Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue’, *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 1-11. - KHAPAEVA, D., ‘Triumphant memory of the perpetrators: Putin’s politics of re-Stalinization’, *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 61-73.

<sup>51</sup> SHERLOCK, ‘Confronting the Stalinist Past’, 93-109. - SHERLOCK, T., ‘Russian politics and the Soviet past: Reassessing Stalin and Stalinism under Vladimir Putin’, *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 45-59.

<sup>52</sup> MERRIDALE, ‘Redesigning History in Contemporary Russia’, 13-28. - TORBAKOV, ‘History, Memory and National Identity’.

<sup>53</sup> CHATTERJE-DOODY, P. N., ‘Harnessing History: Narratives, Identity and Perceptions of Russia’s Post-Soviet role’, *Politics*, 34 (2014), 126-137.

geven op alle andere bestaande ideologieën en bestuurssystemen.<sup>54</sup> Wijermars tot slot gebruikte recentelijk onofficiële bronnen, aangezien deze volgens haar nieuwe invalshoek bieden op de instrumentalisering van het verleden.<sup>55</sup>

Uit bovenstaande historiografische studie vallen dus enkele conclusies te trekken. Ten eerste bevat het historisch veld veel artikels over de Russische herinneringspolitiek en het geschiedenisdiscours van de overheid. Grote historiografische debatten ontbreken, zowel op chronologisch als op geografisch vlak. Wel kunnen specifieke cases meningsverschillen tot stand brengen, zoals de samenhang van het Kremlinnarratief. Het tot nu toe gevoerde historisch onderzoek bevat daarnaast duidelijk nog een aantal hiaten. Zo ligt de focus vooral op de omgang met het Sovjetverleden, waarbij academici vooral Stalin en de Tweede Wereldoorlog onder de loep nemen. Bovendien beperkt het gebruikte bronnenmateriaal zich meestal tot enquêtes, media-uitzendingen en geschiedenis-handboeken. Een analyse van de manier waarop Poetin de geschiedenis instrumentaliseert in zijn speeches is dus om meerdere redenen relevant. In de eerste plaats bestaat nog geen onderzoek over de evolutie van het geschiedenisdiscours tijdens zijn presidentschap. Ook een gedetailleerd onderzoek naar het overheidsdiscours ontbreekt, en zeker zijn speeches zijn in hun totaliteit amper bestudeerd. Een discoursanalyse op dit bronnencorpus zal dus zeker een bijdrage leveren aan het in deze paper geschetste historiografisch veld en is voor verschillende types academici relevant. Zo geeft het historici een nieuw inzicht in het politieke gebruik van geschiedenis. Politicologen kunnen het onderzoek dan weer koppelen aan de politieke doelstellingen van Rusland, zowel op binnen- als buitenlands vlak. Ook sociologen hebben baat bij dit onderzoek, aangezien zij de herinneringspolitiek en de manier waarop deze zich uit kunnen koppelen aan sociale fenomenen binnen de maatschappij.

Naast de opvulling van een lacune in het academisch onderzoek heeft deze masterproef ook een maatschappelijke relevantie. De spanning tussen Rusland en het Westen, zo verminderd na het einde van de Koude Oorlog, is vandaag in alle hevigheid opnieuw aanwezig. Bewijzen hiervan zijn de annexatie van de Krim in 2014, de voorstelling van een nieuwe nucleaire raket tijdens de jaarlijkse *State of the Nation*-speech van de Russische president, de wekelijkse onderschepping van Russische gevechtsvliegtuigen rond de Europese Unie en Ruslands actieve rol in Syrië. Hierboven

---

<sup>54</sup> GATOV, V. V., 'Contagious Tales of Russian Origin and Putin's Evolution', *Society*, 53 (2016), 619-624.

<sup>55</sup> WIJERMARS, M., 'Memory Politics Beyond the Political Domain: Historical Legitimation of the Power Vertical in Contemporary Russian Television', *Problems of Post-Communism*, 63 (2016), 84-93.

is reeds duidelijk gemaakt hoeveel belang Rusland hecht aan zijn geschiedenis en welke rol deze speelt in de identiteitsvorming van het land. Bovendien vermeldt Poetin zelf van tijd tot tijd uitdrukkelijk dat het verleden tot op vandaag een rol speelt in de politieke beslissingen die hij maakt – zowel op binnen- als buitenlands vlak. Op dit onderzoeksresultaat zal deze masterproef later dan ook nog verder ingaan. Snappen hoe Rusland zich voelt en welke rol het voor zichzelf ziet in de wereld is dus essentieel om te kunnen doorgronden waarom het Kremlin bepaalde aties neemt, evenals om beter te in te kunnen schatten hoe de overheid in de toekomst zal reageren.

### **3. Methode: van bronnenselectie tot discoursanalyse**

#### ***3.1. Bronnenselectie- en verwerking: geschiedenis als een retorisch instrument;***

Van Cicero's Catilinarische redevoeringen over Patrick Henry's 'Treason'-speech naar 'I have a dream' van Martin Luther King, Churchills talrijke redevoeringen en Obama's bekende toespraken: de kracht van het gesproken woord is doorheen de geschiedenis zelden onderschat. Via redevoeringen trachtten politici, militairen en allerhande leidersfiguren hun boodschap op een zo overtuigend mogelijke manier over te brengen. Speeches zijn voor historici dan ook een onschatbare bron van informatie. Ze geven een beeld van wat leefde in bepaalde lagen van de maatschappij tijdens de periode waarin deze redevoering plaatsvond. Welke beelden of metaforen gebruikt de spreker? Welke doelen beoogt hij met zijn toespraak? Allemaal vragen die historici kunnen ombuigen tot interessante elementen voor hun geschiedkundig onderzoek. Het is dan ook om deze reden dat deze thesis ervoor geopteerd heeft om hoofdzakelijk Poetins en Medvedevs speeches te analyseren. Een speech is immers steeds geschreven met een duidelijk doel. De bringer wilt een boodschap overbrengen en heeft de tijd gehad om hierover na te denken en deze op een retorisch zo sterk mogelijke manier aan te brengen. Bovendien is een redevoering steeds bestemd voor een relatief uitgebreid, vaak openbaar, doelpubliek. Uitspraken in speeches kunnen dus zonder probleem bestempeld worden als het officiële overheidsdiscours. Verder is dit brontype aangevuld met interviewantwoorden en persconferenties. Niet alleen vallen ook deze transcripties duidelijk onder de noemer 'officieel overheidsdiscours', ze zijn ook een dankbare aanvulling op de speeches aangezien hun inhoud rechtstreeks voor de bevolking bestemd is.<sup>56</sup>

Al het gebruikte bronnenmateriaal valt online te vinden op de officiële website van de Russische President.<sup>57</sup> Elk documenten is voorzien van een officiële Engelse vertaling. Een belangrijk aandachtspunt is hier dat het gebruik van een andere taal soms tot gevolg kan hebben

---

<sup>56</sup> GATOV, 'Contagious Tales of Russian Origin and Putin's Evolution', 619-620.

<sup>57</sup> *President of Russia*, 2017 (<http://en.kremlin.ru>). Geraadpleegd op 16 december 2017.

dat bepaalde nuances verloren gaan. Gezien ik door mijn beperkte kennis van het Russisch de originele bronnen enkel in vertaling heb kunnen raadplegen, moet ik er bovendien op vertrouwen dat deze vertalingen kwalitatief hoogstaand zijn en geen elementen uit de redevoweringen weglaten. Dit aandachtspunt is belangrijk om in het achterhoofd te houden voor de kwaliteit van het onderzoek, maar vormt, mede door de uitgebreide omvang van het bronnencorpus, verder geen onoverkomelijk obstakel.

De selectie van het bronnencorpus gebeurde via een rigoureuze selectie op basis van verschillende zoektermen. Deze termen zijn verzameld op basis van informatie uit academische artikels en vallen onder te verdelen in enkele categorieën.<sup>58</sup> In de eerste plaats zorgde de zoekterm *history* en haar afgeleide adjectieven en bijwoorden – *historic*, *historical*.. – voor een belangrijk aandeel van de bronnen. Hiernaast dienden ook historische gebeurtenissen en jaartallen aan de ene kant en namen van leiders, politici en academici als selectiecriteria.

De verwerking van de bronnen gebeurde via een Excel-databank. Relevante quotes werden voorzien van een onderwerpstag en een datum. Dit vergemakkelijkte het filteren tijdens het bronnenonderzoek en maakte het mogelijk om chronologische en thematische evoluties snel vast te stellen.

N°	Titel	DatumExact	DatumJaar	Onderwerp1	Onderwerp2	Type tekst	Doelpubliek regio	Doelpubliek type	Frequentie	Fragment	Opmerkingen
702	00/01/06/Acting President Vladimir Putin sent Christmas greetings to Orthodox Christians in Russia • President of Russia	6/01/2000	2000	Religie	Orthodoxie	Speech	Binnenland	Volk - openbaar		As we enter the third millennium, I firmly believe that the ideals of Christianity will make it possible to strengthen understanding and accord in our society. Millions of Russians practise different religions, but all of us share one future, one motherland and one country: Russia. This is our	Patriottisme
703	00/01/11/Speech at gala function marking the second millennium of Christ's birth • President of Russia	11/01/2000	2000	Religie	Orthodoxie	Speech	Binnenland	Volk - openbaar		Throughout Russian history, whenever our country became less powerful, whenever it showed even the slightest sign of weakness, our enemies have tried to bring us to our knees, tear our country apart, and	Waarden + Patriottisme
887	00/01/28/Speech at the funeral of Major-General Mikhail Malofeyev • President of Russia	28/01/2000	2000	Varia		Speech	Binnenland	Volk - openbaar		This country has a long-standing tradition of historical, spiritual, trade and economic ties with the Middle East region. We therefore are genuinely interested in the establishment of harmony	Rusland als bedreigd
1070	00/02/01/Opening Address to a Moscow Foreign Ministers' Meeting of the Multilateral Steering Group of the Middle East Peace Process • President of Russia	1/02/2000	2000	Politiek		Speech	Buitenland - Midden-Oosten	Politici			Geschiedenis als band tussen landen - Midden-Oosten

Afbeelding 1: vormweergave van de Excel-databank

### 3.2. Methodologische aanpak: kwalitatieve discoursanalyse

Methodologisch volgt het onderzoek een combinatie van twee onderzoeksmethoden. In de eerste plaats haalt het inspiratie uit de *discourse-historical approach* van Reisigl en Wodak.<sup>59</sup> Deze methode wordt aangevuld met *strategic narratives*, zoals uiteengezet door O'Loughlin, Miskimmon en

<sup>58</sup> Een exhaustieve lijst van de gebruikte zoektermen valt als bijlage te vinden aan het einde van deze masterproef, p. 117.

<sup>59</sup> REISIGL, M. en WODAK, R., 'The discourse-historical approach', R. Wodak en M. Meyer red, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Londen (2009), 87-121.

Roselle.<sup>60</sup> Deze combinatie van methoden heeft als doel de sterke punten van elk van de theorieën te combineren om zo de tekortkomingen te compenseren. Concreet start het onderzoek met de *discourse-historical approach*, die uit verschillende delen bestaat. In de eerste plaats is het doel om ‘neutrale, immanente kritiek’ te hebben, om zo uitzonderlijke elementen in de teksten bloot te leggen, zoals een contradictie of een uitzonderlijke focus op een bepaald aspect. Hierna volgt de ‘sociodiagnostische kritiek’, waarbij de onderzoeker het doel van de spreker bepaalt en de tekst als het ware demystificeert om het ‘manipulatieve’ karakter van de tekst te toetsen aan een ‘normatief-ethisch perspectief’.<sup>61</sup> Hoewel deze methode de nadruk legt op zowel de hedendaagse als de historische context van een bron, blijven Reisigl en Wodak dicht bij de hoofdttekst en trekken ze interpretaties niet door tot de verdere maatschappelijke betekenis. Dit ontbrekend aspect valt wel terug te vinden in de *strategic narratives*-aanpak. Deze focust op discoursanalyse in de context van politieke legitimatie, en dan vooral in een internationale context. Op deze manier kan de onderzoeker analyseren hoe politieke actoren een gedeelde betekenis van het verleden, het heden en de toekomst van internationale politiek willen opbouwen om het gedrag van het binnenlands en buitenlands publiek strategisch te beïnvloeden. Dit sluit perfect aan bij zowel het onderzoek naar de instrumentalisering van de geschiedenis alsook bij het doel van een speech, namelijk een publiek overtuigen van een bepaalde mening.

Tot slot behoeft deze inleiding nog een opmerking over de grondigheid en objectiviteit van het gevoerde onderzoek. In de eerste plaats was de verzameling en Excel-verwerking van het bronnencorpus een heus titanenwerk, met duizenden doorgenomen teksten, waarvan er uiteindelijk 3057 geanalyseerd zijn. Hierdoor is het steeds mogelijk dat tijdens deze fase enkele onnauwkeurigheden het onderzoek binnenslopen. Door de omvang van het bronnencorpus – het gaat over bijna duizend actief gebruikte documenten – is de kans miniem dat dit effect heeft gehad op de uiteindelijke onderzoeksresultaten. Concreet besloeg het bronnencorpus voor onderzoek naar de instrumentalisering van de geschiedenis 13,94% van het totale presidentiële discours.<sup>62</sup> In één zesde van het totale discours verwijzen naar het verleden, is duidelijk significant. Verder is het bij een discoursanalytische methode belangrijk om niet te vergeten dat interpretaties van teksten en woorden nooit volledig losstaan van de subjectieve interpretator. Bovendien moet de interpretator ook ten alle koste vermijden om vanuit een teleologisch

---

<sup>60</sup> MISKIMMON, A., O’LOUGHLIN B. en ROSELLE, L., *Strategic Narratives: communication power and the new world order*, New York, 2013.

<sup>61</sup> REISIGL en WODAK, , ‘The discourse-historical approach’, 93.

<sup>62</sup> Zoals reeds gezegd, zijn deze bronnen geselecteerd op basis van de woordenlijst die als bijlage aan deze thesis is toegevoegd. – Concreet werden 3057 bronnen van de 21925 gebruikt.

standpunt te handelen. Zich bewustzijn van deze moeilijkheden maakt het voor de onderzoeker echter mogelijk om de analyse toch zo zorgvuldig en objectief mogelijk uit te voeren.

#### **4. Structuur**

De vraag naar de presidentiële instrumentalisering van het verleden in Rusland zal in vier hoofdstukken beantwoord worden. Het eerste deel focust vooral op de context waarin Poetin en Medvedev het verleden aanhalen. Na een kwantitatieve analyse van de frequentie waarin beide presidenten naar het verleden verwijzen, gaat het onderzoek dieper in op een kwalitatieve benadering van het historisch discours. Concreet geven de bronnen een inzicht in de link die het presidentiële discours legt tussen het verleden en de toekomst, belangrijke nationale waarden en de Russische Euraziatische beschavingsmissie. Het tweede hoofdstuk gaat hoofdzakelijk over de plaats van geschiedenis in de maatschappij. Het onderzoek gaat hier na welke rol de Russische presidenten voor historici weggelegd zien in de samenleving en welke plaats geschiedenis inneemt binnen de schoolcurricula in Rusland. Dit laatste wordt ook gekoppeld aan het historische discours dat de Poetin en Medvedev hanteren tegenover de Russische jeugd. Ook de rol die het Kremlin voor zichzelf weggelegd ziet in de vorming van het narratief over het verleden wordt geanalyseerd. Het derde hoofdstuk spitst zich vervolgens toe op de nadruk die de Russische presidenten in internationale relaties leggen op gemeenschappelijke historische gebeurtenissen. Vooral de ex-Sovjetlanden Oekraïne en Wit-Rusland worden onder de loep genomen, evenals de Verenigde Staten van Amerika. Het laatste luik focust tot slot op enkele historische gebeurtenissen die Poetin en Medvedev actief gebruiken om actuele politieke beslissingen te legitimeren. Het gaat hier vooral over het nazisme en de Russische Revolutie. Ook de link tussen de Poetincultus en de persoonlijke voorliefde voor geschiedenis van Vladimir Poetin krijgt in dit hoofdstuk aandacht. Een afrondend besluit geeft tot slot een concreet antwoord op de gestelde onderzoeksvraag, evenals enkele suggesties voor verder onderzoek.

### 1.1. ‘History’: een kwantitatieve benadering

De interesse in het verleden kende – zoals reeds gezegd – een sterke terugval na de val van de Sovjet-Unie. Het Russische volk voelde zich vernederd en verloor een groot deel van zijn trots en vertrouwen in zijn moederland. De jaren 1990 staan nog steeds bekend als de ‘jaren van chaos’, waar Poetin zich sinds zijn aanstelling als president in 2000 uitdrukkelijk tegen wilt afzetten. Het nationale trauma van de Grote Vaderlandse Oorlog en de ontberingen die het volk doorheen de hele Sovjetperiode in meer of mindere mate ervoer, zaten na de val van de USSR bij de Russen nog vers in het geheugen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de Russische bevolking na 1991 verkoos om zich te focussen op de toekomst.<sup>63</sup> De heropbouw van de maatschappij en de heroriëntering van het politieke stelsel naar een liberaal-democratisch systeem, onder begeleiding van het Westen, stonden centraal. De aftreding van Jeltsin en de verkiezing van een nieuwe president deed het Kremlin echter van koers veranderen. Onder het bewind van Vladimir Poetin en Dimitri Medvedev laaide het patriottisch vuur en de trots op het verleden opnieuw op. Dit valt ook vast te stellen tijdens een kwantitatief onderzoek naar het gebruik van het woord *history* tussen 2000 en 2018.

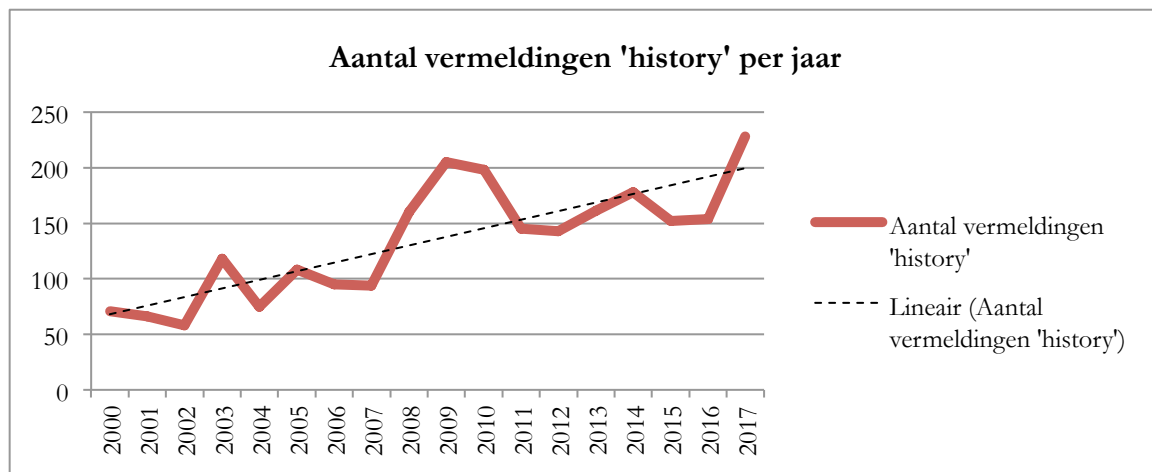
Globaal gezien valt een duidelijke stijgende trend op te merken in het gebruik van dit woord. Aangezien de inhoud van speeches steeds wordt bepaald met de doelgroep in het achterhoofd, kan een steeds frequentere verwijzing naar het verleden betekenen dat de president ervan uitgaat dat dit onderwerp aanslaat bij de verschillende doelgroepen binnen de bevolking. Hieruit volgt dat het Kremlin sinds 2000 een steeds toenemend belang hecht aan de visie van het volk op de Russische geschiedenis. Dit gaat hand in hand met een duidelijk beeld dat de overheid zelf heeft van de rol die zij moet vervullen in de vorming van de collectieve herinnering.<sup>64</sup> In hoeverre dit een bewuste strategie is, valt moeilijk vast te stellen. Verschillende academici wijzen immers op de krakkemikkige en contradictorische versie van de geschiedenis die het Kremlin de afgelopen jaren fabriceerde.<sup>65</sup> Hoe dan ook, het staat vast dat de trots van het Russische volk in haar verleden sinds 2000 opnieuw is opgeflakkerd. Getuige hiervan bijvoorbeeld het patriottische karakter van de pro-Kremlin jeugd, de steun die het merendeel van de Russische bevolking gaf aan de annexatie van de Krim en de verhoogde oplages aan en steeds stijgende populariteit van

<sup>63</sup> KOPOSOV, ‘The Armored Train of Memory’, 1.

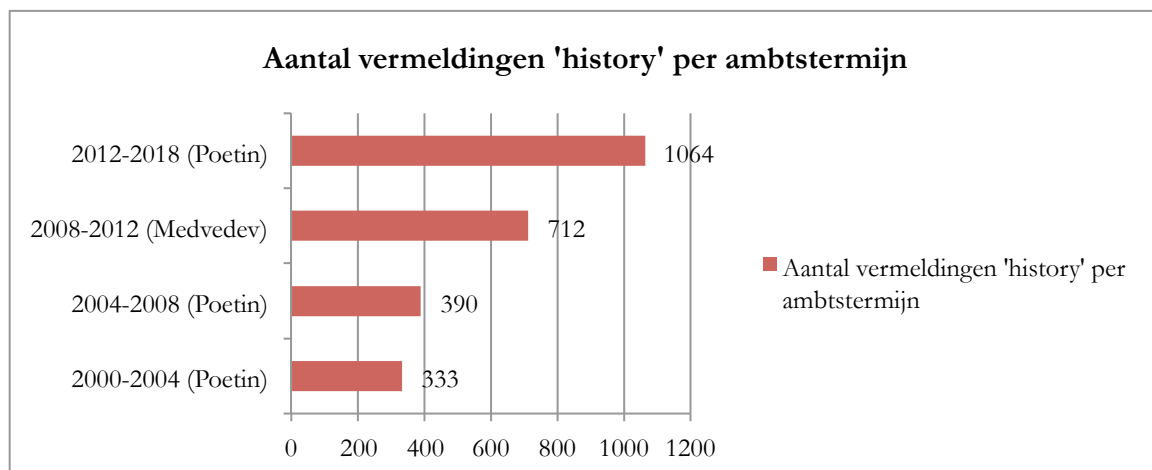
<sup>64</sup> GJERDE, ‘The use of history in Russia 2000-2011’, 151.

<sup>65</sup> Bijvoorbeeld: GJERDE, K. L., ‘The use of history in Russia 2000-2011: the Kremlin and the search for consensus’, *East European Politics*, 31 (2015), 149-169.

films die het glorieuze Russische verleden bezingen.<sup>66</sup> Dit patriottisch vuur wordt bovendien uitgebreid aangewakkerd door het Kremlin, met initiatieven zoals de *Day of National Unity* en *Russia Day*.



Grafiek 1: het aantal vermeldingen van het woord 'history' per jaar in het presidentiële discours, 2000-2017



Grafiek 2: het aantal vermeldingen van het woord 'history' per ambtstermijn, 2000-2018

Een meer gedetailleerde analyse van de onderzoeksresultaten brengt enkele interessante elementen aan het licht. In de eerste plaats stijgt het gebruik van het woord *history* duidelijk vanaf de aanstelling van Medvedev tot president in 2008. De derde ambtstermijn van Poetin gaat eveneens gepaard met een sterke toename van deze woordkeuze. Dit resultaat valt te verklaren door het af te toetsen aan de perceptie van elk van deze ambtstermijnen. Bij aanvang van zijn eerste termijn in 2000 trof Vladimir Poetin een land aan met een onverwerkt verleden dat net een

<sup>66</sup> Bv. BUTTERFIELD, J. en LEVINTOVA, E., 'History education and historical remembrance in contemporary Russia: Sources of political attitudes of pro-Kremlin youth', *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (2010), 139-166. - NORRIS, S. M., 'Guiding stars: the comet-like rise of the war film in Putin's Russia: recent World War II films and historical memories', *Studies in Russian and Soviet Cinema*, 1 (2007), 163-189.



zware economische crisis achter de rug had.<sup>67</sup> De insteek van zijn eerste ambtstermijn was dan ook overwegend pragmatisch: een heropbouw van het binnenlands beleid en een normalisering van de relaties met het buitenland.<sup>68</sup> Het belang van erkenning als grootmacht, een *normal great power*, stond wel reeds op de agenda maar was initieel van ondergeschikt belang. Assertiviteit zoals deze zich uit vanaf 2012 was dus zeker nog niet aan de orde. Wel is duidelijk dat geschiedenis – zoals blijkt uit de resultaten – tussen 2000 en 2004 reeds een belangrijke rol speelde en dat het verleden bijna dagelijks werd aangehaald.

Na de herverkiezing van Poetin in 2004 brak een nieuwe vierjarige ambtstermijn aan. Kwantitatief valt een kleine toename op van het gebruik van het woord *history*. Een duidelijke breuk vertoont zich echter niet. Hoogstwaarschijnlijk hangt dit samen met het feit dat Poetin tijdens deze ambtstermijn een gedetailleerde en door bepaalde waarden gefundeerd toekomstbeeld ontwikkelde en naar voren schoof. Of deze strategie initieel al dan niet bewust was, blijft een vraagteken. 2008 daarentegen is wel een duidelijk breukpunt, waarbij het *history*-gebruik de hoogte in schiet. In vergelijking met de termijn van Poetin, verdubbelt de frequentie bijna tijdens de ambtstermijn van Medvedev. Hiervoor zijn verschillende redenen te vinden. In de eerste plaats vond in augustus 2008 de Vijfdaagse Oorlog plaats, waarbij Georgische en Russische troepen slaags raakten in Zuid-Ossetië en Abchazië. Om deze actie te legitimeren is het niet onlogisch dat Medvedev in die periode extra olie op het patriottisch vuur gooide. Zoals later zal blijken, speelt het verleden een belangrijke rol in de Russische vaderlandstrots. Bovendien is uit bronnenonderzoek gebleken dat Medvedev tijdens zijn ambtstermijn een persoonlijke strijd voerde tegen de zogenaamde *falsification of historical events*.<sup>69</sup>

De derde ambtstermijn van Poetin vertoont eveneens een opvallende stijging in het gebruik van het woord *history*. Uiteraard beslaat deze periode door een wetswijziging twee jaar extra, maar toch is de toename relevant genoeg om bij stil te staan. De periode 2012-2018 werd gekenmerkt door een toenemende Russische assertiviteit in het buitenland, zoals blijkt uit de annexatie van de Krim, de tussenkomst in Syrië en de verhoogde activiteit van Russische gevechtsvliegtuigen rond het NAVO-luchtruim. Op binnenlands vlak zocht Poetin steun van de bevolking voor dit buitenlandbeleid door het patriottisch vuur aan te wakkeren en in te spelen op de positie van grootmacht die Rusland opnieuw wil innemen op het internationale toneel. Het Russische volk wilde immers haar trots terug. Verder in dit hoofdstuk zal het onderzoek

---

<sup>67</sup> SAKWA, R., 'New Cold War' or twenty years' crisis? Russia and international politics', *International Affairs*, 84 (2008), 242.

<sup>68</sup> Ibidem.

<sup>69</sup> Zie *infra*, p. 62.

aantonen hoe het patriottisme en de wereldvisie van Rusland sterk beïnvloed worden door het verleden.

Het kwantitatief onderzoek toont verder ook het bestaan van enkele opvallende pieken en dalen. Een periode van ruim zeventien jaar is uiteraard relatief kort, waardoor schommelingen sterk opvallen. Toch is het belangrijk om te zoeken naar mogelijke verklaringen. Eén aspect is dat elke vijf jaar een extra uitgebreide herdenking van de Grote Vaderlandse Oorlog plaatsvindt. De Tweede Wereldoorlog is zeer belangrijk in het collectief geheugen van de Russen.<sup>70</sup> Tijdens deze jaren kent Rusland niet alleen een verhoogd aantal publieke herdenkingsmomenten maar haalt de president deze oorlog ook zeer regelmatig aan tijdens andere redevoeringen, interviews of ontmoetingen met staatshoofden.

Ook in 2003 valt een piek op te merken. President Poetin sprak dat jaar geregeld binnen- en buitenlandse studenten toe, en vergaderde met historici en geschiedenisleerkrachten. Dit zou een sterke link kunnen insinueren tussen het belang van geschiedenis en de jeugd, een verband dat opnieuw later onderzocht zal worden.<sup>71</sup> Bovendien was dit het jaar van de Dolutskii-affaire.<sup>72</sup> *Otechestvennaia istoriia XX vek*, geschreven door Igor Dolutskii, handelt over de Russische geschiedenis van de twintigste eeuw vanuit een eerder liberaal standpunt en stond reeds lange tijd in het centrum van controversen over de interpretatie van deze periode.<sup>73</sup> Het sinds 1994 in verschillende uitgaven gepubliceerde boek kende een grote populariteit onder Russische leerkrachten, vooral in Moskou en Sint-Petersburg. Dolutskii labelt tsaristisch Rusland en de Sovjet-Unie als '*criminal and inefficient institutions that failed to promote humane and liberal modernization, the core responsibility of civilized government*'.<sup>74</sup> Volgens hem was het grootste probleem van beide regimes de concentratie van de macht rond de staat. Hierdoor kon het land privé-eigendom en burgerlijke vrijheden, de vereisten voor een 'moderne' samenleving, niet garanderen. Deze visie stelt dan ook dat de tsaren en de Communistische Partij dezelfde machtsideologieën deelden die zich bij de eersten uitte in de vorm van een politiestaat en bij de laatste als totalitaire samenleving.<sup>75</sup> Wat de Sovjet-Unie betreft, minimaliseert hij ook de industriële en technologische verwezenlijkingen. Dit standpunt gaat lijnrecht in tegen de visie van Poetin, die deze kenmerken

---

<sup>70</sup> Zie infra, p. 27 ev.

<sup>71</sup> Zie infra, p. 50 ev.

<sup>72</sup> SHERLOCK, *Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, 168-173.

<sup>73</sup> Vertaling: 'Nationale geschiedenis. De twintigste eeuw.' - SHERLOCK, *Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, 169.

<sup>74</sup> Ibidem.

<sup>75</sup> Ibid., 169-170.

van de USSR net trots benadrukt. Verder schrijft Dolutskii ook dat het Poetinregime Rusland heeft teruggetorpedeerd naar het verleden. In de laatste sectie van het handboek vraagt hij de lezer om de uitspraken van enkele Russische liberalen te beoordelen. Burtin en Iavlinskii bekritisieren Poetin voor de introductie van een ‘politiestaat’, een ‘autoritaire dictatuur’ en een ‘regime dat steunt op persoonlijke macht’.<sup>76</sup> In november 2003 trok het Russische ministerie van Onderwijs haar officiële goedkeuring terug voor het geschiedenishandboek van Igor Dolutskii. Deze beslissing resulteerde in financiële en bureaucratische barrières die het gebruik van het boek als lesmateriaal quasi onmogelijk maakten.

Wat 2018 betreft, valt een lichte stijging te verwachten ten opzichte van 2017. Tussen 1 januari en 31 maart, in het eerste trimester, kwam het woord *history* immers al in 58 publieke optredens voor. Bovendien vonden de herdenkingen van de Grote Vaderlandse Oorlog, waar dit woord steevast naar boven komt, nog niet plaats.

## **1.2. ‘History’ en historische gebeurtenissen: een kwalitatieve benadering**

De voorgaande paragraaf bood een kwantitatieve kijk op de frequentie van verwijzingen naar geschiedenis (*history*) door de Russische presidenten, en probeerde de resultaten reeds ten dele te verklaren. Uiteraard behoeft elke kwantitatieve analyse een kwalitatieve interpretatie, zeker aangezien in dit geval enkel het woord *history* in overweging werd genomen. De rest van dit hoofdstuk zal dan ook dieper ingaan op de concrete context waarin het woord *history* en specifieke historische gebeurtenissen gebruikt worden, om na te gaan waarom dit gebeurt en welke doelen hiermee beoogd worden.

Het overheidsdiscours linkt zowel het algemene verleden als specifieke gebeurtenissen steeds aan een aantal aspecten die continu met elkaar interageren. In de eerste plaats neemt de band tussen het verleden en de toekomst een zeer prominente plaats in binnen het presidentiële discours. Hiernaast halen Poetin en Medvedev het verleden regelmatig aan als lichtend voorbeeld dat belangrijke waarden weerspiegelt. Ook deze waarden en hun invulling zijn interessant om onder de loep te nemen. Tot slot speelt de geschiedenis ook een belangrijke rol in het identiteitsgevoel van de Russen en de plaats die ze voor zichzelf zien in de wereld. Deze positie op het internationale toneel bepaalt ook mee hoe ze hun toekomst zien.

### ***1.2.1. ‘Keep the links of time alive’: een toekomst vol verleden***

In 2014 analyseerde Chatterje-Doody enkele toonaangevende speeches en artikels van Poetin en Medvedev, met als doel een analyse te maken van hoe post-Sovjet Rusland zijn identiteit en rol in

---

<sup>76</sup> SHERLOCK, *Historical Narratives in the Soviet Union and Post-Soviet Russia*, 171.

de wereld percipieerde.<sup>77</sup> Ze concludeerde toen dat Medvedev in het artikel ‘Go Russia!’ expliciete verbanden legt tussen de toekomst en een selectieve versie van het verleden.<sup>78</sup> Het bronnenonderzoek heeft aangetoond dat het artikel dat Chatterje-Doody hier aanhaalt slechts één voorbeeld is van een fenomeen dat reeds sinds het begin van Poetins presidentschap in 2000 bestaat.

Algemeen gezien insinueert een verband leggen tussen het verleden en de toekomst enkele zaken. In de eerste plaats maakt het duidelijk dat de spreker door het aanhalen van de geschiedenis een groot belang hecht aan het verleden. Het insinueert ook dat vroegere gebeurtenissen impact hebben op het heden. Wanneer hij bovendien bepaalde waarden steeds onderstreept of specifieke gebeurtenissen als te volgen of te vermijden voorbeelden aanhaalt, insinueert hij dat het verleden kan dienen als maatstaf voor het heden en de toekomst. Dit leunt aan bij Cicero’s bekende uitspraak *historia magistra vitae [est]*, waarbij de Romeinse politicus geschiedenis beschouwt als een leermeester.<sup>79</sup> Aangezien voor historici objectiviteit en onafhankelijkheid idealiter het hoogste goed zijn, pleiten de meeste geschiedkundigen tegen een hantering van deze visie. Geschiedenis beschouwen als fenomenen die zichzelf conjunctureel herhalen en lessen trekken uit het verleden is verleidelijk doch des kwade. Poetin en Medvedev, die geen historici zijn en zich dus niet aan de normen van dit vak moeten vasthouden, springen wel op deze trein. Uit het bronnenonderzoek blijkt dat dit vooral gebeurt binnen een bepaalde context, namelijk bij redevoeringen en interviews met een binnenlands publiek. Het gros van de bronnen kent als insteek patriotische feestdagen en herdenkingen. Het gaat hier dan vooral over de Grote Vaderlandse Oorlog, *Russia Day*, de Russische nationale feestdag op 12 juni, en *National Unity Day* op 4 november. Onderstaande citaten voorzien een duidelijke illustratie van deze vaststelling:

*“We understand that the legacy of the Victory is not just our memory and our history. It is also a powerful moral resource in developing our nation. Historic truth about the war, the lessons of war, and their connection to the modern world also have eternal meaning.”*<sup>80</sup>

---

<sup>77</sup> CHATTERJE-DOODY, ‘Harnessing History: Narratives, Identity and Perceptions of Russia’s Post-Soviet role’, 126-137.

<sup>78</sup> Ibid., 130.

<sup>79</sup> Voor het volledige citaat, zie Cicero, *De Oratore*, 2.36.

<sup>80</sup> MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at the Meeting of Russian Victory Organising Committee*, Strelna, 2009 (en.kremlin.ru/d/2958). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“Over the centuries, Russia has had its share of successes, mistakes, and victories, and today is once more gaining strength and influence in the world. We have our eyes on the future, but at the same time, we will always remember our past and do everything we can to keep the links of time alive.”*<sup>81</sup>

Bovenstaande uitspraken dateren respectievelijk van 2009, tijdens een vergadering over de organisatie van de herdenking van de Tweede Wereldoorlog, en van 2012 tijdens een speech ter gelegenheid van *National Unity Day*. Het eerste citaat toont aan dat de president het heroïsme van de Russische bevolking tijdens de Grote Vaderlandse Oorlog duidelijk beschouwt als een stichtend voorbeeld aan wiens waarden de bevolking zich vandaag moet spiegelen. De oorlog en haar lessen hebben ‘eeuwige betekenis’ die tot in de verre toekomst zal doorklinken. In het tweede citaat benadrukt Poetin tijdens zijn speech dat Rusland naar de toekomst kijkt maar het verleden steeds in het achterhoofd houdt. *‘We will always remember our past and do everything we can to keep the links of time alive’*, duidelijker dan dit kan hij het belang van het verleden voor het heden en de toekomst moeilijk maken.

Een tweede interessante vaststelling, ook reeds gemaakt door Chatterje-Doody, is de zorgvuldige selectie die beide presidenten maken in de historische gebeurtenissen die ze al dan niet aanhalen. De keuze van onderwerpen hangt af van de boodschap die ze willen overbrengen en de waarden die ze wensen over te dragen.

In respectievelijk 2015 en 2017 deed president Vladimir Poetin de volgende uitspraken.

*“The international community should have learned from the past lessons. The historical parallels in this case are undeniable. Unwillingness to join forces against Nazism in the 20th century cost us millions of lives in the bloodiest world war in human history. Today we have again come face to face with a destructive and barbarous ideology, and we must not allow these modern-day dark forces to attain their goals.”*<sup>82</sup>

---

<sup>81</sup> POETIN, V., *Reception marking National Unity Day*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/16752). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>82</sup> POETIN, V., *Presidential Address to the Federal Assembly*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/50864). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“As for the future, we have a time machine. We do. It is called “history.” We should thoroughly and objectively study history so that we can understand how to act in order to build our future.”*

83

Bovenstaand citaten tonen duidelijk dat Poetin het verleden beschouwt als een actief referentiekader voor het heden. Deze paragraaf onderzoekt de houding die beide presidenten aannamen tegenover de geschiedenis als *magistra vitae*. Zoals zal blijken, is deze houding namelijk ambivalent. Poetin stelt in de uitspraak van 2015 immers dat de internationale gemeenschap lessen moet trekken uit de strijd tegen nazisme om vandaag het gevecht met het terrorisme te kunnen winnen.<sup>84</sup> Dit type uitspraken komt het meest frequent voor in het Russische presidentiële discours. Twee jaar later gaat hij zelfs nog een stap verder en vergelijkt hij het verleden met een teletijdmachine. Deze woordkeuze is veelzeggend, aangezien dit instrument in de geest van mensen tot de verbeelding spreekt als toekomstmuziek. Toch vallen in de presidentiële uitspraken ook enkele inconsistenties op. Zo gaf president Poetin in 2003 onderstaand antwoord op onderstaande vraag, tijdens een interview aan de New York Times.

*“Question: Can you draw any parallel between the American situation in Iraq and the Soviet situation in Afghanistan?”*

*Vladimir Putin: I think that drawing historical parallels is fraught with certain dangers.”<sup>85</sup>*

In bovenstaand antwoord nuanceert Poetin zijn algemene visie op het verleden als *magistra vitae*. Deze dubbelzinnige houding tegenover onderwerpen als het verleden, de rol van historici in de samenleving en de taak van de overheid in de vorming van het historisch discours steekt doorheen de ambtstermijnen van zowel Poetin als Medvedev frequent de kop op. Opvallend is ook het doelpubliek. Net zoals uit bovenstaande citaten blijkt, zijn beide presidenten eerder geneigd tot nuance wanneer ze niet voor een binnenlands publiek spreken.

---

<sup>83</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2017 (en.kremlin.ru/d/54790). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>84</sup> Het vierde hoofdstuk gaat dieper in op de parallel die Poetin en Medvedev trekken tussen het nazisme van tijdens de Tweede Wereldoorlog en het hedendaagse terrorisme.

<sup>85</sup> POETIN, V., *Interview to The New York Times*, Novo-Ogaryovo, 2003 (en.kremlin.ru/d/22145). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Hiernaast vestig ik graag de aandacht op onderstaande uitspraak, die dateert uit 2009.

*“Still, we do not need history’s lessons for scientific purposes. Rather, they must serve as a warning to all of us, so that we do not make the same mistakes.”*<sup>86</sup>

Hier insinueert Medvedev dat de studie van het verleden niet enkel moet gebeuren vanuit een wetenschappelijke invalshoek, zoals de consensus is in het Westen. De vaststelling dat historisch onderzoek een rol speelt in het politieke beleid van een land, werpt ook een duidelijkheid op de rol die historici innemen in de maatschappij. Het tweede hoofdstuk gaat dan ook dieper in op hoe de Russische presidenten de taak van historici en hun rol in de samenleving poneren.

Hoewel de link tussen het verleden en de toekomst vooral gemaakt wordt voor een binnenlands publiek, speelt dit discours ook tijdens ontmoetingen met buitenlandse leiders een rol. Deze landen vallen op te delen in enkele categorieën. In de eerste plaats is Duitsland een belangrijke aanwezige. Dit is niet verbazend. Beide landen hebben door de Wereldoorlogen en de Koude Oorlog immers bijna een eeuw aan gemeenschappelijke geschiedenis. Daarvoor kende het Russische Rijk ook een frequente interactie met Pruisen en, vanaf 1871, het Duitse Rijk. Bovendien is Duitsland het West-Europese land waar Rusland zich het meeste mee identificeert.<sup>87</sup> De tweede en derde categorie kennen enkele overlappingsen en focussen zich respectievelijk op landen waar Rusland een verleden of een hedendaagse samenwerking mee had of heeft. De tweede groep bestaat dus vooral uit post-socialistische en post-Sovjetlanden. Door bij deze landen de toekomst te linken met het verleden lijken Poetin en Medvedev een onderliggende boodschap mee te geven waarbij ze insinueren dat Rusland ondanks de verdwijning van het communisme nog steeds verbonden is met deze landen. Dit sluit aan bij de visie dat Rusland de wettelijke opvolger is van de USSR en daardoor zijn buitenlands beleid moet baseren op een doctrine die de hele geopolitieke ruimte van de vroegere Sovjet-Unie als zijn *sphere of interests and influence* ziet.<sup>88</sup> Het is dan ook vooral in deze ruimte dat Rusland vandaag op begrip, erkenning en invloed wil kunnen rekenen. De derde groep bestaat uit Centraal-Aziatische landen en CIS-landen, die ook deels onder de tweede categorie vallen, en China. Met deze laatste categorie kent

---

<sup>86</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at Serbian National Assembly*, Belgrado, 2009 (en.kremlin.ru/d/48484). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>87</sup> TSYGANKOV, A. P., ‘Mastering space in Eurasia: Russia’s geopolitical thinking after the Soviet break-up’, *Communist and Post-Communist Studies*, 36 (2003), 101-127.

<sup>88</sup> LARUELLE, M., *The ‘Russian World’. Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Washington, 2015, 9.

Rusland sinds het begin van de jaren 2000 een steeds hechter wordende (economische) samenwerking. Zo richtten China, Kazachstan, Kyrgyzstan, Tajikistan en Rusland in 2001 de *Shangai Cooperation Organisation* op als opvolger van de *Shangai Five*. Ook Oezbekistan kreeg in dat jaar het lidmaatschap. Rusland en China kennen een turbulente diplomatieke geschiedenis maar sloten in 2001 de *Treaty on Good Neighbourliness and Friendly Cooperation* af en werken de laatste twee decennia steeds nauwer samen in domeinen als energie en wapenhandel. Het is dan ook niet onlogisch dat Poetin en Medvedev deze lijn van samenwerking naar de toekomst doortrekken. De link tussen het verleden en de toekomst is in deze laatste categorie dus minder ‘ideologisch’ geladen dan bij de eerste twee categorieën.

### ***1.2.2. ‘Our values form our vision of the future’: waarden als lessen uit het verleden en richtlijn naar de toekomst***

Uit bovenstaande analyse blijkt duidelijk dat het verleden in Rusland een belangrijke rol speelt in de vorming van een toekomstbeeld. Ook wanneer het over het heden gaat, doen Poetin en Medvedev regelmatig beroep op de *depths of history*.<sup>89</sup> Voor hen dienen belangrijke historische gebeurtenissen als stichtende voorbeelden en leidraad voor heden en toekomst. Uit het verleden distilleren beide presidenten waarden waarvan ze menen dat deze ook vandaag broodnodig zijn om de Russische samenleving zowel op binnen- als buitenlands vlak op de rails te houden. Zoals uit onderstaande citaten blijkt, doen ze dit op een zeer expliciete manier.

*‘In restoring such centres, we are helping to revive our roots and the moral values of our people, and without these we cannot resolve any of the major problems that our country faces today.’<sup>90</sup>*

*‘By looking through the depths of history, people form their views and moral foundations and sense the pulse of time.’<sup>91</sup>*

Het eerste citaat dateert van 2008, toen Poetin speeche tijdens een vergadering met de verantwoordelijken voor de heropbouw van het ‘Klooster Nieuw-Jeruzalem’, in de zeventiende eeuw gebouwd door patriarch Nikon te Istra. De tweede uitspraak deed Poetin in 2013 tijdens de

---

<sup>89</sup> POETIN, V., *Opening remarks at a ceremony presenting Russian Federation National Awards*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/18323). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>90</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at a Meeting of the Board of Trustees of the Foundation for Restoring the New Jerusalem Monastery*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1800). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>91</sup> POETIN, V., *Opening remarks at a ceremony presenting Russian Federation National Awards*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/18323). Geraadpleegd op 24 mei 2018.



toekenning van de Staatsprijs van de Russische Federatie aan burgers die uitzonderlijke verdiensten voor het land geleverd hadden. Beide citaten tonen hoe de Russische presidenten het verleden expliciet linken aan de vorming van morele waarden die het volk idealiter als richtlijn hanteert.

Over de waarden die Rusland hanteert en hun link met de identiteitsvorming van zijn bevolking vloeide reeds heel wat inkt.<sup>92</sup> De constructie van een historische inslag voor deze waarden door het Kremlin is daarentegen nog niet onderzocht. Onderstaande sectie focust zich dan ook op een analyse van de waarden die de Russische presidenten zeer expliciet in het verleden wortelen, meer bepaald patriotisme, religie, eenheid en conservatisme. Aandacht gaat opnieuw vooral uit naar evoluties en breukpunten, evenals naar een terugkoppeling naar de Westerse waarden. Dit laatste is interessant door de zeer ambigue houding die Rusland aanneemt ten opzichte van deze regio. Door de eeuwen heen fluctueerde het Westen immers tussen stichtend voorbeeld en antithese. Doorheen de analyse gaat de aandacht ook uit naar de vraag of we vandaag al dan niet kunnen spreken over een nieuwe ideologie. In de Russische grondwet, aangenomen in 1993, staat immers: *‘No ideology may be established as state or obligatory one’*.<sup>93</sup> Toch argumenteren sommige academici dat de Russische presidenten dit grondwetsartikel in de praktijk niet meer naleven.<sup>94</sup>

In mei 2000 stelde een journalist Vladimir Poetin de volgende vraag:

*“A philosophical question for you, Mr Putin. What are the basic values in today’s Russia, especially now that much is being said about pragmatism and capitalism? You have talked a great deal about a national idea. Now you speak about essential values. What are they?”*<sup>95</sup>

---

<sup>92</sup> Bijvoorbeeld: SILOVA, I, MEAD YAQUB, M. en PALANDJIAN, G., ‘Pedagogies of Space: (Re)Mapping National Territories, Borders and Identities in Post-Soviet Textbooks, J. H. Williams ed., *(Re)Constructing Memory: School Textbooks and the Imagination of the Nation*, Rotterdam, 2014. – KOPOSOV, “‘The Armored Train of Memory, 1-7. – TORBAKOV, I., ‘History, Memory and National Identity: Understanding the Politics of History and Memory Wars in Post-Soviet Lands’, *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 209-232.

<sup>93</sup> *The constitution of the Russian Federation*, (<http://www.constitution.ru/en/10003000-02.htm>). Geraadpleegd op 27 mei 2018.

<sup>94</sup> Bv. ROBERTS, K., ‘Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse’, *International Journal*, 72 (2017), 28-55. – LAQUEUR, W., ‘After the fall: Russia in search of a new ideology’, *World Affairs*, 176 (2014), 71-77.

<sup>95</sup> POETIN, V., *Interview with the Indian Magazine India Today and the Weekly Russia Journal*, s.l., 2000 ([en.kremlin.ru/d/24229](http://en.kremlin.ru/d/24229)). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

De kersverse president antwoordde als volgt:

*“This is a critical issue for Russia after all the decades when its fundamental values were based on the communist ideology. As that ideology, the way it used to be, left the political scene, we found ourselves in a kind of a void. Russia will not invent anything new here. It cannot and should not invent anything. We don’t need any basic values except patriotism, love of home, Motherland and our nation, and religious and cultural values – all that makes the core of our life, all that makes us a nation, that makes us different from other nations, and all we take pride in. That is what will form the basis of the idea you mentioned. I repeat Russia does not need to think up anything new here, and it will not principally differ from any other nation, including India.”*<sup>96</sup>

Poetins antwoord bevat enkele interessante elementen. In de eerste plaats spreekt hij over een *void* die de samenleving kenmerkte na de val van de USSR, aangezien haar fundamentele waarden tot dan toe ‘gebaseerd waren op de communistische ideologie’.<sup>97</sup> Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de zoektocht naar nieuwe waarden en een nieuwe identiteit belangrijke kenmerken waren van de *chaos of the 90s*. Hoewel verschillende ‘nationalistische’ partijen hier dieper op gingen in hun programmapunten en Jeltsin in 1996 een hervorming van het ‘nationale idee’ startte, bleef dit idee tijdens de jaren 1990 zowel vaag als contradictorisch.<sup>98</sup> Dit laatste was vooral te danken aan het gebrek aan een centraliserende kracht die dit idee propageerde. Het was Poetin die besloot om de ontwikkeling van een nationaal idee als prioritair programmapunt naar voren te brengen, zoals blijkt uit bovenstaand citaat. Concreet haalt hij *patriotism, love of home, Motherland and our nation, and religious and cultural values* aan als basiswaarden.<sup>99</sup> Hij benadrukt dat het deze elementen zijn die Rusland onderscheiden van andere naties en de basis moeten vormen van de nationale identiteit. Interessant is dat de nadruk vooral blijkt te liggen op patriottisme. Het is dan ook deze waarde die onderstaande sectie als eerste onder de loep zal nemen.

---

<sup>96</sup> LARUELLE, M. e.a., ‘Les usages pratiques du patriotisme en Russie’, *Questions de recherche*, 181 (2010), 5.

<sup>97</sup> Ibidem.

<sup>98</sup> Ibidem.

<sup>99</sup> POETIN, V., *Interview with the Indian Magazine India Today and the Weekly Russia Journal*, s.l., 2000 (en.kremlin.ru/d/24229). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

### Patriottisme

Speeches en interviews van Poetin en Medvedev staan bol van de patriottische uitspraken. Tientallen citaten tonen zowel een expliciete als een impliciete promotie van liefde en trots voor ‘Moeder Rusland’. Hieronder haal ik graag enkele quotes aan die dit zeer goed illustreren.

*“Question: When were you proud of your country and when were you ashamed of it?”*

*Vladimir Putin: I think that we always have a right to be proud of our country, and to be ashamed of one’s country is like being ashamed of one’s own mother.”*<sup>100</sup>

*“We must build our future on a strong foundation, and that foundation is patriotism. However long we may discuss what could serve as a foundation, a strong moral basis for our country, we will not be able to come up with anything better. It means respect for our history and traditions, the spiritual values of our peoples, our thousand-year culture and unique experience of coexistence of hundreds of ethnic groups and languages in Russia. It means responsibility for our country and its future.”*<sup>101</sup>

*“Our love for our Motherland is in our hearts. I am going to make a very important point now. Patriotism is a fundamental component of our national consciousness, one of our values and ideas.”*<sup>102</sup>

Dat Poetin patriottisme en moederlandstrots beschouwt als een basiswaarde waarop een samenleving kan voortbouwen, is dus duidelijk. Interessant is om na te gaan in welke context het patriottisch discours vooral voorkomt. Het antwoord hierop is tweeërlei. In de eerste plaats spelen gebeurtenissen met een historische insteek, en dan vooral de Tweede Wereldoorlog, een zeer prominente rol. Ook de link tussen patriottisme en de jeugd is zeer frappant, aangezien Poetin en Medvedev het belang van vaderlandsliefde tijdens contact met jongeren stevast benadrukken.<sup>103</sup>

---

<sup>100</sup> POETIN, V. e.a., *Extracts from a Transcript of the Meeting with the Finalists of the Student Essay Competition “My Home, My City, My Country”*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/22021). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>101</sup> POETIN, V., *Meeting with public representatives on patriotic education for young people*, Krasnodar, 2012 (en.kremlin.ru/d/16470). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>102</sup> POETIN, V., *Truth and Justice regional and local media forum*, Sint Petersburg, 2016 (en.kremlin.ru/d/51685). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>103</sup> Bijvoorbeeld: POETIN, V. e.a., *Extracts from a Transcript of the Meeting with the Finalists of the Student Essay Competition “My Home, My City, My Country”*, Moskou, 2003

Dat patriottisme zich diep in de Russische geschiedenis heeft geworteld, blijkt uit de hoeveelheid citaten in volgende trend:

*“The traditions, ideals and values of military patriotism are woven through every period of our history.”*<sup>104</sup>

*“In 1945 your staunchness, fortitude and great love of your country helped you to overcome the enemy. May these qualities always be with us today as we build a new Russia.”*<sup>105</sup>

In bovenstaande uitspraken wordt ook de link tussen vaderlandsliefde en het militaire zeer duidelijk. Zo is de heldhaftigheid die het Russische volk tentoonspreidde tijdens de Tweede Wereldoorlog een voorbeeld waaraan elke Rus zich moet spiegelen, zoals hieronder naar voren komt.

*“The glorious Victory has been and will always be the ultimate yardstick to measure our thoughts and deeds”*<sup>106</sup>

Door WOII zo expliciet te linken met patriottisme en aan te halen als voorbeeldfunctie, promoten Poetin en Medvedev ook indirect militaire dapperheid en camaraderie. Het insinueert dat het militaire aspect tot op vandaag een zeer belangrijke rol speelt in de Russische samenleving. Als je deze lijn nog verder doortrekt dan kan je dit koppelen aan het feit dat Rusland de laatste jaren opnieuw een vooraanstaande rol wilt spelen op het wereldtoneel, aangezien dit volgens het Kremlin zijn rechtmatige plaats is. Het resultaat van deze optelsom is interpreteerbaar als de Russische presidenten die militaire macht als één van de voorwaarden zien voor een sterke staat op het internationale schaakbord.

---

(en.kremlin.ru/d/22021). Geraadpleegd op 24 mei 2018 – POETIN, V., *Meeting with public representatives on patriotic education for young people*, Krasnodar, 2012 (en.kremlin.ru/d/16470). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>104</sup> POETIN, V., *Speech at Function Celebrating Defender of the Fatherland Day*, Moskou, 2004, (en.kremlin.ru/d/22360). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>105</sup> POETIN, V., *Speech at a Reception to Mark the 58th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21992). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>106</sup> POETIN, V., *Gala reception marking Victory Day*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/49440). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Naast de link tussen patriottisme, het verleden en het militaire is ook de link tussen vaderlandsliefde en de jeugd zeer opvallend. Het verband tussen beide is reeds uitgebreid bestudeerd in verschillende academische werken en zal hier dus niet in detail besproken worden.<sup>107</sup> Wel is het leerrijk om een blik te werpen op hoe het overheidsdiscours de relatie tussen beiden precies verwoordt.

*All of this is reason to say that thanks to your achievements we have all the tools we need today to organise our education work with young people on a very long-term basis, because the foundation that you laid, dear veterans, is the greatest legacy that the past has handed down to us.*<sup>108</sup>

*It is worth seriously thinking about increasing the quality of history teaching at schools and universities, and support and develop the activity of public and youth organisations directed towards patriotic education.*<sup>109</sup>

De wens om de jeugd patriottisch op te voeden vertaalt zich overigens ook naar een actieve overheidspolitiek. Zo stelde de overheid in 2003 de *Koncepciiia patriotičeskogo vospitaniia grazdan Rossijskoj Federacii* op.<sup>110</sup> Deze tekst benadrukt verschillende elementen die samen ‘patriottisme’ vormen. Concreet gaat het over *rodina* of liefde voor het vaderland, *otčestvo* of toewijding aan het vaderland en *samopozhertvovanie* of de wil om zichzelf weg te cijferen voor het grotere goed. Bovendien bestonden er tussen 2001 en 2010 twee overheidsprogramma’s verantwoordelijk voor de ‘patriottische opvoeding van de burgers van de Russische Federatie’ promootte.<sup>111</sup> Het doel van dit initiatief was driedig. In de eerste plaats streefden de programma’s naar ‘het behouden

---

<sup>107</sup> Bijvoorbeeld: OMELCHENKO, D. e.a., ‘Patriotic Education and Civic Culture of Youth in Russia: Sociological Perspective’, *Proedra*, 190 (2015), 364-371. – HEMMENT, J., *Youth Politics in Putin’s Russia: Producing Patriots and Entrepreneurs*, Bloomington, 2015. – OMELCHENKO, D. e.a., ‘National identity and patriotism among Russian youth: representations, feelings and actions’. *Asian Social Science*, 11 (2015), 27-36.

<sup>108</sup> POETIN, V., *Extracts from the Meeting with World War II Veterans – Heroes of the Soviet Union, Heroes of Russia and Full Holders of the Order of Glory*, Moskou, 2006 (en.kremlin.ru/d/23575). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>109</sup> POETIN, V., *Speech at a Meeting of the State Council “On Preparing and Conducting Celebrations of the 60th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War of 1941 – 1945”*, Moskou, 2004 (en.kremlin.ru/d/22531). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>110</sup> Vertaling: Conceptie van de patriottische opvoeding van de burgers van de Russische Federatie

<sup>111</sup> LARUELLE, e.a., ‘Les usages pratiques du patriotisme en Russie’, 11.

van de sociale stabiliteit, het herstellen van de nationale economie, het versterken van de verdedigingscapaciteiten van het land'.<sup>112</sup> Hiernaast wilden ze een 'nieuwe impuls geven aan de spirituele heropleving van het Russisch volk'. Tot slot hadden de initiatieven tot doel het 'verzwakken van ideologische oppositie tegen de Staat'. Interessant aan de analyse van deze doelen is dat het militaire specifiek wordt vernoemd maar niet het enige element is waar de Staat patriottisme aan koppelt. Ook religie speelt een rol, een vaststelling waar de volgende paragraaf dieper op zal ingaan. Naast de specifieke bewoording van het verband tussen de jeugd en vaderlandsliefde heeft het bronnenonderzoek overigens ook uitgewezen dat speeches met jongeren als doelgroep zeer vaak patriottische elementen bevatten.

Als afsluitend woord haal ik graag een bedenking aan die Marlène Laruelle en haar co-auteurs maakten in hun artikel '*Les usages pratiques du patriotisme en Russie*'.<sup>113</sup> Zij merkten in 2010 immers terecht op dat het fout is om patriottisme zoals het zich uit in de Russische Federatie als een typisch Russisch fenomeen te zien. Vooral bij een onderzoek naar de houding van de Verenigde Staten tegenover patriottisme vallen enkele parallellen op. Zo nemen zowel de Russische als de Amerikaanse overheid een actieve rol op in de promotie van een collectieve identiteit. Bovendien is het concept 'patriottisme' zowel in de VS als in Rusland door de bevolking geaccepteerd als een belangrijke waarde in het dagdagelijkse leven. Net als Poetin vanaf 2000, riep de Amerikaanse filosoof Richard Rorty in het begin van de jaren 1990 het volk op om patriottisme niet te verafschuwen maar te omarmen. Volgens Rorty was het enige alternatief namelijk een terugplooiing op een gesegregeerde samenleving langs raciale, religieuze of etnische grenzen. Deze gedachtegang kan ook teruggevonden worden in het discours van Poetin en Medvedev. Zij hameren immers keer op keer op eenheid in het multi-etnische Rusland. Met de Tsjetsjeense oorlogen en de houding van Rusland tegenover Zuid-Ossetië en Abchazië in het achterhoofd, komt dit niet als een verrassing. Dit hoofdstuk zal later dan ook nog verder uitweiden over het belang van de waarde 'eenheid' binnen het Russische presidentiële discours.

---

<sup>112</sup> LARUELLE, e.a., '*Les usages pratiques du patriotisme en Russie*', 11.

<sup>113</sup> *Ibid.*, 5-6.

## Religie

*“As we enter the third millennium, I firmly believe that the ideals of Christianity will make it possible to strengthen understanding and accord in our society, and serve the spiritual and moral revival of our fatherland.”<sup>114</sup>*

Bij aanvang van het nieuwe millennium sprak Poetin over een spirituele en morele heropleving van het vaderland door de naleving van de orthodox-christelijke idealen. Uitspraken als deze tonen dat de zaadjes van de overheidsprogramma's tussen 2001 en 2010 reeds vroeger geplant waren. Eén van de doelen van deze initiatieven was immers het geven van een 'nieuwe impuls aan de spirituele heropleving van het Russisch volk'.<sup>115</sup> De toenadering tussen het Kremlin en de Russisch Orthodoxe Kerk (ROK) startte in de Jeltsin-periode en kent, ondanks pieken en dalen, tot op de dag van vandaag een stijgende verstrengeling.<sup>116</sup> Zo kent de Russische overheid de ROK financiële steun toe in ruil voor een stevige vinger in de pap bij het reilen en zeilen van de Kerk. Deze verstrengeling komt ook duidelijk naar voren bij een onderzoek naar de Russische waarden in het presidentiële discours, waarvan onderstaande citaten een illustratie zijn. Overigens, hoewel de ROK in geen van deze uitspraken expliciet wordt vernoemd, blijkt uit de rest van de tekst, of de context waarin de uitspraak werd gedaan, wel dat het hierover gaat.

*“Most important are questions of spiritual and moral upbringing and the ideals of kindness, mercy and justice that are important, not only for a religious organisation, but also for society as a whole. Our Motherland has always adhered to these values, and they inform our national traditions and moral foundations. Today they enable Russia to preserve its historical roots and its cultural and spiritual autonomy.”<sup>117</sup>*

---

<sup>114</sup> POETIN, V., *Acting President Vladimir Putin sent Christmas greetings to Orthodox Christians in Russia*, s.l., 2000 (en.kremlin.ru/d/37403). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>115</sup> LARUELLE, e.a., 'Les usages pratiques du patriotisme en Russie', 11.

<sup>116</sup> Voor de evolutie van de relaties tussen het Kremlin en de Russisch Orthodoxe Kerk, zie: SOLODOVNIK, S., 'Russia: The Official Church Chooses The State', *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 55. – JARZYNSKA, K., 'The Russian Orthodox Church as part of the state and society', *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 87-97. – SOROKA, G., 'The Orthodox Church and Russian Politics', *Europe-Asia Studies*, 65 (2013), 1486-1488.

<sup>117</sup> MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev sent a greeting to participants and guests of the Bishops' Council of the Russian Orthodox Church*, s.l., 2008 (en.kremlin.ru/d/528). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

In zijn bericht naar de Bisschopsraad van de ROK benadrukt Medvedev twee zaken. In de eerste plaats onderlijnt hij dat de religieuze waarden diep geworteld zitten in het verleden en steeds een belangrijke rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van Rusland. Hiernaast benadrukt hij ook dat de christelijke waarden niet enkel belangrijk zijn binnen religieuze kringen maar idealiter moeten worden doorgetrokken naar de hele samenleving.

*“At the foundations of the Russian nation and the centralised Russian state are the same spiritual values that unite the whole of that part of Europe now shared by Russia, Ukraine, and Belarus. This is our common spiritual, moral and values space, and this plays a very big part in uniting the people.”*<sup>118</sup>

Ook dit citaat van Poetin is illustratief voor een veelvoorkomend narratief binnen het presidentiële discours en is dus interessant om aan te halen. In de eerste plaats benadrukt hij immers hoe de religieuze waarden aan de basis van de Russische staat liggen. Bovendien maakt hij van Rusland, Oekraïne en Wit-Rusland een gedeelde orthodoxe ruimte. Dit is vooral interessant in het licht van de verschillende concurrerende kerken, waaronder de Oekraïense Orthodoxe Kerk van het Kiev Patriarchaat, en het *Russkij Mir*-idee.<sup>119</sup> Dit laatste idee houdt in dat de invloed van de ROK, en dus indirect ook het Kremlin, niet mag stoppen aan de grenzen van de Russische Federatie maar zich dient uit te spreiden over onder andere Wit-Rusland en Oekraïne.<sup>120</sup> Het derde hoofdstuk van deze thesis zal dan ook uitweiden over het gebruikte historische discours van Rusland in relatie tot deze twee landen.

Officieel gezien is Rusland een seculiere staat die het principe van religieus pluralisme aanhangt.<sup>121</sup> Toch blijkt uit bovenstaande citaten een duidelijke verstrengeling tussen kerk en staat. De benoeming van religieuze waarden als *‘foundations of the Russian nation’* maakt duidelijk dat het orthodoxe christendom deel uitmaakt van de nieuwe Russische identiteit die het Kremlin wil propageren. Academics als Jarzynska onderschrijven deze theorie. Zij stelt dat het Kremlin de

---

<sup>118</sup> POETIN, V., *Interview for the documentary film The Second Baptism of Rus*, s.l., 2013 (en.kremlin.ru/d/18872). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>119</sup> SUSLOV, M. D., “‘Holy Rus’: The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church”, *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 77.

<sup>120</sup> Voor meer uitleg over dit concept en hieraan gerelateerde ideeën, zie: LARUELLE, M., *The Russian World. Russia’s Soft Power and Geopolitical Imagination*, Washington, 2015.

<sup>121</sup> JARZYNSKA, K., ‘The Russian Orthodox Church as Part of the State and Society’, *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 90.



ROK inderdaad als één van de pijlers van het Russische nationale idee wil voorstellen.<sup>122</sup> Dit idee heeft als doel om het nieuwe Rusland te consolideren en rond het Kremlin te verzamelen. Jazynska beschrijft de kenmerken van het concept als een mengeling van patriottisme, nationalisme, de drang een grootmacht te zijn en antiwesterse retoriek, met als centraal element het geloof in de uniciteit van de Russische samenleving.<sup>123</sup> De positie van het Kremlin, dat het orthodoxe christendom ziet als een manier om continuïteit en legitimatie te verzekeren, is bovendien complementair met de houding van de ROK. Via haar mythe van het ‘Heilige Rus’ predikt ze immers een xenofobe en anti-westerse houding.

Tot slot rest de vraag naar eventuele evoluties op kwantitatief of kwalitatief vlak. Hoewel de waarden die Poetin en Medvedev aan het orthodoxe christendom koppelden grotendeels dezelfde zijn gebleven, valt op chronologisch vlak wel een interessant breukpunt vast te stellen. Vanaf 2008-2009 blijkt de link tussen bepaalde waarden, de evolutie van de Russische samenleving en het orthodoxe christendom immers duidelijk sterker dan ervoor. In deze periode vonden twee significante veranderingen plaats. Aan de ene kant bekleedde Dmitri Medvedev vanaf mei 2008 het presidentiële ambt. Aan de andere kant werd Vladimir Michailovitsj Goendjajev begin 2009 verkozen tot ‘Patriarch van Moskou en heel Rusland’. Patriarch Kirill heeft zichzelf altijd als voorstander van symbiose tussen kerk en staat naar voren geschoven. Volgens hem zijn *‘kingly and priestly power two divine gifts of equal value’*.<sup>124</sup> Verder meent hij ook dat *‘the principles of symphonic connection between Church and state are very important’*.<sup>125</sup> Medvedev stond uitermate open voor deze interpretatie van de relaties tussen kerk en staat.<sup>126</sup> Het hoeft dan ook niet te verbazen dat de verwikkeling tussen de twee instanties in deze periode een grote stimulans kreeg, zoals ook te merken valt in het presidentiële discours.

### Eenheid

Een derde waarde die regelmatig terugkomt is eenheid. Zoals onderstaande citaten aantonen, doelen Poetin en Medvedev dan niet louter op een territoriale samenhang. Ook religieuze en morele eenheid zijn immers belangrijk.

---

<sup>122</sup> JARZYNSKA, ‘The Russian Orthodox Church as Part of the State and Society’, 92-93.

<sup>123</sup> Ibidem.

<sup>124</sup> Ibidem.

<sup>125</sup> Metropolitan Kirill of Smolensk and Kaliningrad. Interview on the radiostation Maiak, 13 December 2006.

<sup>126</sup> SOLODOVNIK, ‘Russia: The Official Church Chooses The State’, 55.

*“I would like to recall that throughout our history Russia and its people have accomplished and continue to accomplish a truly historical feat, a great work performed in the name of our country’s integrity and in the name of bringing it peace and a stable life. Maintaining a state spread over such a vast territory and preserving a unique community of peoples while keeping up a strong presence on the international stage is not just an immense labour, it is also a task that has cost our people untold victims and sacrifice. Such has been Russia’s historic fate over these thousand and more years. Such has been the way Russia has continuously emerged as a strong nation. It is our duty never to forget this (...) as we examine the threats we face today and the main challenges to which we must rise.”*<sup>127</sup>

*“The conversion of Prince Vladimir and the whole of Rus to Orthodoxy were of truly historic significance and played a fundamental part in shaping our state’s development. The decision was motivated in large part by the need to unite the divided eastern Slavic tribes and a number of other ethnic groups. A desire for statehood based on a completely new spiritual foundation emerged among them. (...) This historic choice also enabled our forebears to become more conscious of their own identity and did much to strengthen national self-awareness. I note that right from the start of its development, the Russian nation and Russian statehood formed on a multi-ethnic basis and grew out of a synthesis of eastern and western traditions. Orthodoxy formed its core but it was open right from the outset to other faiths and cultures. The cooperation between different peoples, faiths and cultures that has taken shape in Russia through the centuries is the distinguishing feature of our statehood and has helped our country withstand and overcome all trials and tribulations. It remains a source of peace and harmony in Russian society today, a fundamental value recognised by the different religions and by the state. (...) I also want to note that the Orthodox Church first developed in the lands of ancient Kievan Rus, but over the course of several centuries it grew into an independent patriarchate with its centre here in Moscow.”*<sup>128</sup>

Naast de soorten ‘eenheid’ waar Poetin en Medvedev naar verwijzen, is het ook interessant om te analyseren hoe deze waarde in het verleden geworteld is.

---

<sup>127</sup> POETIN, V., *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21998). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>128</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at Christ the Saviour Cathedral marking the start of Celebrations of the 1020th Anniversary of the Baptism of Rus*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/591). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“The twists and turns of history have tested the solidity of Russia’s foundations, but our people’s unity, based on love for the native land and responsibility for its fate, has always won in the end. This unity has always been a sure support for our country and I’m sure always will be.”*<sup>129</sup>

*“That victory of the people propelled national unity to the ranks of the highest spiritual values. After nearly four centuries such values remain of utmost importance today. This historic legacy has not been interrupted. Love for the Motherland and deep moral kinship link us with our ancestors.”*<sup>130</sup>

*“It was unity that helped defeat fascism. This truly invaluable experience of unity is needed in our days as well. In the world there has appeared a new global and very serious danger — international terrorism.”*<sup>131</sup>

Bovenstaande citaten zijn voorbeelden bij uitstek die tonen welke periodes de Russische presidenten vooral aan ‘eenheid’ linken. Wat morele en territoriale eenheid betreft, grijpen Poetin en Medvedev vooral terug naar de Tijd der Troebelen de jaren voor 1612 en de Tweede Wereldoorlog. Religieuze eenheid daarentegen is vooral geworteld in de religieuze geschiedenis die start met de doop van Prins Vladimir in 988.

Deze nadruk op eenheid valt te contextualiseren binnen actuele ontwikkelingen. In de eerste plaats startte Poetin bij zijn aantreden als president in 2000 een centraliseringsprogramma. Hoewel de praktijk nog altijd veel macht toekent aan regionale leiders, stemt het ‘eenheidsdiscours’ overeen met Poetins officiële programma.<sup>132</sup> Hiernaast kan de focus op samenhang ook gekoppeld worden aan het patriottisme dat de afgelopen twee decennia, zoals reeds gezegd, gradueel aangewakkerd is. Patriottisme en nationale trots insinueren immers een volk dat sterk zij aan zij staat.

*“I also want to note that the Orthodox Church first developed in the lands of ancient Kievan Rus, but over the course of several centuries it grew into an independent patriarchate with its*

---

<sup>129</sup> POETIN, V., *Reception marking National Unity Day*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/16752). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>130</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at the National Unity Day Reception*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1966). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>131</sup> POETIN, V., *Speech at the Parade in Honour of the 58th Anniversary of Victory*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21991). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>132</sup> LARUELLE e.a., ‘Les usages pratiques du patriotisme en Russie’, 10.

*centre here in Moscow. This common heritage to this day unites not only the many millions of Russians but also creates ties between many peoples baptised in the same font and bound by a common historical destiny and spiritual and cultural space. Evidence of this can be seen in the current Synod, which was attended by clergy from Ukraine, Belarus and Moldova.”*<sup>133</sup>

Tot slot is het interessant om even stil te staan bij bovenstaand citaat. Hierin insinueert Medvedev immers dat Rusland, Oekraïne, Wit-Rusland en Moldavië op bepaalde vlakken onder dezelfde invloedssfeer vallen. Het is fout om, zoals sommige auteurs doen, over een Russisch imperialisme te spreken. Wel sluit ik mij tot op zekere hoogte aan bij de stromingen van de *geo-economists* en *stabilizers* zoals uiteengezet door Tsygankov.<sup>134</sup> Beide stromingen stellen dat Rusland in de post-Sovjet ruimte nog steeds een rol ziet voor zichzelf. Als wettelijke opvolger van de Sovjet-Unie heeft ze hier een beschavende missie en verantwoordelijkheid.<sup>135</sup>

### Conservatisme

*“Of course, this is a conservative position. But speaking in the words of Nikolai Berdyaev, the point of conservatism is not that it prevents movement forward and upward, but that it prevents movement backward and downward, into chaotic darkness and a return to a primitive state.”*<sup>136</sup>

De Van Dale definieert ‘conservatief’ als ‘vasthoudend aan bestaande toestanden, vooral op politiek gebied, afkerig van ingrijpende hervormingen’.<sup>137</sup> Op een bepaalde manier wortelt conservatisme zich dus per definitie in het verleden. Over conservatisme in Poetins en Medvedevs Rusland verscheen reeds heel wat academische literatuur.<sup>138</sup> De algemene consensus bestaat eruit dat Poetin bij zijn aantreden als president naar conservatisme greep als manier om

---

<sup>133</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at Christ the Saviour Cathedral marking the start of Celebrations of the 1020th Anniversary of the Baptism of Rus*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/591). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>134</sup> TSYGANKOV, A. P., ‘Mastering space in Eurasia: Russia’s geopolitical thinking after the Soviet break-up’, *Communist and Post-Communist Studies*, 36 (2003), 107-109.

<sup>135</sup> Zie *infra*, p. 41.

<sup>136</sup> POETIN, V., *Presidential Address to the Federal Assembly*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/19825). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>137</sup> GEERTS, G. En HEESTERMANS, H., *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, I, 1992, 567.

<sup>138</sup> Bv. CHEBANKOVA, E., ‘Russian fundamental conservatism: in search of modernity’, *Post-Soviet Affairs*, 29 (2013), 287-313. – MINAKOV, A. IU., ‘Russian Conservatism in Contemporary Russian Historiography: New Approaches and Research Trends’, *Russian Studies in History*, 48 (2009), 8-28.

de dualiteit die de Russische politiek kenmerkte in de jaren 1980 en 1990, zoals tussen liberalen en patriotten of democraten en communisten, te overstijgen.<sup>139</sup> Hiernaast maakt conservatisme ook deel uit van het moderne drieluik van het officiële Russische triade: *autocracy, sovereignty, nationality*.<sup>140</sup> Dit laatste interpreteert March als een heropleving van de tsaristische drievuldigheid ‘*Orthodoxy, Autocracy, Nationality*’, geïnitieerd door Tsaar Nicolaas. Ook op deze manier is het conservatisme van deze visie dus een verwijzing naar het verleden.

*“As for our traditional values, I believe that we should pay more attention to them for a very simple reason. A certain ideology dominated in the Soviet Union, and (...) it was based on some clear, in fact, quasi-religious, values. The Moral Code of the Builder of Communism, if you read it, is just a pathetic copy of the Bible: Thou shalt not kill, thou shalt not steal, thou shalt not covet thy neighbour’s wife. The Code of the Builder of Communism has the same commandments, just that they are written in a simple language shortened drastically. This code has passed on, it does not exist any more. A new generation of Russian citizens (...) don’t even know what it is. But the only thing that can replace it is those traditional values that you mentioned. Society falls apart without these values. Clearly, we must come back to them, understand their importance and move forward on the basis of these values. (...) yes, this is a conservative approach, but let me remind you of Berdyaev’s words that the point of conservatism is not that it obstructs movement forward and upward, but that it prevents the movement backward and downward. That, in my opinion, is a very good formula, and it is the formula that I propose. There’s nothing unusual for us here. Russia is a country with a very profound ancient culture, and if we want to feel strong and grow with confidence, we must draw on this culture and these traditions, and not just focus on the future.”<sup>141</sup>*

Tot slot vestig ik graag de aandacht op deze uitgebreide doch leerrijke passage. In bovenstaand citaat komen immers alle voornoemde waarden aan bod. In de eerste plaats is de verwijzing naar het verleden en de koppeling hiervan aan bepaalde waarden zeer duidelijk. Ook de keuze voor een conservatieve aanpak komt naar voren, waarbij Poetin dit opnieuw historisch legitimeert. Een laatste interessante observatie is de parallel die de president trekt tussen de communistische

---

<sup>139</sup> PROZOROV, S., ‘Russian conservatism in the Putin presidency: The dispersion of a hegemonic discourse’, *Journal of Political Ideologies*, 10 (2005), 121-122.

<sup>140</sup> MARCH, L., ‘Nationalism for Export? The Domestic and Foreign-Policy Implications of the New ‘Russian Idea’, *Europe-Asia Studies*, 64 (2012), 406.

<sup>141</sup> POETIN, V., *News conference of Vladimir Putin*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/19859). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

ideologie van de Sovjet-Unie en de hedendaagse waarden. In de eerste plaats duidt hij op het belang van de christelijke waarden, waarvan de *Moral Code of the Builder of Communism* slechts een *pathetic copy* is. Interessant genoeg vermijdt Poetin het gebruik van het woord ‘ideologisch’ wanneer hij het heeft over de hedendaagse traditionele waarden. Dit is logisch, aangezien in de Russische grondwet staat dat ‘*No ideology may be established as state or obligatory one*’.<sup>142</sup> Toch beargumenteren sommige academici dat Poetin op bepaalde vlakken teruggrijpt naar de ideologie van voor 1917.<sup>143</sup> Ze verwijzen, zoals hierboven reeds gezegd, naar het drieluik ‘*Orthodoxy, Autocracy, Nationality*’ van Tsaar Nicolaas. Ook het antiwesters sentiment zou dan deel uitmaken van deze ‘ideologie’.<sup>144</sup>

### ***1.2.3. Eurasian civilizationism: a Russian historic destiny***

Uit bovenstaande analyse is duidelijk gebleken dat de collectieve historische herinnering het presidentiële discours beïnvloedt. Hieruit vloeit dan ook de vraag in hoeverre deze beïnvloeding verder gaat dan enkel het narratief. Naarmate de tijd vordert, wordt Poetin hier steeds letterlijker over.

*“Russia’s history forms the foundation for our country’s worldview and culture in the broad sense of the word. It is unquestionably a source of our identity and our mission as civilisation. It also offers us lessons we can learn from in order to resolve the tasks before us today and look further into the future, look at our present moment and at the longer term and beyond.”*<sup>145</sup>

Uit bovenstaand citaat blijkt duidelijk dat het verleden verschillende aspecten van het heden beïnvloedt. Wat vroeger gebeurde, speelt vandaag een cruciale rol in de identiteitsvorming van Rusland. De manier waarop de Russische Federatie zichzelf ziet en hoe het zijn rol percipieert op het wereldtoneel, bepaalt mee het beleid dat het Kremlin op binnen- en buitenlands vlak voert. President Poetin verwoordt dit op bepaalde momenten zelfs zeer letterlijk:

---

<sup>142</sup> *The constitution of the Russian Federation*, s.d. (<http://www.constitution.ru/en/10003000-02.htm>). Geraadpleegd op 27 mei 2018.

<sup>143</sup> ROBERTS, ‘Understanding Putin’, 35-37. – LAQUEUR, ‘After the fall’, 71.

<sup>144</sup> Ibidem.

<sup>145</sup> POETIN, V., *Meeting with delegates to the National Historical Assembly*, Moskou, 2016 ([en.kremlin.ru/d/52201](http://en.kremlin.ru/d/52201)). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“Not only is our historical memory linked with the Great Victory. Its legacy continues in many ways to determine Russia’s foreign policy position.”*<sup>146</sup>

Bovendien verwijst Poetin regelmatig naar het verleden als een leermeester waar het Kremlin en het volk lessen uit moeten trekken. Deze vaststelling zal in het volgende hoofdstuk uitgebreider aan bod komen, wanneer de thesis ook dieper zal ingaan over de rol die historici en geschiedenisonderwijs spelen, zowel bij de jeugd als in de volledige samenleving.

#### *New Geopolitics: geo-economists en stabilizers*

Tsygankov analyseerde in 2003 verschillende benamingen van wat hij *new geopolitics* noemt.<sup>147</sup> Deze geopolitieke categorieën zijn gebaseerd op verschillende visies die academici binnen en buiten Rusland hanteren om naar de rol van deze Euraziatische reus in de wereld te kijken. Vooral de invloed in de ex-Sovjetruimte komt hier aan bod. De categorieën focussen zich niet alleen op politieke en militaire macht maar geven ook aandacht aan de rol die sociale interacties innemen in dit proces. Hij distilleert vier bewegingen die hij kadert binnen de school van het Eurasianisme en één beweging binnen de school van de *Westernizers*.<sup>148</sup> Bij elke denkrichting schetst hij de conceptuele kenmerken en koppelt hij daarna terug naar enkele Russische auteurs en academici die deze visies aanhangen. Bovendien vertrekt elk van deze redeneringen vanuit het punt dat Rusland boven alles op zoek is naar een veiligheidsgarantie in een wereld die het als grotendeels vijandelijk ziet. Zoals hierboven reeds kort aangehaald, gaat het dan vooral over de *geo-economists* en de *stabilizers*. Deze eerste categorie benadrukt de rol van geo-economische factoren boven geopolitieke. Rusland heeft in deze visie een Euraziatische identiteit. Via zijn Sovjeterfenis bestaat een economische samenhang tussen deze natie en de post-Sovjet landen. De beste manier voor de Euraziatische reus om zijn veiligheid te garanderen is via een economische en sociale ontwikkeling, wat volgens aanhangers van deze visie automatisch zal leiden tot vrede en stabiliteit in de Euraziatische invloedssfeer. Rusland moet hierbij steunen op de centrale positie die het binnen deze regio bekleedt en de leiding nemen in de ontwikkeling van een coherente transregionale economische ontwikkelingsstrategie. De visie van de *stabilizers* daarentegen loopt op enkele vlakken gelijk maar heeft een conservatievere inslag. Het benadrukt de organisatorische en informele controle van Rusland over Eurazië. Via een uitgebalanceerd politiek-militair beleid

---

<sup>146</sup> POETIN, V., *Speech at a Meeting of the State Council “On Preparing and Conducting Celebrations of the 60th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War of 1941 – 1945”*, Moskou, 2004 (en.kremlin.ru/d/22531). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>147</sup> TSYGANKOV, ‘Mastering space in Eurasia’, 107-109.

<sup>148</sup> Ibidem.

en een aantal geo-economische projecten moet Rusland een multi-vector beleid ontwikkelen. Dit beleid wordt versterkt door zijn eigen nationale belangen en centrale ligging in de regio. Interessant genoeg komen de kenmerken van deze twee zienswijzen ook terug in het officiële presidentiële discours, zoals onderstaande citaten verduidelijken.

*“Also certain is that Russia should continue its civilising mission on the Eurasian continent. This mission consists in ensuring that democratic values, combined with national interests, enrich and strengthen our historic community.”*<sup>149</sup>

*“The great Russian thinker Nikolai Berdyayev, for example, said that “Russia is the Great East-West, an entire huge world in itself.” Essentially, he spoke of Russia’s mission as a strong and independent country that would defend truth and justice and that seeks to bring a spirit of harmony and partnership to relations between people of different cultures and traditions. Understanding of this historic role forms the base of our people’s identity and in many ways defines our ideals, views and outlook. It shapes our present and even more so our future.”*<sup>150</sup>

*“Russia’s geography and history determines the Asia-Pacific dimension as one of our foreign policy priorities. Therefore, cooperation between Russia and the Asia-Pacific region is a strategic and long-term one.”*<sup>151</sup>

Chronologisch gezien blijkt duidelijk dat deze visie sinds 2000 steeds aanwezig is geweest in het presidentiële discours. Rusland ziet zichzelf als een duale identiteit, met zowel Europese als Aziatische karaktereigenschappen. Deze dualiteit zorgt er ook voor dat het land het als zijn missie ziet om deze lijn door te trekken en ook vandaag zijn lot verbonden ziet met dat van zowel de post-Sovjet ruimte als de *Asia-Pacific region*. De oorsprong hiervan legt de Russische president, zoals hierboven te lezen valt, duidelijk in het verleden. Ook zijn centrale ligging, die zowel de *stabilizers* als de *geo-economists* aanhalen, onderschrijft Poetin. Het gebruik van woorden als ‘*civilising mission*’ en ‘*historic role*’ toont aan dat Rusland voor zichzelf een leidersrol weggelegd ziet. Dit insinueert bijgevolg ook dat de andere landen zich in een ondergeschikte positie bevinden.

---

<sup>149</sup> POETIN, V., *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22931). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>150</sup> POETIN, V., *Meeting of the Russian Popular Front’s (ONF) interregional forum*, Stavropol, 2016 (en.kremlin.ru/d/51206). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>151</sup> POETIN, V., *Interview to Interfax and Anadolu news agencies*, s.l., 2015 (en.kremlin.ru/d/50682). Geraadpleegd op 24 mei 2018.



Bovenstaande analyse maakt dus duidelijk dat het officiële presidentiële discours beantwoordt aan de kenmerken van zowel de *stabilizers* als de *geo-economists* zoals uiteengezet door Tsygankov. Hoewel een verdere analyse buiten het bereik van deze masterproef valt, zou het ook interessant zijn om te onderzoeken in welke mate dit narratief zich uit in het buitenlandbeleid van het Kremlin.

### 1.3. Conclusie

In de eerste plaats stelde het bronnenonderzoek de afgelopen zeventien jaar een duidelijke stijging vast van het belang van het verleden in het presidentiële discours. Vooral de start van de ambtstermijn van Dmitri Medvedev in 2008 betekende een duidelijk breukpunt. Een diepere studie van de context waarin Poetin en Medvedev het verleden aanhaalde, leverde veelbelovende resultaten op. In de eerste plaats zijn beide presidenten duidelijk aanhangers van de befaamde uitspraak *historia magistra vitae*. Ze trekken het verleden door naar de toekomst en beschouwen de geschiedenis als een leermeester en een al dan niet na te volgen voorbeeld. Wat de doelgroep van dit soort discours betreft, ligt de nadruk op een binnenlandspubliek. Toch zijn ook Duitsland, post-socialistische en post-Sovjetlanden aanwezig. Naast een algemene beschouwing van het verleden als stichtend voorbeeld, projecteert het presidentiële discours ook enkele na te volgen waarden op historische gebeurtenissen. Concreet ging het over patriotisme, religie – meer bepaald het orthodoxe christendom –, eenheid en conservatisme. Tot slot toonde een aftoetsing aan het theoretisch kader van Tsygankov aan dat het presidentiële discours kenmerken vertoont van de geopolitieke visies van zowel de *stabilizers* als de *geo-economists*.

Bovenstaand hoofdstuk focuste op het relatief abstracte gebruik en de instrumentalisering van het verleden. Het volgende onderdeel zal zich meer toespitsen op de concrete rol van historici in de samenleving, de plaats die geschiedenis volgens Poetin en Medvedev zou moeten innemen binnen schoolcurricula en de rol die het Kremlin voor zichzelf ziet in de verspreiding van de kennis van het verleden naar zowel de jeugd als de gehele maatschappij.

Vorig hoofdstuk ging reeds dieper in op de verbanden die Poetin en Medvedev tussen 2000 en 2018 legden tussen het verleden en de toekomst. Dit deel wilt een complementair luik vormen door de concrete doorwerking van het verleden in de maatschappij te bestuderen. Gezien de belangrijke rol die het verleden speelt, loont het in de eerste plaats de moeite om te onderzoeken hoe het presidentiële discours de rol van historici in de samenleving weergeeft. Als tweede stelde het bronnenonderzoek vast dat Poetin en Medvedev regelmatig een link leggen tussen de Russische jongeren en het verleden. Ook deze houding zal dus geanalyseerd worden, evenals de rol van geschiedenis in onderwijscurricula. Tot slot gaat het hoofdstuk dieper in op hoe het Kremlin zijn eigen rol in de vorming van het historisch narratief percipieert en volgt een overzicht van enkele belangrijke maatregelen die de Russische overheid het de afgelopen twee decennia nam.

### 2.1. ‘Let me, Putin, call myself your colleague’: Russische historici in de maatschappij

*“Not only is our historical memory linked with the Great Victory. Its legacy continues in many ways to determine Russia’s foreign policy position.”<sup>152</sup>*

*“In any case, we will take our decisions based on our history, our specificities, and we will take our decisions independently.”<sup>153</sup>*

In beide bovenstaande uitspraken linkt Poetin het verleden aan het politieke beleid van Rusland. Uit deze vaststelling vloeit een ingesteldheid voort die historici een zeer belangrijke rol in de maatschappij toebedeelt. Via de manier waarop zij het verleden interpreteren en aan de buitenwereld bekend maken, kunnen ze immers in een bepaalde mate hun stempel drukken op het binnen- en buitenlands beleid. Hiernaast speelt geschiedenis een actieve rol in het presidentiële discours, en worden de waarden die de bevolking meekrijgt vanuit de overheid sterk beïnvloed door het verleden. Deze waarden bepalen op hun beurt de houding van het Russische volk ten aanzien van het Kremlin en haar invloedssfeer. De neiging van de Russische presidenten

---

<sup>152</sup> POETIN, V., *Speech at a Meeting of the State Council “On Preparing and Conducting Celebrations of the 60th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War of 1941 – 1945”*, Moskou, 2004 (en.kremlin.ru/d/22531). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>153</sup> POETIN, V., *Interview with Egyptian Newspaper Al Abram*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22930). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

om veel belang te hechten aan het verleden heeft dus als gevolg dat historici op sommige vlakken een zeer belangrijke rol spelen in de maatschappij. Verder heeft de concrete invulling van het soevereine democratie-model dat de Russische president uitbouwt tot gevolg dat deze de mogelijkheid heeft om de academische wereld te beïnvloeden.<sup>154</sup> Komend deel focust dan ook op hoe Poetin en Medvedev de rol van historici uiteenzetten in hun historisch discours en hoe deze visie zich uit in de praktijk.

*“It is an even harder task to speak with historians who can analyse everything that has happened in our country’s past and the world’s past, look back in retrospective and look too at where we are going and what we need to do to make our road forward as effective as possible, so as to reach the goals that we have set.”*<sup>155</sup>

In bovenstaand citaat, daterend uit 2014, geeft Poetin zeer letterlijk toe dat historici het verleden moeten analyseren om op die manier richtlijnen te kunnen geven aan het Kremlin over hoe de gestelde doelen het makkelijkste te bereiken zijn. Historici lijken dus een instrument voor een betere toekomst. Bovendien spreken zowel Poetin als Medvedev geschiedkundigen meestal aan als ‘collega’s’ of ‘kameraden’. Deze persoonlijke presidentiële vereenzelviging bewijst niet alleen het belang van historici maar verhoogt bovendien hun status binnen de maatschappij.

Verder is het bijzonder boeiend om stil te staan bij het verslag van een vergadering die plaatsvond in november 2014. Op internationaal vlak valt dit tijdens de woelige maanden na de annexatie van de Krim. Dit lijkt dan ook de concrete aanleiding van de samenkomst te zijn, aangezien

---

<sup>154</sup> Het concept ‘soevereine democratie’ werd ontworpen door Vladislav Surkov en gebruikt door het Kremlin om democratie te kunnen implementeren in de unieke Russische samenleving. Op deze manier benadrukt ze ook het contrast met de liberale democratie van het Westen. Poetin legt de ‘soevereine weg naar de democratie’ uit als een keuze pro-democratie van het Russische volk. Als soevereine natie gaat Rusland voor zichzelf bepalen hoe ze het verloop van dit pad voor zichzelf ziet. Critici, zoals March, Amsterdam en Krastev, menen dat de verwijzing naar ‘sovereiniteit’ de dominantie van het Kremlin over de wil van het volk op binnen- en buitenlands vlak accentueert. De term zou volgens hen eerder ‘democratische soevereiniteit’ moeten heten, dat loopt volgens het *volonté générale*-principe van Rousseau. Ze zien de introductie van het idee dus als een manier om het Kremlin de bovenhand te geven. Hierdoor kan deze instantie de universele principes van een democratie omzeilen, evenals de invloed van liberale Westerse ideeën en beïnvloeding vanuit het buitenland minimaliseren. - MARCH, ‘Nationalism for Export?’, 408-409.

<sup>155</sup> POETIN, V., *Seliger 2014 National Youth Forum*, Seliger, 2014 (en.kremlin.ru/d/46507). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Poetin aanhaalt dat pogingen tot vervalsing van het verleden op dat moment zeer aanwezig zijn binnen de samenleving en dat deze initiatieven meestal tot doel hebben om geopolitieke belangen na te streven. Het doel van de meeting is dus, volgens Poetin, om visies uit te wisselen over het belang van het historisch onderzoek, het verleden en de manier waarop beide aspecten naar buiten kunnen uitgedragen worden. De president zegt dat hij in het verleden reeds vaak heeft benadrukt hoe belangrijk geschiedenis en het werk van historici zijn.

*“We see the attempts being made to recode society in many countries, and such attempts are being made to recode our society too. This always goes hand- in-hand with attempts to rewrite history and shape it to particular geopolitical interests. But history is a science and if you are serious about it, it cannot be rewritten.”*<sup>156</sup>

In de eerste plaats bevestigt deze samenkomst dus de actieve verwevenheid van het Kremlin, historici, geschiedkundig onderzoek en publieksgeschiedenis. Hiernaast werpen een aantal passages ook een nieuw licht op de vraag in hoeverre een historicus volgens het presidentiële discours objectief moet zijn en in welke mate hij het verleden mag interpreteren. Het antwoord hierop is zeer ambigu, zoals blijkt uit onderstaande uitspraken.

*“But I do call on you to be objective in studying all periods of our history.”*<sup>157</sup>

*“Of course, it is precisely to prevent [the falsifications of the past] from happening that we need people like you, specialists who can not only give a full and objective picture of past events but also give them an assessment, which is extremely important and an essential part of history as a science.”*<sup>158</sup>

Bovenstaande citaten zijn illustratief voor vele soortgelijke uitspraken die Poetin en Medvedev tussen 2000 en 2018 deden. Hoewel duidelijk is dat exacte objectiviteit binnen de historische wetenschap bijna onmogelijk is, schalt het belang van hier toch naar te streven luid doorheen de

---

<sup>156</sup> POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>157</sup> POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>158</sup> POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

huidige Westerse historiografische traditie.<sup>159</sup> Bovendien koppelt het presidentiële discours een tweede element aan deze objectiviteit. Tijdens de vergadering spreekt Poetin immers over een ‘assessment’, hetgeen volgens hem een essentieel onderdeel vormt van de geschiedwetenschap. Deze bewering houdt in dat het Kremlin van historici verwacht dat ze een waardeoordeel geven over het verleden. Geschiedkundig onderzoek is echter geen exacte wetenschap. Hierdoor is het zeer moeilijk om vroegere gebeurtenissen te beoordelen zonder deze inschatting – al dan niet onbewust – te laten beïnvloeden door de persoonlijke achtergrond van de historicus in kwestie. Dit heeft tot gevolg dat deze vorm van geschiedschrijving ambigu lijkt, althans naar Westerse normen.

Deze schijnbare paradox is ook zichtbaar in de houding van Poetin tegenover Alexander Solzhenitsyn. Deze Sovjetdissident schreef doorheen zijn woelige leven vele boeken en romans, meestal geïnspireerd door zijn eigen leven. Op verschillende momenten heeft de Russische president de schrijver geprezen voor zijn vaderlandslievendheid.<sup>160</sup> De steun van Poetin voor een dissident zou een interessant onderzoek op zich zijn, maar deze masterproef zal hier niet verder op ingaan. Opmerkelijk is dat het patriotisme van Solzhenitsyn één de belangrijkste drijfveren lijkt te zijn voor de steun van de president.<sup>161</sup> Onderstaande uitspraak is hier een voorbeeld van.

*“Millions of people associate the name and work of Aleksandr Solzhenitsyn with Russia’s fate. His academic research, outstanding literary work and, in fact, his entire life have been dedicated to the Fatherland. As he once eloquently put it: “We are Russia. We are its flesh and blood, we are its people”. (...) And this honesty and ability to defend his own opinions are characteristic of not only of an academic but also of a true Russian citizen.”*<sup>162</sup>

---

<sup>159</sup> GADDIS, J. L., *The Landscape of History. How Historians Map the Past*, Oxford, 2002, 128. – NOVICK, P., *That Noble Dream: The Objectivity Question and the American Historical Profession*, New York, 1988.

<sup>160</sup> Bijvoorbeeld: POETIN, V., *The winners of the 2006 Russian national awards have been announced*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/40365). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – POETIN, V., *Speeches at the Ceremony Presenting the Russian National Awards*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24333). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – POETIN, V., *Joint session of State Council and Council for Culture and Art*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/47324). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>161</sup> POETIN, V., *The winners of the 2006 Russian national awards have been announced*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/40365). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>162</sup> POETIN, V., *Speeches at the Ceremony Presenting the Russian National Awards*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24333). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Bovendien legt Poetin de nadruk vooral op de historiografische verwezenlijkingen van Solzhenitsyn, een *'major historian'*.<sup>163</sup> Hoewel het op basis van bovenstaande analyse te ver gaat om te stellen dat de Russische presidenten patriottisme zien als een expliciete voorwaarde voor waardevol historisch onderzoek, is het toch duidelijk dat een historicus idealiter onderzoek uitvoert vanuit een vaderlandslievend perspectief. Dit betekent uiteraard niet noodzakelijk dat geschiedkundigen een verkleurd onderzoek voeren. Toch is het moeilijk voor te stellen dat een impliciet geprefereerde patriottische achtergrond geen sporen nalaat. Zelfs een bepaalde onderwerpskeuze in het licht van vaderlandslievendheid zorgt er immers al voor dat andere aspecten van het historisch onderzoek minder belicht worden, hetgeen op zijn beurt zorgt voor een vertekend beeld en een asymmetrische representatie van onderwerpen in het historiografisch veld.

Het is dus duidelijk dat de Russische presidenten, en bij uitbreiding het Kremlin, actief tussenkomen in de beeldvorming van de rol van historici in de samenleving. Geschiedkundigen zijn dus in bepaalde mate onderworpen aan de politiek. Toch behoeft dit enige nuance. In de eerste plaats is de Russische Federatie hier geen unicum.<sup>164</sup> In de meeste autocratische en dictatoriale landen zijn historici in variërende gradaties onderworpen aan de machthebbers. Ook in zogenaamde democratische landen zijn historici meer onderworpen aan richtlijnen dan op het eerste zicht lijkt. Zo blijven academici steeds beïnvloed door de rol die zij voor zichzelf zien in de samenleving, een rol die grotendeels wordt bepaald door de politieke, sociale en culturele realiteit. Zoals hiervoor reeds vermeld, is het verleden op zich wel een objectief gegeven, maar is een historisch gereconstrueerd narratief steeds in bepaalde mate onderworpen aan de geest van de schrijver, en dus subjectief.<sup>165</sup> Hiernaast is het ook belangrijk om een karikaturale beeldvorming van de Russische president en het Kremlin als *big brother* te vermijden. Verschillende academici benadrukken immers het gevaar voor een tunnelvisie en tonen aan dat er wel degelijk dissidente stemmen te vinden zijn in Rusland.<sup>166</sup> Wel heeft deze minderheid het moeilijker om haar visie te

---

<sup>163</sup> POETIN, V., *The winners of the 2006 Russian national awards have been announced*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/40365). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>164</sup> VAN MEURS, W., 'History and Politics: Recommendations from the New Comparative Agenda', H. Swoboda en J. M. Wiersma ed., *Politics of the Past: The Use and Abuse of History*, Brussels, 2009, 87.

<sup>165</sup> VAN MEURS, 'History and Politics: Recommendations from the New Comparative Agenda', 89. – 'Subjectief' betekent hier 'niet objectief, in de zin dat het narratief nooit volledig kan samenvallen met de historische realiteit.

<sup>166</sup> BENNETTS, M., *Kicking the Kremlin: Russia's new dissidents and the battle to topple Putin*, Londen, 2014. – GILLIGAN, E., 'Refashioning the Dissident Past: Politics and Resistance in the Putin Era', *The Russian Review*, 74 (2015), 559-562.

verspreiden. Eén van de drukingsmiddelen van het Kremlin bestaat immers uit het al dan niet toekennen van financiële steun aan bepaalde organisaties. Instellingen waarvan de visie niet strookt met die van de overheid komen sinds 2012 regelmatig terecht op de *foreign agents*-lijst, hetgeen de werking en de informatieverspreiding van deze organisaties in Rusland bemoeilijkt. Een bekend voorbeeld is het Levadacentrum, dat onder andere sociaal, politiek en historisch onderzoek voert over de Russische bevolking. Ondanks hun impact mag het belang van deze wetten ook niet overschat worden, aangezien vele van deze organisaties kunnen rekenen op buitenlandse steun.<sup>167</sup> Hierdoor krijgen ze toch financiële ondersteuning en kunnen ze hun boodschap uitdragen via media die niet onder de controle van de Russische overheid vallen.

## **2.2. ‘You are our hope for the future’: historische opvoeding van de Russische jeugd**

### ***2.2.1. Onderwijscurricula als ‘high priority challenges’: de visie van het Kremlin***

Ondanks de grote aandacht die het Kremlin besteedt aan het verleden, ligt de hoofdfocus toch op de toekomst. Ter illustratie: tussen 2000 en 2018 kwam het woord *history* 2484 keer voor in het presidentiële discours. *Future* daarentegen, werd 4128 keer gebruikt. Deze vaststelling maakt het leerrijk om ook het historische narratief dat de Russische presidenten ten aanzien van de jeugd gebruikt, te onderzoeken. Jongeren zijn immers steeds de toekomst van een land. Deze bewering is bijvoorbeeld zeer zichtbaar in conflictgebieden, waar het tijdens de heropbouw zeer belangrijk is om te zorgen dat de jeugd geen kiemende zaden van het afgelopen conflict meer meedraagt.<sup>168</sup>

Uit het bronnenonderzoek blijkt dat Poetin en Medvedev een bijzondere link leggen tussen de jeugd en het stichtende verleden, hetgeen onder andere blijkt uit onderstaande citaat.

*“Today, we must use both domestic and global teaching experiences and raise our youth to have a caring, respectful attitude toward their nation’s history, the culture and traditions of our people. I hope that your meeting will contribute to resolving these high-priority challenges.”*<sup>169</sup>

In 2010 benadrukte Medvedev het belang van een patriotische jeugd, hetgeen hij een ‘*high-priority challenge*’ noemde. Met de economische crisis die Rusland op dat moment plaagde in het achterhoofd, is dit een duidelijk statement. Deze focus op de jongere generatie is waarschijnlijk

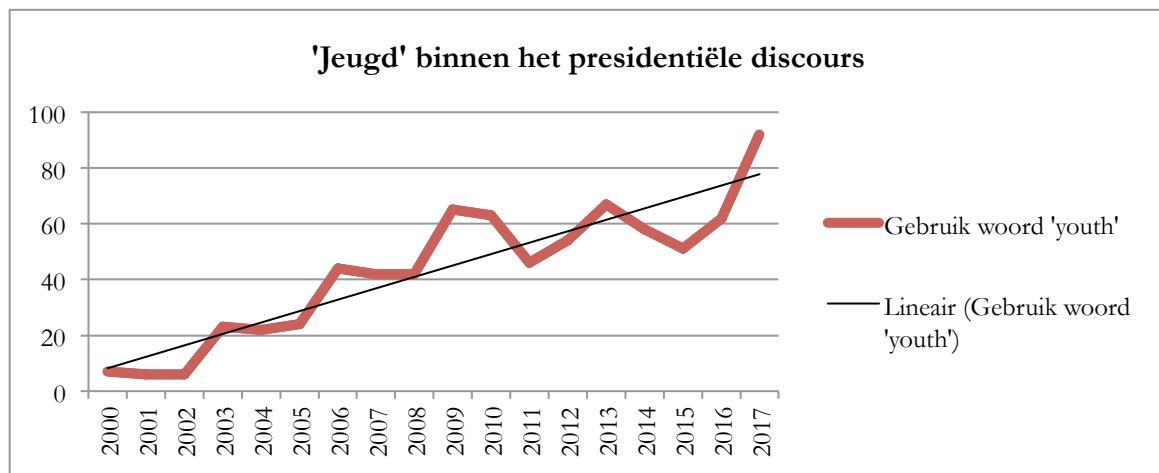
---

<sup>167</sup> MERRIDALE, ‘Redesigning History in Contemporary Russia’, 23-24.

<sup>168</sup> SLONE, M., ‘Growing Up in Israel. Lessons in Understanding the Effects of Political Violence on Children’, B. K. Barber ed., *Adolescents and War: How Youth Deal with Political Violence*, Oxford, 2009, 81.

<sup>169</sup> MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev sent his greetings to participants and guests of the World Russian People’s Council*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/47899). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

een langetermijnevolg van de Kleurenrevoluties in 2004. De rol van de jeugd in deze protestbewegingen is door politici en academici uitgebreid geanalyseerd.<sup>170</sup> Ze kwamen tot de vaststelling dat de jeugd, mede via een stijgende mondigheid en sociale media, een steeds toenemende rol speelde in de maatschappij. Het Kremlin besloot op dat moment dan ook dat de promotie van uniform patriottisme, uitgedragen door de overheid, een prioriteit moest worden die mee zou bijdragen aan politieke stabiliteit.<sup>171</sup> Kwantitatief bronnenonderzoek bevestigt dan ook dat het aandeel van jongeren in het presidentiële discours een stijgend verloop kent tussen 2000 en 2017, met een breukpunt in 2003-2004.



Grafiek 3: het aantal presidentiële speeches en interviews per jaar waarin het woord 'youth' minstens één keer vermeld wordt, 2000-2017

Het vorige hoofdstuk toonde reeds dat Poetin en Medvedev via het verleden bepaalde waarden op de bevolking willen projecteren. Ook bij de jeugd, als een aparte categorie, is dit het geval. Hierbij illustreren komende citaten enkele vaststellingen die als een rode draad doorheen de vier meest recente ambtstermijnen lopen van de Russische presidenten.

De top-down beïnvloeding van de jeugd door het Kremlin is geen eenrichtingsverkeer. Het verleden is namelijk ook één van de belangrijkste pijlers voor verschillende pro-Kremlin jeugdgroepen, die vanaf 2005 een sterke groei kenden.<sup>172</sup> Initieel waren dit vooral oppositiebewegingen die hun ontstaansreden kenden in de electorale verkiezingsfraude in Servië,

<sup>170</sup> LARUELLE, M., 'Negotiating history: Memory wars in the near abroad and pro-Kremlin youth movements', *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 239.

<sup>171</sup> Ibid., 239-240.

<sup>172</sup> LARUELLE, M., 'Negotiating history: Memory wars in the near abroad and pro-Kremlin youth movements', *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 234. – BUTTERFIELD en LEVINTOVA, 'History education and historical remembrance in contemporary Russia', 142.



Georgië en Oekraïne. Door een gebrek aan ledeninstroom en de afwezigheid van een gecentraliseerd leiderschap zonken de meeste van deze groepen snel weg in de vergetelheid.<sup>173</sup> Enkele van deze bewegingen bleven echter wel overeind. De bekendste hiervan zijn *Nashi* (Onze), *Rossia Molodaia* (Jong Rusland) en *Molodaia Gvardiia* (Jonge Garde).<sup>174</sup> Laruelle stelde in haar onderzoek vast dat vele van deze groepen hun identiteit vormen op basis van historische films, media en mondeling overgeleverde verhalen. Via deze bronnen stellen ze een eigen narratief vast over het verleden. Twee centrale referentiepunten zijn volgens het onderzoek van Laruelle zowel de herdenking van de Grote Vaderlandse Oorlog als de strijd tegen de zogenaamde vervalsing van het verleden.<sup>175</sup> Door het historisch narratief dat het Kremlin uitdraagt te internaliseren, ondersteunen deze jongerengroeperingen de politiek van de Russische overheid. In ruil krijgen zij van het Kremlin financiële steun, een hoge zichtbaarheid, zendtijd tijdens activiteiten en een officiële status.<sup>176</sup> Deze steun is een duidelijk voorbeeld van hoe het Kremlin zich mengt in de vorming van het historische discours.

*“It is really very worrying indeed to see that young people today do not know who to take as their example, see no heroes around them, and do not even know about World War II. This is quite simply terrible, a real disaster. It is also a failure on the part of the state authorities, an incomparable failure and very dangerous situation.”*<sup>177</sup>

In de eerste plaats is het opnieuw duidelijk dat de Tweede Wereldoorlog een belangrijke leermeester is. Ook toont bovenstaande uitspraak dat het Kremlin voor zichzelf een actieve rol ziet in de vorming van de jeugd. De president stelt immers dat het falen van de Russische overheid deels de oorzaak vormt van de verloederende houding van de jongeren. Daarnaast blijkt, zoals reeds gezegd, dat Poetin van mening is dat de Russische jeugd zich vandaag in een moraliteitscrisis bevindt, een dal waar jongeren zo snel mogelijk uit moeten opklimmen. De jeugd hierbij helpen is echter niet enkel de taak van het Kremlin. Bronnenonderzoek wijst namelijk uit

---

<sup>173</sup> BUTTERFIELD en LEVINTOVA, ‘History education and historical remembrance in contemporary Russia’, 157.

<sup>174</sup> Ibid., 143.

<sup>175</sup> LARUELLE, M., ‘Negotiating history: Memory wars in the near abroad and pro-Kremlin youth movements’, *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 240. ; zie infra p. 60.

<sup>176</sup> BUTTERFIELD en LEVINTOVA, ‘History education and historical remembrance in contemporary Russia’, 157.

<sup>177</sup> POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

dat ook veteranen een zeer belangrijke rol spelen in het doorgeven van waarden aan de jongere generaties:

*“Many of you are engaged in active patriotic and educational work with young people. It is very important that young people should have this chance to learn the truth about the Great Patriotic War and to hear it directly from you, the people who took part in those events.”*<sup>178</sup>

Bovenstaande uitspraak toont duidelijk aan dat veteranen niet alleen actief in contact komen met de jeugd, maar ook dat het Kremlin specifiek van hen verwacht dat ze bijdragen tot de patriottische houding. Deze strategie sluit zeer goed aan bij de patriottische missie van het Kremlin. Bovendien kan deze taak beschouwd worden als een wederdienst. In verschillende speeches benadrukken Poetin en Medvedev immers dat goede huisvesting, een grotere pensioenuitbetaling en het comfort van oorlogsveteranen één van hun prioriteiten is.<sup>179</sup> Academische literatuur bewijst voorts dat oud-strijders en hun familie na een periode van crisis in de jaren 1990 vanaf de jaren 2000 ook in de praktijk opnieuw een bevoorrechte positie in de samenleving bekleden.<sup>180</sup>

### ***2.2.2. Geschiedenisles: waar het verleden, handboeken en het Kremlin samenkomen***

Zoals bovenstaande paragraaf aantoonde, besteedt het Kremlin actief aandacht aan de houding van jongeren ten aanzien van het Russische verleden, onder andere door veteranen en jongerenbewegingen te betrekken. De tekst bespreekt hiervoor onder andere de rol van veteranen en jongerenbewegingen. Vazquez Liñan ging in 2010 dieper in op hoe (Russische) jongeren met het verleden in contact kwamen.<sup>181</sup> Hoewel hij benadrukt dat televisiekanalen, sociale media en films aan belang winnen, erkent hij dat geschiedenislessen de eerste twee decennia van het leven van elke Rus nog steeds de vroegste en een zeer belangrijke bijdrage leveren. Dit is volgens hem dan ook de reden dat overheden die een bepaald beeld van het verleden willen uitdragen, in de eerste plaats focussen op de geschiedkundige schoolcurricula. Hij stelt vast dat er een nauwe band

---

<sup>178</sup> POETIN, V., *Presentation of jubilee medals to Great Patriotic War veterans*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/47718). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>179</sup> Bijvoorbeeld: POETIN, V., *Closing Remarks at the Meeting of the Russian Organising Committee “Victory”*, Oryol, 2005 (en.kremlin.ru/d/22887). Geraadpleegd op 27 mei 2018. – POETIN, V., *Transcript of the Press Conference for the Russian and Foreign Media*, Moskou, 2006 (en.kremlin.ru/d/23412). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>180</sup> DANILOVA, N., ‘The development of an exclusive veterans’ policy: The case of Russia’, *Armed Forces and Society*, 36 (2010), 909.

<sup>181</sup> VAZQUEZ LINAN, ‘History as a propaganda tool in Putin’s Russia’, 170.

bestaat tussen de implementatie van gecentraliseerde onderwijssystemen en identiteitsvorming binnen de staat. Geschiedenishandboeken spelen dan ook reeds lange tijd een politiek gekleurde rol in de Sovjet- en Russische samenlevingen.<sup>182</sup> De periode tussen 2000 en 2018 vormt hier geen uitzondering op. Dit onderdeel gaat dan ook dieper in op de rol die het geschiedenisonderwijs in scholen speelt, en de wisselwerking hiervan met het Kremlin.<sup>183</sup>

In de eerste plaats is het interessant om kort stil te staan bij een uitspraak die Poetin deed tijdens zijn *State of the Nation* in 2013. Dit is een jaarlijkse toespraak aan de Federatieve Vergadering van Rusland en is het equivalent van de Amerikaanse *State of the Union*. Hier werpt de president op een bepaald moment een duidelijk licht op zijn visie op de taak van het Russische onderwijs.

*“We need schools that do more than just teach; teaching is very important –most important, in fact – but we also need schools to help our nation’s citizens form their identity, absorbing the nation’s values, history and traditions.”*<sup>184</sup>

Volgens bovenstaand citaat heeft Poetin betreffende het onderwijs een tweeledige opdracht voor ogen. In de eerste plaats is het uiteraard de taak van scholen om hun studenten te onderrichten. Hiernaast moeten ze volgens de Russische president echter ook een ander doel hebben. Leerkrachten zijn volgens zijn visie immers ook verantwoordelijk voor de patriottische opvoeding en trots op het verleden van de Russische Federatie. Deze houding is een constante doorheen de periode 2000-2018 en sluit aan bij het project *Istoricheskaya Pamiat* van de partij *United Russia*. Wel blijkt de periode 2008-2009 een breukpunt, waarbij de nadruk op het belang van het onderwijs van jongeren toeneemt. Deze cesuur valt samen met de Vijfdaagse Oorlog in Georgië, een conflict dat door het Kremlin deels werd gelegitimeerd door te claimen dat Zuid-

---

<sup>182</sup> BRANDENBERGER, D. ‘A new Short Course?: A. V. Filippov and the Russian State’s Search for a ‘Usable Past’’, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 10 (2009), 825.

<sup>183</sup> Over de inhoud van geschiedenishandboeken en de evolutie hiervan verscheen reeds heel wat academische literatuur. Komend onderdeel zal hier dan ook beperkte aandacht aan besteden. Voor artikels over dit onderwerp, zie bijvoorbeeld: SILOVA, I, MEAD YAQUB, M. en PALANDJIAN, G., ‘Pedagogies of Space: (Re)Mapping National Territories, Borders and Identities in Post-Soviet Textbooks, J. H. Williams ed., *(Re)Constructing Memory: School Textbooks and the Imagination of the Nation*, Rotterdam, 2014. – ZAJDA, J. en ZAJDA, R., ‘The Politics of Rewriting History: New History Textbooks and Curriculum Materials in Russia’, *International Review of Education*, 49 (2003), 363-384.

<sup>184</sup> POETIN, V., *Presidential Address to the Federal Assembly*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/19825). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Ossetië historisch gezien bij de Russische Federatie hoorde.<sup>185</sup> Bovendien ging deze periode gepaard met een stijgend patriotisme.<sup>186</sup> Tot slot heeft het bronnenonderzoek uitgewezen dat de patriotische vorming van studenten niet uitsluitend in de klaslokalen mag plaatsvinden. Zowel Poetin als Medvedev benadrukten namelijk verschillende keren het belang van uitstappen naar musea, persoonlijk contact met veteranen en deelnames aan parades, zoals blijkt uit onderstaand citaat.

*“A federal targeted programme, Russia’s Youth, is currently being drawn up in accordance with my instructions. This programme could also include the organisation of tours for children’s and youth groups as one component, and the formation of youth brigades who could take part in restoration and archaeological work and help develop the infrastructure in historical towns and settlements.”*<sup>187</sup>

Ook wat historische kennis betreft, deden Medvedev en Poetin de afgelopen achttien jaar enkele opmerkelijke uitspraken. Reeds in 2003 sprak deze laatste de volgende woorden.

*“Modern textbooks, especially textbooks for schools and institutions of higher education, should not become a platform for a new political and ideological struggle. These textbooks should really present historical facts; they should inspire, especially among young people, a feeling of pride for their own history and for their country.”*<sup>188</sup>

Tussen de regels maakt Poetin enkele veronderstellingen. Hij spreekt aan de ene kant over historische feiten, wat betekent dat hij erop rekent dat historici en leerkrachten het verleden op een objectieve manier aan de leerlingen overleveren. Aan de andere kant benadrukt hij echter dat geschiedenishandboeken de jeugd trots moet maken op haar land en verleden. Hij gaat er dus van uit dat een objectieve kennis van het verleden lijnrecht naar een trots patriotisme leidt. Gezien de turbulente geschiedenis van Rusland is dit op zijn minst opvallend. Deze schijnbare paradox

---

<sup>185</sup> KARAGIANNIS, E., ‘The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals’, *Contemporary Security Policy*, 35 (2014), 403.

<sup>186</sup> MARCH, L., ‘Is Nationalism Rising in Russian Foreign Policy?’, *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 193, 197-198.

<sup>187</sup> MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at Joint Session of the State Council Presidium and the Presidential Council for Culture and Art Presidium*, Novgorod, 2009 (en.kremlin.ru/d/5543). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>188</sup> POETIN, V., *Opening Address at a Meeting with History Scholars*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/22227). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

hangt overigens ook samen met de dubbele rol die Poetin en Medvedev voor historici weggelegd zien. Vorige paragraaf stelde immers vast dat zij aan de ene kant objectief moeten zijn, maar dat aan de andere kant ook van hen verwacht wordt dat ze een waardeoordeel geven over het verleden. Het is dan ook belangrijk om zich de vraag te stellen in hoeverre deze nood aan een oordeel met de objectiviteit van het historisch onderzoek interfereert.

Butterfield en Levintova concluderen, net als verschillende andere academici, dat de focus op de ontwikkeling van een gemeenschappelijk historisch bewustzijn in Rusland ervoor heeft gezorgd dat de staat een actieve rol heeft ingenomen in het onderwijscurriculum.<sup>189</sup> Op deze manier wilt het Kremlin de educatieve inhoud zo veel mogelijk laten samenvallen met de ‘noden voor de nationale ontwikkeling’.<sup>190</sup> De inmenging in het onderwijs begon dan ook reeds in 2001-2002, een jaar na de eedaflegging van president Poetin. Toen gaf het Russische kabinet de opdracht tot een analyse van handboeken over hedendaagse Russische geschiedenis. Tegen 2005 was de hervorming en standaardisatie van het binnenlandse onderwijs één van de vier nationale projecten onder de hoede van Dimitri Medvedev, die op dat moment de post van vicepremier bekleedde.<sup>191</sup> In 2006 kreeg een groep auteurs, onder leiding van Alexander Filippov en Alexander Danilov, de taak om een volledig nieuw ensemble handboeken te schrijven over de Russische geschiedenis.<sup>192</sup> De twee daaropvolgende jaren verschenen de zogenaamde ‘Danilov en Filippov’-handboeken en -handleidingen voor leerkrachten, die een overzicht gaven van de Russische geschiedenis tussen 1900 en 2007. Om de eerder gestelde vraag naar de objectiviteit van dit soort initiatieven te beantwoorden, moet het onderzoek stilstaan bij het laatste hoofdstuk van het handboek ‘Russische geschiedenis: 1945-2007’. Dit handelt namelijk over het concept ‘soevereine democratie’. Filippov en Danilov beschrijven deze politieke bestuursvorm als de oorzaak van de succesvolle ontwikkelingen van de Russische samenleving sinds 2000, toevallig ook het moment dat Poetin aan de macht kwam.<sup>193</sup> Daarnaast is soevereine democratie één van de sleutelementen in de ideologische visie van *United Russia*, de politieke partij van Poetin en Medvedev. Aangezien het boek uit zes hoofdstukken bestaat en een periode van 62 jaar beslaat, is de aandacht die naar dit specifieke politiek stelsel uitgaat, significant. Een tweede analyse die

---

<sup>189</sup> BUTTERFIELD en LEVINTOVA, ‘History education and historical remembrance in contemporary Russia’, 141.

<sup>190</sup> Ibidem.

<sup>191</sup> De drie andere pijlers waren volksgezondheid, huisvesting en landbouw.

<sup>192</sup> MILLER, A., ‘The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011’, A. Miller en M. Lipman ed., *The Convulsions of Historical Politics*, New York, 2012, 258.

<sup>193</sup> MILLER, ‘The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011’, 260.

Miller aanhaalt, bekijkt de oplagen van de Danilov-Filippov handboeken.<sup>194</sup> De eerste druk bedroeg namelijk 250 000 exemplaren, wat twintig keer meer is dan de gemiddelde druk van 10 000 à 15 000 jaarlijkse oplages voor andere geschiedenishandboeken. Miller redeneert correct dat zulke grote oplage moet betekenen dat de uitgeverij, Prosveschenie, de overtuiging toegedaan was dat de boeken ook verkocht zouden raken, aangezien ze anders geen miljoenen zouden riskeren met het drukken van een dergelijke hoge oplage. Deze veronderstelling sluit aan bij een uitspraak die Medvedev in 2009 tijdens een interview deed.

*“Currently, textbooks of this kind are undergoing expert assessment. And by this, I do not mean the expert opinion of one scholar, even if he or she is a star in the field, but rather, the expertise of major scientific centres, such as the Academy of Sciences. Only following this process can a textbook be recommended for use in school classrooms.”*<sup>195</sup>

Het gebruik van het woord *recommended*, komende uit de mond van de president, insinueert in bepaalde mate een overheidsinmenging. Hoewel deze aanbeveling waarschijnlijk zou komen vanuit het team onderzoekers, is het onwaarschijnlijk dat het Kremlin geen invloed heeft in deze beslissing. Haar positie als opdrachtgever in combinatie met het autocratische regime in Rusland zorgt er immers voor dat ze in belangrijke zaken steeds voldoende inspraak heeft.

Om de vraag naar objectiviteit verder te beantwoorden, is het tot slot leerrijk om onderstaand citaat te analyseren.

*“As far as the teaching of history is concerned, it is true that we have had a lot of gripes, especially in the 1990s, but we still have questions even today. Why is that? For entirely objective reasons. There was a time when we studied history using textbooks that were approved in a particular way, undergoing strict ideological editing and validation by top officials. These books provided certain holistic descriptions of what had happened in the past, what had transpired in the history of Russia and the rest of the world. Nowadays, there are many textbooks, and at a certain point, they can make your head spin, giving you the impression that history is viewed entirely differently. This part of the situation is objective. The subjective part is that the various new history textbooks that have been published are far from being equal in terms of their quality. (...) Some of these textbooks have a spiteful approach. (...) This is not good,*

---

<sup>194</sup> MILLER, ‘The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011’, 260-261.

<sup>195</sup> MEDVEDEV, D., *Interview to Anchor of TV Channel Rossiya's 'News of the Week' Programme Yevgeny Revenko*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/48447). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*because as a result, history is completely muddled in the minds of schoolchildren. I think that we need to bring some order to this process and a decision to do so has pretty much been passed. Currently, textbooks of this kind are undergoing expert assessment. (...) Only following this process can a textbook be recommended for use in school classrooms. As for the fact that schools can use different textbooks, I think that ultimately, that is a good thing, and it gives history teachers a special responsibility – the responsibility selecting the textbook that he or she will recommend to our youngest citizens, our children. The real issue is to ensure that certain clear moments in history are presented in the same way in all of these textbooks.*”<sup>196</sup>

President Medvedev sprak bovenstaande woorden tijdens een interview met een Russische televisiezender. In de eerste plaats vermeldt hij de ideologische sturing van de inhoud van geschiedenishandboeken onder de USSR. Zoals hierboven te zien is, keurt Medvedev dit goed noch af. Later stelt hij echter dat ‘*The real issue is to ensure that certain clear moments in history are presented in the same way in all of these textbooks*’. Dit impliceert dat hij de ideologische controle van de Communistische Partij tot op zeker hoogte goedkeurt. Deze ambivalente houding komt ook naar voren wanneer hij dieper ingaat op de voor- en nadelen van de ruime keuze aan handboeken en hun historische interpretaties. Het enorme aanbod keurt hij duidelijk af aangezien hij vermeldt dat een groep experts bezig is met een grondige analyse van de inhoud van de handboeken, om dan tot een goed boek te komen. Wanneer hij hiervoor echter zegt dat ‘*Some of these textbooks have a spiteful approach*’, argumenteert hij echter dat ‘*This is not good, because as a result, history is completely muddled in the minds of schoolchildren*’. Bij dit laatste zegt hij dus niet dat een ‘*spiteful approach*’ leidt tot een slechte morele opvoeding van de jeugd, iets waar hij en Poetin op andere momenten wel een verband tussen leggen.

Medvedev sloot bovenstaand antwoord af met de volgende woorden:

*“The real issue is to ensure that certain clear moments in history are presented in the same way in all of these textbooks. We cannot define key events in completely opposing ways. We cannot label a country as an aggressor if it was merely defending itself or protecting its interests.”*<sup>197</sup>

Het is dus duidelijk dat de president ervan overtuigd is dat over sommige gebeurtenissen slechts één historische interpretatie mogelijk is. De laatste zin wijst bovendien op de

---

<sup>196</sup> MEDVEDEV, D., *Interview to Anchor of TV Channel Rossiya's 'News of the Week' Programme Yevgeny Revenko*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/48447). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>197</sup> MEDVEDEV, D., *Interview to Anchor of TV Channel Rossiya's 'News of the Week' Programme Yevgeny Revenko*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/48447). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

herinneringsoorlogen die woeden met landen als Oekraïne en Polen, die de USSR als agressor aanduiden in de jaren 1930 en 1940. Dit krijgt een nieuwe dimensie wanneer bovenstaand citaat wordt gekoppeld aan de samenvatting die Danilov gaf van het handboek voor leerkrachten wanneer ze lesgaven over de periode 1900 tot 1945.<sup>198</sup> Enkele statements die hij maakte, waren deze:

- De belangrijkste oorzaken van de Grote Terreur waren het verzet tegen Stalins snelle moderniseringsbeleid en de angst van Stalin dat hij controle over het land zou verliezen
- Het moet benadrukt worden dat de campagne van het Rode Leger in september 1939 de bevrijding van territoria die via het Verdrag van Riga in 1920 aan Polen waren gegeven, tot doel had; in andere woorden, de campagne betekende de bevrijding van het vaderland
- Hoewel er geen rechtvaardiging bestaat voor de slachting van de Poolse oorlogsgevangenen in Katyn, moet ook onthouden worden dat de executies vanuit het oogpunt van Stalin het probleem van politieke rationaliteit overstegen en een antwoord waren op de dood van duizenden soldaten van het Rode Leger die na de oorlog van 1920 in Poolse gevangenschap werden vastgehouden

Bij elk van bovenstaande punten ziet Rusland haar Sovjetvoorganger niet als agressor maar als land dat haar eigen nationale belangen verdedigde of, in het geval van de inval in Polen in 1939, haar rechten opeiste. Ook deze parallel suggereert opnieuw beïnvloeding van het Kremlin in het geschiedenisdiscours binnen het Russisch onderwijs.

Wat de visie van de Russische presidenten op handboeken in het onderwijs betreft, is tot slot ook onderstaand citaat zeer betekenisvol.

*“Perhaps we should think about introducing common history textbooks for Russian secondary schools, designed for different ages but built into a single concept and following a single logic of continuous Russian history, the relations between all its stages and respect towards all the episodes of our past. Naturally, specific examples must be used to demonstrate that Russia’s destiny was built on a union of different peoples, traditions and cultures. (...) It would be best if the work on the history textbooks that will be used by schools nationwide involves experts not only from the Education Ministry but also from the Russian Academy of Sciences, as well as two*

---

<sup>198</sup> O *kontseptsii kursa «Istoriya Rossii. 1900-1945 gg.*, 2015 ([http://old.prosv.ru/umk/ist-obsh/info.aspx?ob\\_no=15378](http://old.prosv.ru/umk/ist-obsh/info.aspx?ob_no=15378)). Geraadpleegd op 28 mei 2018. Vertaald in MILLER, ‘The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011’, 258-259.



*of the oldest Russian public associations that are now resuming their activities: the Historical Society and the Society for Military History.*”<sup>199</sup>

Uit bovenstaande woorden, gesproken door Poetin in 2013, blijkt een radicalisering van het gedachtegoed ten opzichte van zijn visie in 2007 en die van Medvedev in 2009. Hij heeft het hier immers over een gemeenschappelijk geschiedenishandboek dat een eenduidige logica over het verloop van het Russische verleden schetst. Bovendien vernoemt hij hier specifiek het *Education Ministry*, en bijgevolg een directe invloed van het Kremlin.

Dat het Kremlin een duidelijke visie heeft op het geschiedenisonderwijs en dat ze zich in dit proces ook een actieve rol toebedeelt, staat dus vast. Daarom is het ook belangrijk om kort stil te staan bij het effect van geschiedenis in het onderwijs op de jeugd. Hier volstaat het om het onderzoek van Butterfield en Levintova aan te halen.<sup>200</sup> Zij analyseerden het verband tussen het geschiedenisonderwijs van jongeren en hun politieke overtuigingen. Na uitgebreid onderzoek kwamen ze tot de conclusie dat er een duidelijke continuïteit bestaat tussen wat leerlingen leren in het middelbaar en waar ze in geloven wanneer ze afgestudeerd zijn.<sup>201</sup> Door de homogenisering van historische narratieven in geschiedenishandboeken sinds 2000 hebben deze bovendien een groeiende impact.

### **2.3. ‘Truly an affair of state importance’: de rol van de overheid in de vorming van het historisch discours**

Het Kremlin speelt dus een actieve rol in de vorming van het historisch narratief in Rusland. Een lacune in het bovenstaande onderzoek is het officiële narratief hoe de presidenten hun rol, en die van het Kremlin, binnen dit proces zien. Het laatste deel van dit hoofdstuk zal zich dan ook achtereenvolgens focussen op drie verschillende elementen. In de eerste plaats komt de visie die de presidenten hebben op hun rol, en bij uitbreiding die van het Kremlin, in de vorming van het historisch discours aan bod. Hierna gaat het hoofdstuk dieper in op de strijd van het Kremlin

---

<sup>199</sup> POETIN, V., *Meeting of Council for Interethnic Relations*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/17536). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>200</sup> BUTTERFIELD, en LEVINTOVA, ‘History education and historical remembrance in contemporary Russia’, 139-166.

<sup>201</sup> BUTTERFIELD, en LEVINTOVA, ‘History education and historical remembrance in contemporary Russia’, 140.

tegen de vervalsing van het verleden. De tekst sluit af met een kort overzicht van concrete politieke beslissingen die de mate van inmenging helpen in te schatten.<sup>202</sup>

### 2.3.1. Het officiële narratief van de Russische presidenten

*“We will, of course, discuss all of these issues, and I am sure that our joint work will help to make Yaroslavl one of the symbols of Russia’s great history and its rich culture will get a new development impetus. This is truly an affair of state importance.”*<sup>203</sup>

*“(…) how we should do together, including at all levels of government – municipal, state and federal – to make sure that events like the Battle of Stalingrad and other landmarks in the Russian history are never forgotten and always remain a topic for discussion and a good example for teaching patriotic values and love for the Fatherland.”*<sup>204</sup>

*“It is really very worrying indeed to see that young people today do not know who to take as their example, see no heroes around them, and do not even know about World War II. This is quite simply terrible, a real disaster. It is also a failure on the part of the state authorities, an incomparable failure and very dangerous situation.”*<sup>205</sup>

Bovenstaande citaten van Poetin en Medvedev zijn representatief voor vele gelijkaardige uitspraken die beide presidenten deden tussen 2000 en 2018. Ze tonen aan dat de staat voor zichzelf wel degelijk een actieve rol weggelegd ziet, en dat hij zichzelf zelfs een bepaalde

---

<sup>202</sup> Dit laatste zal relatief beknopt zijn, aangezien academische literatuur hier reeds veelvuldig onderzoek over heeft gevoerd. Zie bijvoorbeeld: HILL, F. en GADDY, C. G., *Mr. Putin: operative in the Kremlin*, Washington, 2013, 63-77. – BARON, N. ‘History, Politics and Political Culture: Thoughts on the Role of Historiography in Contemporary Russia’, *Cromob. Cyber Review of Modern Historiography*, 5 (2000), 1-22. – KEENAN, T., ‘Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda’, *Slavic & East Information Resources*, 16 (2015), 114-129. – VAZQUEZ LINAN, M., ‘History as a propaganda tool in Putin’s Russia’, *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (2010), 167-178.

<sup>203</sup> MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at Meeting of the State Commission Organising Celebrations of the 1000th Anniversary of Yaroslavl*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>204</sup> POETIN, V., *Opening remarks at a meeting with Great Patriotic War veterans and scouting team members*, Volgograd, 2013 (en.kremlin.ru/d/17417). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>205</sup> POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

verantwoordelijkheid oplegt. Bovendien onderschrijven ze zijn tussenkomst in enkele van de reeds besproken aspecten van de samenleving, meer bepaald de projectie van het verleden op hedendaagse waarden en normen, en de aandacht die uitgaat naar de vorming van de jeugd. Tot slot is de Grote Vaderlandse Oorlog onevenredig veel aanwezig.

*Nieuwe tijden, nieuwe strijd: het gevecht tegen de vervalsing van het Russische verleden*

In mei 2009 richtte Medvedev de *Commission to Counteract the Falsification of History to the Detriment of Russia's Interests* op. Deze commissie kwam zeer prominent op de voorgrond tijdens de 70<sup>e</sup> verjaardag van het einde van de Tweede Wereldoorlog.<sup>206</sup> Deze herdenking werd immers gekenmerkt door controversen tussen Russische en ex-Oostblok politici en historici. De start van de ambtstermijn van Dimitri Medvedev lijkt een breukpunt in de strijd tegen de vervalsing van het verleden. Dit hangt ongetwijfeld samen met verschillende elementen. In de eerste plaats viel 2008, de start van zijn presidentschap, samen met de Vijfdaagse Oorlog. Zoals hierboven reeds gezegd, rustte een deel van de legitimering van dit conflict op de historische banden tussen Zuid-Ossetië en Rusland. Bovendien werd Medvedev, zoals reeds gezegd, vanaf 2005 viceminister en bijgevolg verantwoordelijk voor de hervorming en standaardisatie van het binnenlandse onderwijs.<sup>207</sup> Hierdoor is het niet onlogisch dat hij deze kennis van zaken ook in zijn presidentsbeleid implementeert.

De oprichting van bovenvermelde commissie maakte deel uit van de strijd tegen de vervalsing van het verleden. Deze problematiek stak vanaf 2004 voor het eerst de kop op, op het moment van de Oranjerevolutie in Oekraïne, toen dit land haar eigen versie van het verleden actief begon uit te dragen.<sup>208</sup> De daaropvolgende jaren escaleerde deze zogenaamde 'herinneringsoorlog' tussen Rusland en verschillende ex-Sovjet staten verder. Zo opende Georgië in 2005 een 'Museum van de Sovjetbezetting', waar het in navolging van Litouwen en Estland de politieke gelijkenissen tussen het Duitse nazisme en het Sovjetcommunisme benadrukt.<sup>209</sup> Oekraïne opende diezelfde maand het Instituut van de Nationale Herinnering. Een jaar later keurde het parlement in Kiev een wet goed die de Holodomor erkende als een genocide, veroorzaakt door het Sovjetregime. Bij de start van Medvedevs presidentschap bleek de oorlog om het verleden dus reeds te woeden. De twee resoluties die het Europese Parlement en de OSCE in 2009 opstelden, gooiden echter nog olie op het vuur. Beide scheerden het nazisme en

---

<sup>206</sup> VAZQUEZ LINAN, 'History as a propaganda tool in Putin's Russia', 169.

<sup>207</sup> BUTTERFIELD en LEVINTOVA, 'History education and historical remembrance in contemporary Russia', 141.

<sup>208</sup> MILLER, 'The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011', 257.

<sup>209</sup> TORBAKOV, 'History, Memory and National Identity', 212.

het Sovjetcommunisme namelijk over de kam van totalitaire regimes en stelden dat de zowel het Derde Rijk als de USSR een even grote verantwoordelijkheid droegen voor de uitbraak van de Tweede Wereldoorlog.<sup>210</sup> In augustus 2009 liet Medvedev zich hierover duidelijk uit.

*“Governments in the Baltic States and even Ukraine are now essentially pronouncing former Nazi accomplices to be their national heroes who fought for the liberation of their nations. Of course, everyone knows what really happened, but everyone looks down in shame, so as to avoid souring relations. There is another situation: the OSCE Parliamentary Assembly just recently grouped together Germany and the Soviet Union, pronouncing them to be equally responsible for World War Two. Now this, quite frankly, is a flat-out lie. One can have different attitudes toward the Soviet Union; one can be critical of the Soviet Union’s political regime and the leaders of what was then our country, but this is the very issue I was just talking about – the issue of who started the war, which country killed people and which country saved people, millions of people, and which country ultimately saved Europe.”*<sup>211</sup>

Bovenstaand citaat werpt een licht op hoe Rusland de rol van de Sovjet-Unie in de Tweede Wereldoorlog percipieert en hoe ze zich duidelijk afzet tegen Nazi-Duitsland en de vergelijking die het Westen tussen beide totalitaire regimes maakt. Het laatste hoofdstuk zal dieper ingaan op deze interpretatie van de Grote Vaderlandse Oorlog.

In de eerste plaats houdt deze vervalsing van het verleden volgens het presidentiële discours enkele risico’s in.

*“New generations of our citizens must know the truth about the events of those years. To know this truth means to be immune to propaganda of extremism and xenophobia, national and religious discord.”*<sup>212</sup>

Bovenstaande uitspraak dateert uit 2005 en legt enkele prioriteiten van de Russische samenleving op dat moment bloot. In de eerste plaats sprak Poetin deze woorden enkele maanden na de terroristische aanslagen tijdens de Tweede Tsjetsjeense Oorlog. De ‘*extremism*’ en ‘*religious discord*’

---

<sup>210</sup> TORBAKOV, ‘History, Memory and National Identity’, 212.

<sup>211</sup> MEDVEDEV, D., *Interview to Anchor of TV Channel Rossiya’s ‘News of the Week’ Programme Yevgeny Revenko*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/48447). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>212</sup> POETIN, V., *Opening Address at the Meeting with CIS Heads of State*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22957). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

lijken dan ook hierop te slaan. Bovendien is ook het belang van nationale eenheid hier aanwezig. Het is dus duidelijk dat de vervalsing van het verleden volgens Medvedev gevolgen kan hebben die de eenheid en vrede binnen de Russische staat kunnen bedreigen.

Daarnaast wijst het bronnenonderzoek ook uit wie zich volgens het presidentiële discours het meest schuldig maakt aan zogenaamde vervalsing van het verleden, en welke historische periodes hier het meest slachtoffer van zijn.

*“We must draw lessons from it and stop trying to revise history to suit the prevailing political conditions. One dangerous recent trend involves politicians who, rather than engaging their main business, i.e. working at creating harmonious international relations and solving their own internal problems, prefer to ignore academic historians and to reshuffle history itself, (...) according to their own personal views, in order to achieve some short-term objective.”*<sup>213</sup>

*“(...) one cannot but be alarmed by appearances in Europe (including in the EU countries) of a tendency to rewrite history in this area, attempts to cast doubts on the liberating role of the anti-Hitler coalition armies, including the Soviet army during the Second World War, and attempts to whitewash the crimes of Nazism. For example, some of the facts with which we have been confronted in some countries of Eastern Europe have frankly provoked astonishment and incomprehension.”*<sup>214</sup>

*“What I am referring to, above all, is the particular interpretation Ukraine has given to events in our common history, the tendency to view war criminals who collaborated with the Nazis as heroes, the ‘war’ unleashed against historical monuments and the burial sites of Soviet soldiers in a number of Ukraine’s regions (...) These unfriendly steps have already cast a cloud over relations between our two countries.”*<sup>215</sup>

---

<sup>213</sup> MEDVEDEV, D., *Speech at the Meeting with Russian Ambassadors and Permanent Representatives to International Organisations*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/787). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>214</sup> POETIN, V., *Opening Remarks at Meeting with Members of the Executive Committee of the European Jewish Congress*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24586). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>215</sup> POETIN, V., *President Vladimir Putin sent a reply to President of Ukraine Viktor Yushchenko regarding the activities of the Ukrainian Literature Library in Moscow*, s.l., 2007 (en.kremlin.ru/d/43502). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Wat de historische periodes van vervalsing betreft, is het duidelijk dat de Tweede Wereldoorlog het grootste doelwit is. Dit hoeft om meerdere redenen niet te verbazen. Zoals in de eerste plaats reeds duidelijk gemaakt, draagt het Kremlin de Grote Vaderlandse Oorlog uit als één van de stichtende voorbeelden uit het verleden. Ook een vergoelijking van het nazisme blijkt uit den boze. Oost-Europese landen zijn volgens de Russische president het meest schuldig aan deze praktijken. Het specifiek met de vinger wijzen naar Oekraïne hangt met verschillende elementen samen. In de eerste plaats vaardigde dit land, zoals reeds gezegd, in 2006 een wet uit over de Holodomor. Een jaar eerder had het een instituut opgericht dat zich bezig zou houden met historische herinneringen. Het is duidelijk dat deze beslissingen medeverantwoordelijk zijn voor de stijgende spanningen die leidden tot bovenstaande uitspraak door Poetin in 2007.

Verder stelt de vraag zich waarom Moskou zoveel belang hecht aan deze herinneringsoorlogen, een vraag waar Torbakov in 2011 een leerrijk antwoord op voorzag. Hij stelde namelijk dat er over het algemeen drie grote narratieven bestaan over oorlog en dictatuur in Europa: de West-Europese versie, het Sovjet/Russische verhaal en het Oost-Europese narratief.<sup>216</sup> Hier valt op dat de eerste twee versies grotendeels overlappen, aangezien ze beide de nadruk leggen op de glorieuze overwinning op het nazisme en de lange naoorlogse periode van vrede en economische ontwikkeling. De Oost-Europeanen daarentegen focussen eerder op de donkere jaren van de Sovjetbezetting en de decennia durende droom van de ‘terugkeer naar Europa’. Het bevrijdingsnarratief is bij hen dus veel minder aanwezig. De reden waarom het Kremlin zo sterk van leer trekt tegen deze laatste interpretatie valt te vinden in hun identiteitsvorming. De Russische elite is namelijk van mening dat ze via de herinneringsoorlogen de visie van Rusland als Europese macht vrijwaart.<sup>217</sup> Zolang de historische consensus intact blijft en de rol die de Sovjet-Unie speelde in de overwinning op het nazisme niet in vraag wordt gesteld, kan Rusland haar rol als Europa-gericht land behouden en haar invloed in Oost-Europa blijven legitimeren. Dit komt overeen met de visie die Rusland heeft van zichzelf als Euraziatische reus, waarbij haar basis toch nog steeds in Europa ligt. Vorig hoofdstuk ging reeds dieper in op dit standpunt.

### ***2.3.2. Wetten en maatregelen als hulp in de strijd: het Kremlin vecht terug***

De oprichting van bovenvermelde *Commission to Counteract the Falsification of History to the Detriment of Russia's Interests* in 2009 was uiteraard niet het eerste wapen dat het Kremlin gebruikte in haar strijd tegen de vervalsing van het verleden. Dit hoofdstuk sluit dan ook graag af met een korte

---

<sup>216</sup> TORBAKOV, I., ‘History, Memory and National Identity’, 214.

<sup>217</sup> Ibid., 217.

analyse van in dit kader doorgevoerde beslissingen die toonaangevend waren voor de staatsinmenging in de vorming van het historisch narratief in Rusland. Reeds in 2007 had president Poetin een meeting met historici, om dit in 2014 te herhalen. Hoewel de ontmoetingen initieel op uitnodiging waren, staat het verslag hiervan momenteel integraal op de website van de Russische president, waardoor het deel uitmaakt van het officiële discours.<sup>218</sup> Op de samenkomst van 2014 werd hierboven reeds dieper ingegaan. Ook gouvernementele en presidentiële tussenkomsten in de vorming van de historische curricula zijn reeds geanalyseerd.

Wat wetgevende initiatieven betreft, betekende 2009 een belangrijk breukpunt, niet toevallig tijdens de ambtstermijn van Medvedev. Toen suggereerde Sergei Shoigu, de minister van Noodsituaties en een belangrijke figuur binnen de partij *United Russia* dat het interessant zou kunnen zijn om kritiek op het Sovjetverleden te bestraffen.<sup>219</sup> Een paar maanden later stelde de presidentiële partij een wetsvoorstel op om een burgerlijk tribunaal op te richten dat de nationale herinnering zou moeten onderhouden. Hiernaast bevatte het voorstel amendementen op het strafwetboek om strengere sancties te bekomen voor diegene die nazisme bepleitten, beschuldigende commentaar zouden geven tegenover de geallieerden en de resultaten van de Nurembergprocessen in vraag zouden stellen. Hoewel de Doema beide aspecten van het wetsvoorstel afkeurde, is het ontwerp ervan toonaangevend voor het toenmalige klimaat. Dat de strijd tegen de historische vervalsing voortduurde, toont een gebeurtenis op vijf mei 2014 aan. De zogenaamde ‘herinneringswet’ werd toen wel getekend, en zorgde voor een strengere bestraffing bij uiting van sommige meningen over het Sovjetverleden.<sup>220</sup> Concreet gaat het hier over:

- Het publiekelijk ontkennen van feiten die door het internationale strafhof zijn vastgesteld voor de bestraffing van de Asmogendheden
- Het publiekelijk goedkeuren van bovenvermelde misdaden
- Het publiekelijk verkondigen van leugens over de activiteiten van de Sovjet-Unie tijdens de Tweede Wereldoorlog, als de beklagde zich bewust is van de onjuistheid van zijn uitspraken<sup>221</sup>

Naast de inhoud, heeft deze herinneringswet ook impliciete gevolgen. In de eerste plaats varieert de geschatte straf tussen 100 000 en 500 000 roebels – oftewel één à drie jaarlonen – of zelfs

---

<sup>218</sup> EDELE, M., ‘Russia’s History Wars: Vladimir Putin and the Codification of World War II’, *History & Memory*, 29 (2017), 95.

<sup>219</sup> LARUELLE, ‘Negotiating history’, 235.

<sup>220</sup> EDELE, ‘Russia’s History Wars’, 94.

<sup>221</sup> *Ibid.*, 94-95.

dwangarbeid of tot vijf jaar gevangenisstraf.<sup>222</sup> Bovendien was de timing net voor *Victory Day*, hetgeen het belang van de Tweede Wereldoorlog wederom benadrukt.<sup>223</sup> De aandacht die deze wet voor deze periode heeft, onderschrijft het belang overigens ook. Bovendien insinueert de ambiguïteit van de wet dat het doel hiervan is om de controle over het historisch narratief te vergroten. Zoals Edele het correct stelt: ‘is het een leugen om te zeggen dat de Tweede Wereldoorlog startte in 1939, toen de Sovjets samen met Duitsland Polen binnenvielen? Is het een leugen om te zeggen dat de annexatie van Oost-Polen illegaal was?’<sup>224</sup> Het mag dus duidelijk zijn dat de afgelopen twee decennia aan de ene kant een inmenging kennen in de vorming van het historisch narratief, en dat ook het presidentiële discours een duidelijk beeld schetst van de rol die de Russische overheid mag, en zelfs moet, spelen.

#### 2.4. Conclusie

Ook uit dit hoofdstuk valt te concluderen dat het verleden nog steeds een actieve rol speelt in het politieke beleid van Vladimir Poetin en Dimitri Medvedev tussen 2000 en 2018. In de eerste plaats blijft de geschiedenis als *magistra vitae* gedurende deze hele periode duidelijk overeind. Hiernaast is uit het onderzoek gebleken dat het presidentiële discours niet enkel aandacht besteedt aan het verleden, maar een actieve rol inneemt in de vorming van het historisch narratief. Zo zien Poetin en Medvedev de rol van historici in de maatschappij aan de ene kant als objectief, maar moeten deze aan de andere kant ook een waardenoordeel vormen en patriottisch zijn. Bovendien gebruikt het Kremlin financiële steun als drukmiddel tegen eventuele dissidente stemmen. Naast historici krijgt ook de jeugd steeds meer aandacht. Aangezien de jongeren van vandaag de toekomst van morgen zijn, hoeft dit niet te verbazen. Het presidentiële discours maakt duidelijk dat het Kremlin tot op zekere hoogte meent dat jongeren zich in een morele waarden crisis bevinden. Een deel van de oplossing hiervoor bestaat uit een beter kennis van het verleden, een taak die onder andere op de schouders rust van overheid en veteranen. Ook het onderwijs speelt hier een vitale rol. Hoewel verschillende interpretaties in geschiedenis handboeken volgens Poetin en Medvedev wel leerrijk zijn, pleiten beiden toch voor een consistent narratief over historische sleutelgebeurtenissen. De meeste van deze belangrijke momenten situeren zich in het Sovjetverleden en de Grote Vaderlandse Oorlog. Het Kremlin heeft zich de afgelopen jaren dan ook actief gemengd in de opstelling van nieuwe geschiedenis handboeken, met als hoogtepunt de nieuwe werken van Filippov en Danilov over de

---

<sup>222</sup> EDELE, ‘Russia’s History Wars’, 95.

<sup>223</sup> Ibid., 108.

<sup>224</sup> Ibid., 110.



Russische geschiedenis tussen 1900 en 2007. Dat het Kremlin tot slot voor zichzelf een actieve rol weggelegd ziet, bevestigde een analyse van het presidentiële discours. Uitspraken als *'a matter of state importance'* en *'a failure on the part of the state authority'* kwamen in het presidentiële discours regelmatig voor. Naast haar tussenkomt in het schoolcurriculum speelde het Kremlin tussen 2000 en 2018 ook een voortrekkersrol in de herinneringsoorlogen. Vooral Medvedev zag de strijd tegen de vervalsing van het verleden als een zeer belangrijk agendapunt. Naast ontmoetingen met historici in 2007 en 2014 stelde het Kremlin ook enkele wetten op die de vrije meningsuiting over het verleden moesten inperken.

Bovenstaande hoofdstukken gingen dieper in op twee complementaire aspecten van de Russische instrumentalisering van de geschiedenis. Zo focuste het eerste hoofdstuk op het gebruik van het verleden in de brede zin van het woord. Het tweede hoofdstuk spitste zich vooral toe op het concrete gebruik van het verleden. Dit omspande niet enkel de presidentiële visies op de rol van historici in de maatschappij, maar onderzocht eveneens het gebruik van het verleden ten aanzien van de Russische jeugd, de vorming van het geschiedeniscurriculum op school en de rol die de overheid voor zichzelf zag in dit hele proces.

Dit hoofdstuk wilt focussen op de omgang met het gemeenschappelijke verleden van verschillende landen en de redenen hiervoor. Concreet ligt de nadruk op enkele post-Sovjet landen, waaronder vooral Oekraïne en Wit-Rusland, en de Verenigde Staten.

### **3.1. ‘The past still unites our peoples’: internationale relaties en het gemeenschappelijke verleden**

Tijdens de bronnenanalyse viel op dat het presidentiële buitenlandse discours enkele terugkerende kenmerken vertoont. In de eerste plaats halen Poetin en Medvedev, wanneer ze de leiders of de bevolking van een bepaald land ontmoeten, op regelmatige basis gemeenschappelijke historische gebeurtenissen aan. Deze variëren van allianties tijdens verschillende oorlogen – zoals de Noors-Deense-Russische Alliantie tijdens de Russisch-Zweedse oorlog aan het einde van de achttiende eeuw of de geallieerde strijdkrachten tijdens de Tweede Wereldoorlog – tot de verwelcoming van Russen in andere landen – zoals de Sovjets die tijdens de periode van de USSR naar de Volksrepubliek China verhuisden.<sup>225</sup> Een context waarin dit zeer duidelijk gebeurt is de jaarlijkse presidentiële speech die gegeven wordt op het moment dat de buitenlandse ambassadeurs in Rusland hun geloofsbriefjes afgeven. Hier verwijzen Poetin en Medvedev bij elke buitenlandse afgevaardigde stevast naar enkele gemeenschappelijke historische episodes met het land in kwestie.<sup>226</sup> Het aanhalen van een gemeenschappelijke

---

<sup>225</sup> POETIN, V., *Vladimir Putin sent a letter to Chinese professor Li Yanlin who has assembled the literary works of Russian immigrants in China*, s.l., 2005 (en.kremlin.ru/d/34020). Geraadpleegd op 28 mei 2018. – MEDVEDEV, D., *Speech at Gala Evening in Honour of 60th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Russia and China*, Moskou, 2009 (en.kremlin.ru/d/4498). Geraadpleegd op 28 mei 2018. – MEDVEDEV, D., *Interview with Kjell Dragnes, Foreign Editor of Norwegian Newspaper Aftenposten*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/48616). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

<sup>226</sup> Bijvoorbeeld: POETIN, V., *Address at a Ceremony for Foreign Ambassadors to Present Their Credentials*, Moskou, 2000 (en.kremlin.ru/d/21128). Geraadpleegd op 28 mei 2018. –

geschiedenis is echter een veelvoorkomende gewoonte binnen diplomatieke relaties en zegt weinig over de specifieke Russische instrumentalisering van het verleden. 'Beduidender is een tweede resultaat van het bronnenonderzoek, waaruit blijkt dat de Russische presidenten bij het aanhalen van het verleden graag benadrukken welke rol Rusland gespeeld heeft in de ontwikkeling van het land in kwestie. Dit is vooral duidelijk in de post-Sovjet regio, maar ook bij de Verenigde Staten kwam het onderzoek tot deze vaststelling. Hoewel het ongetwijfeld boeiend is om een uitgebreide studie te wijden aan het historische discours van de Russische Federatie binnen haar internationale contacten, beperkt deze masterproef zich tot bovenvermelde regio's.

### 3.1.1. *Post-Sovjet regio's*

Dat Rusland de post-Sovjetregio nog steeds in bepaalde mate ziet als haar persoonlijke invloedssfeer, is geen geheim. Het eerste hoofdstuk ging reeds dieper in op de visie van de *new geopolitics*, waarbij de interpretaties van de *geo-economists* en *civilizationalists* als meest aannemelijk werden aanzien.<sup>227</sup> Bij een bronnenanalyse lijken Poetin en Medvedev vooral de band met Oekraïne en Wit-Rusland zeer sterk te benadrukken. De geschiedenis van beide landen is sterk verweven met die van Rusland. Zo staat een groot deel van het huidige Oekraïne reeds eeuwenlang bekend als 'Klein Rusland' (*Malaya Rus'*), en startte de vroegste Russische invloed in de streek reeds in de negende eeuw.<sup>228</sup> Door de jaren heen fluctueerde de Russische aanwezigheid in de regio, tot Tsaar Peter I het gebied in 1763 volledig bij het Russische rijk inlijfde.<sup>229</sup> Het land onderging meerdere malen een russificatie, waarvan de meest grondige plaatsvond onder het bewind van Stalin. Ook Wit-Rusland maakte deel uit van het zogenaamde *Kiev Rus* en werd in de Sovjetperiode onderworpen aan een russificatiepolitiek.<sup>230</sup> De twee landen vormden bovendien

---

MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev received the letters of credence from eleven new ambassadors to the Russian Federation*, Moskou, 2010 (en.kremlin.ru/d/6796). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

<sup>227</sup> Zie eerste hoofdstuk, p. 42; Geo-economists benadrukken de rol van geo-economische factoren boven geopolitieke. Rusland heeft in deze visie een Euraziatische identiteit. Via de Sovjeterfenis bestaat een economische samenhang tussen haar en de post-Sovjet landen. Rusland moet steunen op de centrale positie die ze binnen deze regio bekleedt en de leiding nemen in de ontwikkeling van een coherente transregionale economische ontwikkelingsstrategie. De visie van de *stabilizers* loopt op enkele vlakken gelijk maar heeft een conservatievere inslag. Het benadrukt de organisatorische en informele controle van Rusland over Eurazië. Via een uitgebalanceerd politiek-militair beleid en een aantal geo-economische projecten moet Rusland een multi-vector beleid ontwikkelen.

<sup>228</sup> HOSKING, G., *Russia: People and Empire, 1552-1917*, Massachusetts, 1997, 23.

<sup>229</sup> Ibid., 26.

<sup>230</sup> AMBROSIO, T., 'The Political Success of Russia-Belarus Relations: Insulating Minsk from a Color Revolution', *Demokratizatsiya*, 14 (2006), 413.

op 8 december 1991 samen met Rusland het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten. In de jaren 1990 namen zowel Jeltsin als Lukashenko initiatieven om beide landen meer te integreren, al werden veel van de geplande maatregelen uiteindelijk niet doorgevoerd.<sup>231</sup>

Gezien de gedeelde geschiedenis die de drie landen bezitten, hoeft het dan ook niet te verbazen dat zowel Oekraïne als Wit-Rusland deel uitmaken van de zogenaamde ‘Russische Wereld’ (*Russkii Mir*), een term ontstaan in de jaren 1990.<sup>232</sup> Het concept, dat overigens afhankelijk van de context waarin het gebruikt wordt verschillende invullingen kent, kreeg deze invulling onder andere door de reeds besproken Solzhenitsyn. Deze uitte hiermee de mening van enkele politieke bewegingen, waaronder het KRO.<sup>233</sup> Deze laatste riep op tot de bescherming van Russische minderheden en een integratie van de gebieden van Wit-Rusland, Transnistrië, Oekraïne en Kazachstan in de Russische Federatie. De combinatie het *Russkii Mir*-concept en de verweven geschiedenissen van Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne vormen de achtergrond van uitspraken zoals de onderstaande.

*“I already mentioned the common historical moral and spiritual roots we share with the peoples of Ukraine and Belarus. Essentially, we have a common church, common spiritual source, and a common destiny”*<sup>234</sup>

*“The great Prince Vladimir became a true builder of his land, the founder of its cultural and economic development, a wise and far-sighted ruler of Russia. He remained that way after the holy Christening at the ancient city of Kherstones, or Korsun. These spiritual sources continue to nourish the fraternal peoples of Russia, Ukraine and Belarus.”*<sup>235</sup>

Beide uitspraken dateren uit de derde ambtstermijn van Vladimir Poetin, meer specifiek 2013 en 2015. Dit ligt in lijn met de vaststelling dat de nadruk van de broederlijke banden tussen de drie landen vanaf respectievelijk 2008 en 2013 in een stijgende trend kent. Verder is ook de focus op het orthodoxe christendom interessant. Zoals het onderzoek uit het eerste hoofdstuk reeds

---

<sup>231</sup> AMBROSIO, ‘The Political Success of Russia-Belarus Relations’, 413.

<sup>232</sup> LARUELLE, *The ‘Russian World’*, 3-4.

<sup>233</sup> Ibid., 7. ; Het ‘*Kongress russkikh obschin*’ (vertaling: Congres van Russische Gemeenschappen) is een politieke organisatie die in de jaren 1990 werd opgericht met als doel de bescherming van de rechten van etnische Russen in de onafhankelijk geworden ex-Sovjetstaten.

<sup>234</sup> POETIN, V., *Interview for the documentary film The Second Baptism of Rus*, s.l., 2013 (en.kremlin.ru/d/18872). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>235</sup> POETIN, V., *Reception to mark 1000 years since the death of St. Vladimir, Equal-to-the-Apostles*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/50068). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

aantoonde, bestaat er een nauwe band tussen het Patriarchaat en het Kremlin. Ook bovenstaande uitspraken zijn hiervan een bewijs. Niet alleen delen Rusland, Wit-Rusland en Oekraïne volgens Poetin spirituele wortels, de verwijzing naar Prins Vladimir maakt bovendien duidelijk dat het gaat over het orthodoxe christendom. Verder verwijzen de uitspraken niet enkel naar een gemeenschappelijk verleden. Naast een ‘*common source*’ heeft Poetin het immers ook over een ‘*common destiny*’. Dit insinueert dat de drie landen ook in de toekomst met elkaar verweven zullen blijven.

Aangezien het presidentiële discours zowel Wit-Rusland als Oekraïne zeer geregeld in één adem noemt, zal onderstaand onderzoek zich vooral focussen op het historisch narratief dat Poetin en Medvedev hanteren tegenover deze twee landen. Hierbij ligt de nadruk vooral op een diachrone analyse, waarbij zo veel mogelijk een link wordt gezocht met de fluctuerende politieke relaties. Wat Oekraïne betreft, is het ook nuttig om dieper in te gaan op eventuele gevolgen van de annexatie van de Krim in 2014.

### Oekraïne

In de eerste plaats maakt het onderzoek een kwantitatieve inschatting van de nadruk die het Russische presidentiële discours legt op de broederlijke relaties tussen Oekraïne en Rusland.<sup>236</sup> Hier vallen enkele concrete evoluties vast te stellen. De periode 2004-2006 vormt een duidelijk breukpunt, wat overeenkomt met een periode van bekoelde relaties tussen de twee landen. In 2004 begon immers de Oranjerevolutie, waarin de Oekraïense bevolking protesteerde tegen gefraudeerde verkiezingsuitslagen. Deze opstand behoorde tot de zogenaamde Kleurenrevoluties, een revolutiegolf die wereldwijd in die periode plaatsvonden. Het Kremlin was hier radicaal tegen gekant, aangezien ze vreesden dat de onrust ook naar Rusland zou overslaan.<sup>237</sup> Tussen maart 2005 en januari 2006 vond vervolgens de *watershed*-crisis plaats, een energieconflict tussen het Russische Gazprom en het Oekraïense Naftogaz Ukrainy. In januari 2006 besliste Gazprom CEO Miller om de gaskraan naar Oekraïne dicht te draaien, een beslissing die gevolgen had voor verschillende andere landen waar dit land gas aan leverde. Aangezien de Russische overheid meer dan de helft van de aandelen van dit in theorie private bedrijf bezit en Naftogaz Ukrainy volledig

---

<sup>236</sup> Tussen 2000 en 2018 verwezen Poetin en Medvedev 1550 keer naar Oekraïne. De combinatie ‘*Ukraine*’ en ‘*history*’ werd 303 keer in toespraken of interviews gebruikt. De combinatie ‘*Ukraine*’ en ‘*fraternal*’ kwam maar liefst 72 keer voor. Ter vergelijking: de combinatie ‘*fraternal*’ met ‘*Kazakhstan*’ kwam 49 keer voor, met ‘*Tajikistan*’ 18 keer, met ‘*Georgia*’ 22 keer en met ‘*Azerbaijan*’ 20 keer.

<sup>237</sup> KUZIO, T., ‘Ukraine Is Not Russia: Comparing Youth Political Activism’, *The SAIS Review of International Affairs*, 26 (2006), 77.

staats eigendom is, hoeft het niet te verbazen dat deze beslissing ook op politiek vlak repercussies had. Deze gevolgen zijn ook zichtbaar in het Russische presidentiële discours. De nadruk op de broederlijke banden tussen Rusland en Oekraïne herneemt vanaf 2007 en blijft vervolgens relatief stabiel tot de tweede helft van 2013. De Maidanrevolutie, de daaropvolgende annexatie van de Krim en de conflicten in het Donetsbekken hebben uiteraard ook een impact op het discours dat Poetin tegenover het Russische buurland hanteert. De wettelijke aansluiting van het Oekraïense schiereiland ging namelijk hand in hand met een uitgebreide propagandacampagne die zich op verschillende manieren in de Russische samenleving manifesteerde.<sup>238</sup>

Naast deze kwantitatieve benadering is het nuttig om hier een complementair kwalitatief luik aan vast te koppelen. Ook hier lijkt het mogelijk een breukpunt vast te stellen rond de periode van het Oekraïense conflict.

*“Russia and Ukraine should have special relations – brotherly relations.”*<sup>239</sup>

*“We regret greatly that fraternal Ukraine has not joined us in this process.”*<sup>240</sup>

Bovenstaande uitspraken dateren respectievelijk uit 2008 en 2012. In beide gevallen benadrukt het presidentiële discours de verbondenheid tussen Oekraïne en Rusland en beschrijft het de twee volkeren als ‘broeders’. Vanaf de Maidanrevolutie treedt echter een subtiele verandering op. Voorheen lag de klemtoon vooral op de kleine verschillen die beide landen tot broeders maakten, en niet tot één individu.

*“I’m sure you have heard what I have said about this many times publicly. I feel that Russians and Ukrainians are a single people, and we do not distinguish between them.”*<sup>241</sup>

*“We have always said that Ukraine is our sister country and it is true. It is not just a Slavic people, it is the closest people to Russia.”*<sup>242</sup>

---

<sup>238</sup> SUSLOV, M. D., “Crimea Is Ours!” Russian popular geopolitics in the new media age’, *Eurasian Geography and Economics*, 55 (2014), 588-589.

<sup>239</sup> MEDVEDEV, D., *Interview with Russian Television Channels*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/2602). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>240</sup> POETIN, V., *Meeting with Russian ambassadors and permanent representatives in international organisations*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/15902). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>241</sup> POETIN, V., *Meeting with representatives of Crimean ethnic groups’ public associations*, Jalta, 2015 (en.kremlin.ru/d/50140). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Hoewel Poetin zelf stelt dat hij regelmatig beweert dat het Oekraïense en Russische volk intrinsiek versmolten zijn, tonen bovenstaande uitspraken toch aan dat een kleine nuance is opgetreden ten opzichte van de periode voor de annexatie van de Krim. De nadruk lijkt nu meer te liggen op de gelijkenissen die beide landen één maken. Bovendien spreekt Poetin in dit geval niet meer over Oekraïne als broeder, maar als zuster. Aangezien Rusland veel waarde hecht aan traditionele familiale relaties, zou dit geïnterpreteerd kunnen worden als een afhankelijkheidsrelatie tussen Oekraïne en Rusland, waar deze laatste belast is met de verzorging van zijn jongere zus.<sup>243</sup> Verder beschrijft Poetin het buurland als *'the closest people to Russia'*. Hij impliceert dus dat Oekraïne dichter bij Rusland staat dan Wit-Rusland, ondanks het feit dat beide gebieden deel uitmaken van het *Russkii Mir*-idee. Dit kan te maken hebben met de moeilijkere politieke relaties met Oekraïne, zeker na de annexatie van de Krim. Wit-Rusland daarentegen staat erom bekend om betere banden te onderhouden met haar buur in het oosten.

Het is duidelijk dat Poetin en Medvedev op verschillende momenten de hechte relaties tussen Oekraïne en Rusland benadrukken. Deze beweringen legitimeren ze door de historische banden tussen beide landen aan te halen. Zoals hierboven reeds verscheidene malen aangetoond, focust het presidentiële discours over het verleden zich vooral op de Tweede Wereldoorlog. Wanneer het echter over Oekraïne gaat, verschuift deze nadruk naar de pre-Sovjetperiode. Vooral het Kievse Rijk en de zestiende en zeventiende eeuw worden vaak aangehaald.

*"Our roots are in Kievan Rus. Our brotherhood is not a legend, but a historical fact. That is why the common future of Russia and Ukraine is the future of two European states that are very close and interconnected."*<sup>244</sup>

Het Kievse Rijk ontstond in de negende eeuw en besloeg het grootste deel van Oekraïne en Wit-Rusland, evenals het westen van het huidige Rusland.<sup>245</sup> Het gebied viel finaal uiteen in het midden van de dertiende eeuw, na de invasies van de Mongoolse Horde. Twee eeuwen later

---

<sup>242</sup> POETIN, V., *Interview to American TV channel CBS and PBS*, Novo-Orgaryovo, 2015 (en.kremlin.ru/d/50380). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>243</sup> CLEMENTS, B. E., *A History of Women in Russia: from earliest times to the present*, Bloomington, 2012, 82.

<sup>244</sup> POETIN, V., *Speech at a Reception to Mark the 10th Anniversary of Ukraine's Independence*, Kiev, 2001 (en.kremlin.ru/d/21308). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>245</sup> HOSKING, *Russia: People and Empire, 1552-1917*, 23.

begon het Grootvorstendom Moskou deze gebieden opnieuw in te palmen en wierp het zich op als de legitieme opvolger van het Kievse Rijk. Plokhly maakt de vergelijking met de bouwers van de Toren van Babel, waar in dit geval de Oosterse Slaven eigenlijk één Oude Rus-identiteit bezaten en dezelfde taal spraken, die daarna versplinterde tot verschillende bevolkingsgroepen.<sup>246</sup> Verschillende Sovjet- en radicalere Russische historici hebben door de decennia heen de visie gehanteerd dat het Kievse Rijk de basis heeft gevormd voor een ondeelbare Russische natie, waarbij het Oekraïense en Wit-Russische volk beschouwd worden als subgroepen die een van het Russisch afgeleide cultuur en dialect hanteren. Oekraïense historici daarentegen zien het Kievse Rijk in essentie als een Oekraïense staat en benadrukken de fundamentele verschillen tussen hun volk en de Russen. Hoewel Poetin in bovenstaand citaat minder radicaal overkomt dan sommige Russische historici, lijkt hij tot op een bepaalde hoogte toch hun gedachtegang te volgen. De president legt de nadruk immers vooral op de gemeenschappelijke aspecten van hun verleden. Andere keren onderlijnde hij ook de gelijkenissen tussen de Russische en Oekraïense culturen.

*“The great Prince Vladimir became a true builder of his land, the founder of its cultural and economic development, a wise and far-sighted ruler of Russia. He remained that way after the holy Christening at the ancient city of Kbersones, or Korsun. These spiritual sources continue to nourish the fraternal peoples of Russia, Ukraine and Belarus.”<sup>247</sup>*

Zoals hierboven te lezen, is het tweede unificerende moment de doop van Prins Vladimir van Kiev in Chersonessos in 988. De reden waarom het Kremlin zo veel belang hecht aan deze gebeurtenis is tweeërlei. In de eerste plaats benadrukt dit het belang van het Orthodoxe christendom in Rusland. De band tussen de ROK en de Russische overheid lijkt door deze historische gebeurtenis een vanzelfsprekendheid. Een tweede aspect baseert zich op de geografische ligging van Chersonessos, dat zich bevindt op een schiereiland in het uiterste zuiden van de Krim.<sup>248</sup>

*“These days coincide with the celebration of the 350th anniversary of the Pereyaslavl Rada. This was an event that had a huge influence on the relations between our two states and on our countries’ development. I think that this event had a big impact on Russia’s development. We*

---

<sup>246</sup> PLOKHY, S., *The Origins of the Slavic Nations: premodern identities in Russia, Ukraine and Belarus*, Cambridge, 2006, 1-2.

<sup>247</sup> POETIN, V., *Reception to mark 1000 years since the death of St. Vladimir, Equal-to-the-Apostles*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/50068). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>248</sup> Zie infra, p. 79.



*always talk about how significant this event was for Ukraine. I think it was also very significant for Russia. I think it was significant in terms of joint construction, state-building and exchange of cultural values between our two fraternal peoples.”*<sup>249</sup>

Na de periode van het Kievse Rijk viel de regio van het huidige Oekraïne ten prooi aan invallen van de Mongolen en werd het een onveilig hinterland, doorkruist door Kozakken en nomaden, geteisterd door dievenbendes en geterroriseerd door slavenraids van Krim Tataren.<sup>250</sup> Vanaf de veertiende eeuw kwam het gebied onder controle van respectievelijk Litouwen, Polen en het Pools-Litouwse Gemenebest. In de zeventiende eeuw ontstond er echter een conflict tussen de Poolse koning en de Oekraïense Kozakkengemeenschap die zich in de Dnjepr-regio had gevestigd.<sup>251</sup> Met de steun van de adel poogde de vorst de Kozakken met geweld onder de knoet te krijgen, hetgeen resulteerde in een open rebellie met als doel het zelfbeschikkingsrecht van de Kozakkengemeenschap. Hiervoor zocht de leider, Hetman Bohdan Khmel’nyts’kyi, in 1654 bescherming bij de Moskovitische Tsaar. Het resulterende verdrag staat bekend als het Verdrag van Pereiaslavl. Na wat moeilijkheden garandeerde de Tsaar aan de Kozakken bescherming en onafhankelijkheid, evenals het behoud van de traditionele rechten van de Oekraïense adel, kerk en steden. In ruil hiervoor zwoor Khmel’nyts’kyi eeuwige trouw aan de Moskovitische heerser. Na de afsluiting van het verdrag werd het gebied dat de Kozakken bewoonde het Oekraïense Hetmanaat dat gedurende twee eeuwen een hoge mate van autonomie behield. Aan de ene kant is het dus niet onlogisch dat Poetin het verdrag in 2004 aanhaalt. Op een bepaalde manier is het immers een belangrijke mijlpaal in de internationale relaties en een wederzijds voordelige samenwerking tussen Oekraïne en Rusland. Toch is bovenstaand citaat ook een voorbeeld van een selectieve nationale geschiedenis. De Kozakken hadden immers een andere begrip van eedaflegging dan de Moskovieten. Waar de eerste groep een eed zag als een verdrag tussen twee gelijkwaardige partijen zolang dit voor beiden voordelig was, zag de Tsaar dit als het zweren van onvoorwaardelijke trouw aan hem. Toen de Hetman Ivan Mazepa een eeuw later tijdens de Russisch-Zweedse Oorlog het gevoel had dat Tsaar Peter I niet genoeg militaire steun verleende aan het Oekraïense Hetmanaat, besloot hij dan ook dat het Verdrag van Pereiaslavl niet langer geldig was en sloot hij zich aan bij de Zweden en de Polen.<sup>252</sup> Hij verwachtte namelijk dat

---

<sup>249</sup> POETIN, V., *Speech at the Ceremony marking the End of the Year of Russia in Ukraine and the 350th Anniversary of the Pereiaslavl Rada*, Kiev, 2004 (en.kremlin.ru/d/22333). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>250</sup> HOSKING, *Russia: People and Empire, 1552-1917*, 23.

<sup>251</sup> Ibid., 24-25.

<sup>252</sup> Ibid., 25-26.

Oekraïne op die manier op lange termijn een partner zou worden van het Pools-Litouwse Gemenebest. Tsaar Peter I reageerde echter zeer heftig en tegen 1763 was het Oekraïense Hetmanaats volledig in het Russische Tsaardom geïncorporeerd. De gevolgen van het verdrag zijn dus op een bepaalde manier een voorbeeld van ongelijkwaardige relaties tussen Oekraïne en Rusland. Poetins woorden over ‘*a huge influence on the relations between our two states and on our countries’ development*’ en ‘*of joint construction, state-building and exchange of cultural values*’ zijn vanuit deze invalshoek dus zeer ironisch te interpreteren.

*“I would like to remind you that what was called Novorossiia (New Russia) back in the tsarist days – Kharkov, Lugansk, Donetsk, Kherson, Nikolayev and Odessa – were not part of Ukraine back then. (...) They were won by Potyomkin and Catherine the Great in a series of well-known wars. The centre of that territory was Novorossiysk, so the region is called Novorossiia.”*<sup>253</sup>

Bij een analyse van historische instrumentalisering in de relaties met Oekraïne is het tot slot interessant om dieper in te gaan op het concept ‘Novorossiia’. Deze term is in haar huidige betekenis geïntroduceerd door Alexander Dugin, één van de meest conservatieve en radicale Russische geopolitieke denkers.<sup>1</sup> Het concept stak voor het eerst de kop op in maart 1764, toen Katarina de Grote de territoria Slavyanoserbiya, Kremenchug en de ‘Oekraïense verdedigingslinie’ bestempelde als ‘Novorossiia’.<sup>254</sup> Een administratieve hervorming in 1802 deed de naam terug van de kaarten verdwijnen. De term bleef echter circuleren maar over de precieze locatie bestond geen duidelijkheid. Waar sommigen Novorossiia in de negentiende eeuw definieerden als de wijde vlaktes van de Lage Wolga, de zuidelijke Oeral en de Noord-Kaspische goebernija’s, stelden anderen dat het gebied overeenkwam met de goebernija’s van de Krim, Kherson, Ekatarinoslav en Bessarabië. Rond deze periode werd de term meestal gelinkt aan de gebieden rond de noordelijke kusten van de Zwarte Zee. Toch insinueerde de term meer het idee van vernieuwing en innovatie, eerder dan een precieze ruimtelijke situering. Sinds de Maidanrevolutie wordt de term steeds vaker gebruikt om aan te tonen dat verschillende gebieden in Oekraïne in het verleden deel uitmaakten van Rusland. In het populaire discours komt de geografische afbakening van deze term dan ook vooral overeen met de Donbassregio of de Krim.

---

<sup>253</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20796). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>254</sup> SUSLOV, M., ‘The Production of ‘Novorossiia’: A Territorial Brand in Public Debates’, *Europe-Asia Studies*, 69 (2017), 206.

## *Krim*

Hierboven werd reeds een uitspraak besproken die de annexatie van de Krim legitimeerde. Het bronnenonderzoek toonde ook al aan dat dit moment een stijlbreuk betekende in de toon van het presidentiële discours over de banden tussen Oekraïne en Rusland. Voor 2014 hanteerden Poetin en Medvedev een discours volgens onderstaande lijnen:

*“The latest period of history lessons vividly demonstrate: approaches and measures ignoring international law are inevitably undermining both regional and global stability.”*<sup>255</sup>

*“You know, the Russian Federation lost tens of thousands of pieces of its historic territory as a result of the collapse of the Soviet Union. And are we now to divide everything up again? Should we demand the return of the Crimea and parts of the territory of other former Soviet republics and so on? How about giving back Klaipeda then? Let’s all start dividing Europe again. I doubt that this is what you want.”*<sup>256</sup>

In 2014 sprak Poetin echter in andere toonaarden:

*“After a long, hard and exhausting voyage, Crimea and Sevastopol are returning to their harbour, to their native shores, to their home port, to Russia! (...) We are not just neighbours, we are family and our future success depends on both of us, Russia and Ukraine.”*<sup>257</sup>

Het narratief over de inlijving van dit gebied vormt dan ook een interessante casestudy. Concreet gaat deze paragraaf dan ook dieper in op het historisch discours dat de Russische presidenten hanteren over dit gebied en op welke manier ze de annexatie hiervan geschiedkundig legitimeren.

Om het historische discours van Poetin te kunnen kaderen, is enige geschiedkundige achtergrond op zijn plaats. Het aangename klimaat en de voordelige geografische ligging heeft van het

---

<sup>255</sup> POETIN, V., *Address to the United Nations Security Council*, New York, 2000 (en.kremlin.ru/d/24227). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – Herhaalt iets soortgelijk in 2007 (POETIN, V., *Vladimir Putin sent a greeting to the participants of an international conference devoted to the centennial anniversary of the 1907 Hague Peace Conference and the 50th anniversary of the Russian Association of International Law*, s.l., 2007 (en.kremlin.ru/d/41019). Geraadpleegd op 24 mei 2018.)

<sup>256</sup> POETIN, V., *Press Statement and Responses to Questions Following the Russia-European Union Summit*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22967). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>257</sup> POETIN, V., *Meeting in support of Crimea’s accession to the Russian Federation “We are together!”*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20607). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

schiereiland voor verschillende bevolkingsgroepen steeds een gewilde regio gemaakt.<sup>258</sup> Nadat de Tataren het gebied als deel van de Gouden Horde binnenvielen in de jaren 1230, raakten zij bekend als de inheemse bevolking. Naast etniciteit werd religie een bepalende factor voor de identiteitsvorming van de bewoners. Vanaf 1475 kwam het gebied onder Ottomaanse controle, om in 1783 door Katarina de Grote te worden veroverd. Zij onderwierp de regio aan een religieuze, culturele en economische russificatie, hetgeen een groot deel van de Tataarse bevolking ertoe leidde om te verhuizen naar het Ottomaanse Rijk. De gunstige leefomstandigheden motiveerden etnische Russen om naar het schiereiland te migreren. Dit fenomeen ligt aan de basis van de huidige meerderheid etnische Russen in de Krim.

*“And with the baptism of Rus, Vladimir was himself first baptised in Chersonesus, and this makes Crimea a holy place for us too, and he then came to Kiev and had the whole of Rus baptised. It was after this that the Russian nation began to take shape, but it was multi-ethnic right from the start. People living in what is Ukraine today all called themselves ‘Russian’.”<sup>259</sup>*

De doop van Prins Vladimir van Kiev benadrukt in de eerste plaats het belang van het Orthodoxe christendom in Rusland, aangezien dit doopsel volgens bovenstaande uitspraak aan de basis lag van het ontstaan van de Russische Federatie. Dit insinueert dat de band tussen de ROK en de Russische overheid door haar verleden een vanzelfsprekendheid is. Ten tweede speelt ook de geografische ligging van Chersonesos, dat zich bevindt op een schiereiland in het uiterste zuiden van de Krim, een rol. Door deze site te bestempelen als de basis van de ‘Russische natie’, legitimeert Poetin de aanhechting van dit gebied bij de Russische Federatie. Het is dan ook niet toevallig dat hij bovenstaande woorden enkele maanden na de officiële annexatie sprak. Ook de bewering ‘*People living in what is Ukraine today all called themselves ‘Russian’*’ past binnen het radicalere discours dat hij vanaf 2013-2014 begon te hanteren.

Op 14 maart 2014 gaf Vladimir Poetin de befaamde Krim-speech. Hierin kaderde en legitimeerde hij de officiële annexatie van het gebied. Ook schetst de president tijdens deze redevoering een korte geschiedenis van de regio, die benadrukt waarom de regio historisch gezien deel moet uitmaken van de Russische Federatie. Onderstaande tekst poogt deze legitimaties te analyseren en te kaderen.

---

<sup>258</sup> HILPOLD, P., ‘Ukraine, Crimea and New International Law: Balancing International Law with Arguments Drawn from History’, *Chinese Journal of International Law*, 14 (2015), 239-240.

<sup>259</sup> POETIN, V., *Seliger 2014 National Youth Forum*, Seliger, 2014 (en.kremlin.ru/d/46507). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*‘In people’s hearts and minds, Crimea has always been an inseparable part of Russia. This firm conviction is based on truth and justice and was passed from generation to generation, over time, under any circumstances, despite all the dramatic changes our country went through during the entire 20th century. After the revolution, the Bolsheviks, for a number of reasons (...) added large sections of the historical South of Russia to the Republic of Ukraine. This was done with no consideration for the ethnic make-up of the population, and today these areas form the southeast of Ukraine.*

Na de Eerste Wereldoorlog bevatte het Verdrag van Brest-Litovsk een clausule die stelde dat de Krim deel moest worden van de Oekraïense Volksrepubliek.<sup>260</sup> Deze gebeurtenis impliceerde indirect ook dat het gebied van nature uit bij Oekraïne hoorde. Lenin besloot enkele jaren later tot de creatie van de Krimse Autonome Socialistische Sovjetrepubliek. Deze actie had niet echt tot doel om Oekraïne te verstevigen maar paste in de ideologie van de ‘Homo Sovieticus’ en de titulaire staten.<sup>261</sup> De beslissing resulteerde in een ‘Gouden Eeuw’ voor het Krimse schiereiland, dat door haar territoriale autonomie haar politiek en cultuur erg kon ontwikkelen. De jaren 1930 en de Tweede Wereldoorlog betekenden een turbulente periode voor de regio. In 1945 degradeerde Stalin de Krim tot een oblast van de RFSFR en organiseerde een deportatie van een groot deel van de etnische Krim Tataren naar Centraal-Azië.<sup>262</sup>

*Then, in 1954, a decision was made to transfer the Crimean Region to Ukraine, along with Sevastopol, despite the fact that it was a federal city. This was the personal initiative of the Communist Party head Nikita Khrushchev. What stood behind this decision of his – a desire to win the support of the Ukrainian political establishment or to atone for the mass repressions of the 1930’s in Ukraine – is for historians to figure out. What matters now is that this decision was made in clear violation of the constitutional norms that were in place even then. The decision was made behind the scenes. Naturally, in a totalitarian state nobody bothered to ask the citizens of Crimea and Sevastopol. (...) But on the whole – and we must state this clearly, we all know it – this decision was treated as a formality of sorts because the territory was transferred within the boundaries of a single state. Back then, it was impossible to imagine that Ukraine and Russia may split up and become two separate states. (...) Unfortunately,*

---

<sup>260</sup> HILPOLD, ‘Ukraine, Crimea and New International Law’, 240.

<sup>261</sup> KUZIO, T., ‘Nationalising states’ or nation-building? A critical review of the theoretical literature and empirical evidence’, *Nations and Nationalism*, 7 (2001), 138, 142-143.

<sup>262</sup> Een oblast was een administratieve subdivisie van een Socialistische Sovjetrepubliek.

*what seemed impossible became a reality. The USSR fell apart. (...) Many people both in Russia and in Ukraine, as well as in other republics hoped that the Commonwealth of Independent States that was created at the time would become the new common form of statehood. (...) It was only when Crimea ended up as part of a different country that Russia realised that it was not simply robbed, it was plundered. At the same time, we have to admit that by launching the sovereignty parade Russia itself aided in the collapse of the Soviet Union. And as this collapse was legalised, everyone forgot about Crimea and Sevastopol – the main base of the Black Sea Fleet. Millions of people went to bed in one country and awoke in different ones, overnight becoming ethnic minorities in former Union republics, while the Russian nation became one of the biggest, if not the biggest ethnic group in the world to be divided by borders.*

In 1954 besloot Nikita Kroeetsjov om de Krim terug te geven aan Oekraïne. Dat het hier louter ging om een symbolische actie en niet om meer politieke autonomie, haalt Poetin niet aan. Wel benadrukt hij de illegitimiteit van Kroeetsjovs beslissing. Dit is een slimme zet, aangezien het insinueert dat de annexatie van het schiereiland in 2014 louter de rechtzetting is van een historische fout. Bovendien staat een wet van 1992 aan zijn kant, die stelt dat de transfer van de Krim aan Oekraïne in 1954 illegaal was.<sup>263</sup> Verder beklemtoont hij dat in die periode niemand verwachtte dat de USSR uit elkaar zou vallen en dat de mening van de plaatselijke bevolking niet gevraagd is. Hierdoor wekt hij de indruk dat de bewoners van de Krim liever deel wilden blijven uitmaken van de USSR, en dus ook van haar legitieme opvolger Rusland.

*Now, many years later, I heard residents of Crimea say that back in 1991 they were handed over like a sack of potatoes. This is hard to disagree with. And what about the Russian state? What about Russia? It humbly accepted the situation. This country was going through such hard times then that realistically it was incapable of protecting its interests. However, the people could not reconcile themselves to this outrageous historical injustice. All these years, citizens and many public figures came back to this issue, saying that Crimea is historically Russian land and Sevastopol is a Russian city. Yes, we all knew this in our hearts and minds, but we had to proceed from the existing reality and build our good-neighbourly relations with independent Ukraine on a new basis”<sup>264</sup>*

---

<sup>263</sup> HILPOLD, ‘Ukraine, Crimea and New International Law’, 243.

<sup>264</sup> POETIN, V., *Address by President of the Russian Federation*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Tegen het einde van de redevoering expliciteert Poetin het gevoel van onmacht van de inwoners van de Krim. Wat hij echter niet vermeldt is dat het Oekraïense onafhankelijkheidsreferendum van december 1991 resulteerde in 56% van de Krimse bevolking die voor onafhankelijkheid van de USSR stemde. Ook benadrukt hij opnieuw dat het gebied historisch gezien een integraal deel van Rusland is.

*“Nationalists, neo-Nazis, Russophobes and anti-Semites executed this coup. They continue to set the tone in Ukraine to this day.”*<sup>265</sup>

Tijdens de Krimspeech verwees Vladimir Poetin ook naar de ‘aanstokers’ van de Maidanrevolutie. Het aanhalen van neonazi’s en antisemieten is een tactische zet die verwijst naar het Russische trauma van de Tweede Wereldoorlog, iets waar deze thesis later verder op zal ingaan.

#### *Wit-Rusland*

Sinds de val van de Sovjet-Unie hebben Wit-Rusland en Rusland zeer wisselende relaties gekend. Hoewel het Russische presidentiële discours Wit-Rusland en Oekraïne vaak over dezelfde kam scheert, valt tijdens het bronnenonderzoek op dat Poetin en Medvedev toch een ander narratief hanteren naar beide individuele landen toe. Alleen al kwantitatief valt een duidelijke overheersing van Oekraïne op.<sup>266</sup>

*“We are united by centuries-old history, shared culture, common joys and common sorrows. We will always remember that our nations — and I always want to say “our single nation” — have suffered huge losses during the Great Patriotic War. Together we survived terrible hardships of the collectivisation, famine and repressions.”*<sup>267</sup>

---

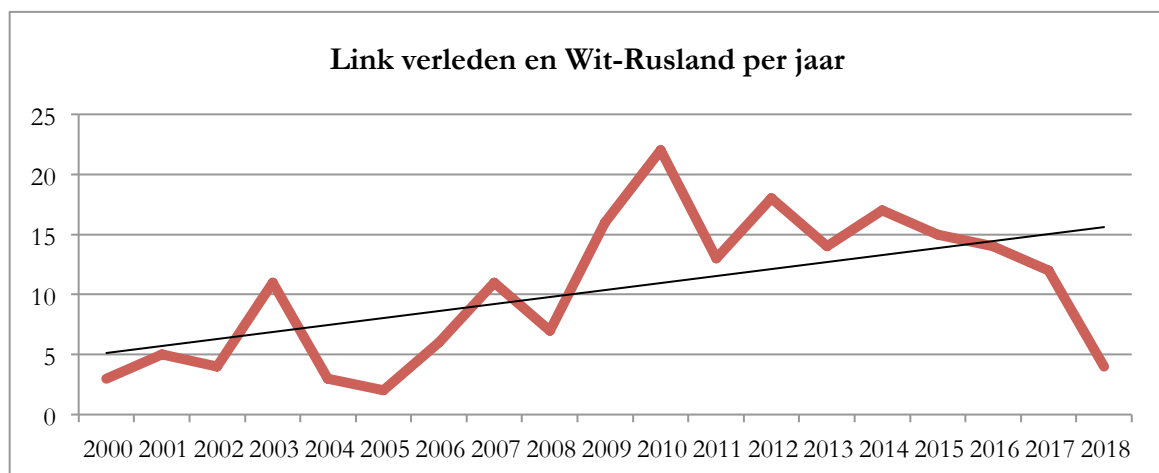
<sup>265</sup> POETIN, V., *Address by President of the Russian Federation*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>266</sup> Tussen 2000 en 2018 vernoemden Poetin en Medvedev in 1095 speeches Wit-Rusland, terwijl ze 1550 keer naar Oekraïne verwezen. De combinatie ‘Belarus’ en ‘history’ kwam in die periode 197 keer voor, terwijl de presidenten de combinatie ‘Ukraine’ en ‘history’ in 303 toespraken of interviews gebruikten.

<sup>267</sup> MEDVEDEV, D., *The senseless period of tension in relations with Belarus is certain to come to an end*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/9126). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“In the most difficult of times, our peoples have been united by the unbreakable ties of shared history, spiritual kinship, sincere friendship, mutual support and solidarity. Russians and Belarusians will never forget the price they paid for freedom and independence, and will do everything to preserve the historical truth concerning the heroic deeds of Soviet soldiers, who fought the first battle against Nazi occupants at the Brest Fortress and achieved the Great Victory in May 1945.”<sup>268</sup>*

Waar het presidentiële discours bij Oekraïne vooral focust op de pre-Sovjetperiode, grijpen Poetin en Medvedev voor Wit-Rusland eerder terug naar de klassieke verbindende kracht van de Tweede Wereldoorlog en de strijd tegen het nazisme. Wel valt op dat de periode 2013-2014 opnieuw een breukpunt vormt, aangezien de eeuwen voor de USSR hier wel aan bod komen. Op kwantitatief vlak, is de periode 2007-2009 een breukpunt. De jaren erna kennen immers een veel hoger gebruik van het verleden als verbindende factor tussen beide landen, evenals een grotere nadruk op de broederlijke relaties tussen de twee naties, zoals hieronder te zien valt.<sup>269</sup>



Grafiek 4: Aantal keer per jaar dat 'history' en 'Belarus' samen voorkwam in een presidentiële bron, 2000-2018

Dit hangt waarschijnlijk samen met het beleid dat Rusland vanaf de Vijfdaagse Oorlog voerde en dat de nadruk legt op de bescherming van etnische Russen en compatriotten die buiten Rusland

<sup>268</sup> POETIN, V., *Greetings to participants in celebratory event on Russia-Belarus Unity Day*, s.l., 2016 (en.kremlin.ru/d/51633). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>269</sup> Het cijfer voor 2018 geeft een vertekend beeld, aangezien het hier niet over een volledig jaar gaat, maar over vijf maanden.



wonen.<sup>270</sup> Deze koers heeft op zijn beurt te maken met het hierboven reeds uitgelegde idee van het *Russkii Mir* maar beïnvloedt ook de nationalistische gevoelens van landen die zich hierdoor aangevallen voelen. Zo keerde Wit-Rusland zich op sommige vlakken meer naar het Westen en kondigde president de Kazachse Nazarbayev aan dat zijn land in 2015 de 550<sup>e</sup> verjaardag van de Kazachse staat zou vieren.<sup>271</sup> Bovendien benadrukt het presidentiële discours graag wat Wit-Rusland aan Rusland te danken heeft, zoals onderstaande uitspraak duidelijk weergeeft.

*“Proceeding from this, we have always helped the people of Belarus. In fact, since the collapse of the Soviet Union almost 20 years ago, the volumes of this support, whatever they say, have been huge.”*<sup>272</sup>

Het mag dus duidelijk zijn dat zowel Poetin als Medvedev bij internationale contacten in de post-Sovjetruimte gebruik maken van het verleden om de banden met deze landen aan te halen. Hierboven kwamen enkel Oekraïne en Belarus aan bod, maar ook landen als Georgië en Azerbeidzjan kregen de afgelopen achttien jaar veel aandacht. Toch is het verkeerd om te stellen dat enkel ex-Sovjetstaten een dergelijke behandeling krijgen van Rusland. Ook bij contact met Westerse landen blijken historische referenties een populaire manier om de banden aan te halen.

### *3.1.2. Westen: Verenigde Staten van Amerika*

Uit bovenstaand onderzoek bleek reeds dat het presidentiële discours bij internationale contacten met ex-Sovjetstaten graag gemeenschappelijke historische episodes aanhaalt en benadrukt wat deze landen precies aan Rusland te danken hebben. Gezien de volatiele en boeiende wisselwerking tussen beide landen is het interessant om ook voor de relaties met de Verenigde Staten het historisch discours van Poetin en Medvedev te bestuderen.

*“Our peoples have different destinies. They have followed different paths for many years. But if you look back on the two-odd centuries of our relations, one thing strikes you: at sharp turns in*

---

<sup>270</sup> SCHENKKAN, N., ‘Kazakhstan With Russia: Smiling through Gritted Teeth’, *Russian Analytical Digest*, 188 (2016), 2.

<sup>271</sup> Ibidem. – LEUKAVETS, A., ‘Belarus-Russian Relations in 2017: Behind the Curtain of the Long-lasting Drama’, *Russian Analytical Digest*, 206 (2017), 2.

<sup>272</sup> MEDVEDEV, D., *The senseless period of tension in relations with Belarus is certain to come to an end*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/9126). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*history, at “moments of truth”, when the very existence of our countries hung in the balance, Russia and America always stood together.”*<sup>273</sup>

In de eerste plaats valt op dat de Russische presidenten de moeilijke relaties tussen beide landen erkennen. Toch benadrukte Poetin in bovenstaand citaat dat Rusland en de Verenigde Staten op moeilijke momenten in hun geschiedenis toch steeds samen vochten tegen verschillende bedreigingen. Hij verwijst hier onder andere naar de Tweede Wereldoorlog, toen beide landen de krachten bundelden om het Derde Rijk te verslaan. Poetin deed de uitspraak vlak na 9/11, een gebeurtenis die beide landen dichter bij elkaar bracht. Toen de VS de oorlog verklaarden aan het terrorisme, vervoegde Rusland zich namelijk direct bij deze *War on Terror*. 9/11 betekende dan ook de start van een toenadering tussen beide landen, al verslechterde de relatie opnieuw toen de Kleurenrevoluties uitbraken en Poetin de VS beschuldigde van het aanstoken van de protesten.

*“In the more recent past we were united in the common fight against Nazism. The Cuban missile crisis marked a dramatic page in our relations, but we managed to take difficult, complex and responsible decisions and came through this difficult moment. Then, of course, there was the period later called the era of detente.”*<sup>274</sup>

*“And there were many other positive episodes, not to mention the Second and First World Wars when we were allies and did much to fight the common enemy.”*<sup>275</sup>

Het hoeft niet te verbazen dat ook bij de Verenigde Staten de Tweede Wereldoorlog een veelvoorkomende verwijzing is. De VS en de USSR sloten immers een alliantie nadat Hitler tijdens Operatie Barbarossa de Sovjet-Unie aanviel. Toch rept Poetin met geen woord over de spanningen die beide landen tijdens deze partnerperiode kenden. Zo discussieerden Stalin, Churchill en Roosevelt regelmatig over de opening van een tweede front, de Poolse kwestie en de regeling betreffende de verdeling van Duitsland na de oorlog. Ook de race om Berlijn als eerste te bevrijden, toont aan dat de alliantie zelfs in deze periode van hoge nood barsten vertoonde. Naast de Grote Vaderlandse Oorlog haalt Poetin ook de Eerste Wereldoorlog aan. De plaatsing

---

<sup>273</sup> POETIN, V., *Speech to Representatives of the US Public and Political Leaders*, Washington, 2001 (en.kremlin.ru/d/21398). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>274</sup> MEDVEDEV, D., *Russian-American Relations/ their History and Outlook. New Video Blog Entry before the Russian-U.S. Summit*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/25251). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>275</sup> POETIN, V., *Interview with the American Broadcasting Company ABC*, s.l., 2001 (en.kremlin.ru/d/21392). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

in de zin toont wel aan dat de Russische president deze oorlog als ondergeschikt beschouwt. Dit is logisch, aangezien de VS en de het Russische Rijk slechts een jaar samen vochten en bovendien, in tegenstelling tot WOII, weinig direct met elkaar interageerden.

Wat betreft het historische discours van Rusland tegenover de Verenigde Staten, deden Poetin en Medvedev door de jaren heen enkele opmerkelijke uitspraken over de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog.

*“You know, Russia and the United States have a long and positive history of relations. Over the centuries, Russia has traditionally felt sympathy for the United States. If we recall history, back in 1775, the English king, who was actively recruiting mercenaries to fight in North America, asked Catherine the Great to send volunteers from Russia. She turned him down in a gentle but quite firm way in a personal letter. Russia was one of the few countries of the Old World to categorically oppose the division of the United States that could have resulted from the war between North and South.”<sup>276</sup>*

*“In the past, the Russian Empire played a substantial role in helping America gain independence and supported the United States.”<sup>277</sup>*

Bovenstaande citaten doen uitschijnen dat het Russische Rijk een belangrijk aandeel had in de Amerikaanse overwinning van de Onafhankelijkheidsoorlog van de VS. Je zou dit zelfs kunnen interpreteren als een impliciete insinuatie dat de Verenigde Staten bij Rusland in het krijt staan. In 1775 vroeg George III hulp aan Katarina de Grote. Concreet stelde hij de vraag of het Russische Rijk 20 000 huurlingen kon voorzien om het Britse leger bij te staan in zijn gevecht tegen de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijders.<sup>278</sup> Katarina weigerde, maar de Britten sloegen er daarna wel in om bijna 30 000 soldaten te lenen van zes Duitse staten.<sup>279</sup> Hoewel een gebrek aan

---

<sup>276</sup> POETIN, V., *Interview with the American Broadcasting Company ABC*, s.l., 2001 (en.kremlin.ru/d/21392). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>277</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2017 (en.kremlin.ru/d/54790). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>278</sup> FERLING, J., *Almost a Miracle. The American Victory in the War of Independence*, New York, 2007, 65.

<sup>279</sup> WILHELMY, J. P., *Soldiers for Sale: German ‘mercenaries’ with the British in Canada During the American Revolution (1776-1783)*, Montreal, 2011.

manschappen één van de redenen was waardoor de Engelsen de oorlog tegen de VS verloren, valt te betwijfelen of de weigering van Katarina de Grote hier de beslissende factor was.<sup>280</sup>

### 3.2. Conclusie

Dit hoofdstuk had tot doel te analyseren in welke mate Poetin en Medvedev historische gebeurtenissen instrumentaliseerden om internationale banden aan te halen en bepaalde beslissingen omtrent internationale relaties te legitimeren. Concreet ging de tekst dieper in op het discours tegenover Oekraïne, Wit-Rusland en de Verenigde Staten. Hierbij viel op dat de Tweede Wereldoorlog zeer populair was als gemeenschappelijke historische gebeurtenis, zeker bij Wit-Rusland en de Verenigde Staten. Oekraïne bleek de vreemde eend in de bijt, aangezien het presidentiële discours hier de pre-Sovjetperiode ook regelmatig aanhaalde. Dit hangt samen met het *Russkii Mir*-idee. Verder toonde het bronnenonderzoek dat de Maidanrevolutie en de annexatie van de Krim breukpunten waren in het historische narratief, zowel ten opzichte van Oekraïne als tegenover Wit-Rusland. Wat de Verenigde Staten betreft, was vooral de vaststelling over de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog interessant. Die bleek immer de illustratie bij uitstek dat Poetin en Medvedev graag benadrukken wat andere landen te danken hebben aan Rusland. Ook bij Wit-Rusland kwam dit duidelijk naar voren, toen Poetin sprak over de economische steun in de jaren 1990.

---

<sup>280</sup> HAMISH, S., *British Foreign Policy in the Age of the American Revolution*, Wotton-Under-Edge, 1990, 264-272.

Dit laatste hoofdstuk behandelt twee luiken. In de eerste plaats onderzoekt het de link die het presidentiële discours legt tussen sommige historische gebeurtenissen en hedendaagse situaties. Het eindigt tot slot met een analyse van de link tussen Poetins persoonlijke voorliefde voor geschiedenis en de bestaande Poetincultus.

#### 4.1. ‘We would do well to remember the past’: het verleden als politieke legitimatie

Op de vraag naar de manier waarop Poetin en Medvedev het verleden door de jaren heen hebben geïnstrumentaliseerd, hebben de vorige hoofdstukken reeds deels een antwoord proberen geven. Onderstaand deel gaat dieper in op hoe het presidentiële discours historische gebeurtenissen linkt aan hedendaagse gebeurtenissen. Concreet ligt de focus op twee fenomenen. In de eerste plaats linken zowel Poetin als Medvedev het nazisme van tijdens de Tweede Wereldoorlog zeer vaak aan verschillende terroristische opstoten in jaren 2000 en 2010. Hiernaast is de Russische Revolutie opvallend afwezig binnen het presidentiële discours. Deze vaststelling is zeer interessant in combinatie met een analyse van de manier waarop de Russische presidenten spreken over protestbewegingen zoals de Kleurenrevoluties, de Arabische Lente en de Maidanrevolutie.

##### 4.1.1. *Terroristen: even onmenselijk en bloeddorstig als de nazi's*

De Grote Vaderlandse Oorlog is één van de belangrijkste gebeurtenissen voor de identiteitsvorming van de Sovjets en Russen na 1945. Het conflict zette het land voor de komende halve eeuw op de voorgrond van het internationale toneel. Verder had de Sovjet-Unie in 1945 meer dan 26 miljoen dodelijke slachtoffers te betreuren, waarvan er bijna 14 miljoen in de Russische SFS woonden.<sup>281</sup> De Tweede Wereldoorlog had dus enorme demografische gevolgen voor het land, zoals Poetin regelmatig aanhaalt. Ten derde zien vele Russen de strijd tegen het hedendaagse terrorisme als een *clash between civilizations*.<sup>282</sup> Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog was het nazisme voor de Sovjets een vijand die het voortbestaan van de communistische samenleving bedreigde. Ook hun gevecht tegen de Duitsers kon dus geïnterpreteerd worden als een strijd tussen twee beschavingen, waarvan één het onderspit moest delven. Deze parallel werd in 2003 ook deels door Poetin gelegd:

<sup>281</sup> PERRIE, *The Cambridge History of Russia*, 226 – KRIVOSHEYEV, *Soviet Armed Forces Losses in Wars, Combat Operations and Military Conflicts*, 121.

<sup>282</sup> RUSSEL, J., *Chechnya - Russia's 'War on Terror'*, Abingdon, 2007, 91.

*“But those who still have the instinct to invade, to use terror to control the destinies of entire peoples, would also do well to remember the lessons of World War II. Terrorists, after all, like the Nazis in the 1930s-1940s, often speak of world domination and of their liberating mission.”*<sup>283</sup>

Met bovenstaande elementen in het achterhoofd, hoeft het dan ook niet te verwonderen dat het nazisme voor vele Russen een onweerlegbaar kwaad is. Dit komt ook duidelijk naar voren in het presidentiële discours tussen 2000 en 2018.

*“A horrible evolution of terrorism has taken place in front of our very eyes. Now it is a global threat of the new century. I can say without exaggeration that we have every reason to compare these events with the horrifying crimes of the Nazis.”*<sup>284</sup>

*“Our common fight against terrorism must be as uncompromising as was the fight against Nazism. This is what the lessons of the most terrible war in history have taught us.”*<sup>285</sup>

*“At the parade just before I compared terrorism to Nazism. Indeed, it is just as inhuman and just as bloodthirsty.”*<sup>286</sup>

Bovenstaande uitspraken zijn een greep uit de vele parallellen die Poetin en Medvedev trekken tussen het nazisme van de jaren 30 en 40, en de verschillende vormen die het internationale terrorisme tussen 2000 en 2018 aanneemt. Sprekend over ‘inhuman’ en ‘bloodthirsty’ ontmenselijkt Poetin het fenomeen en geeft hij terroristen dierlijke kenmerken. De ontmenselijking van de vijand is overigens een veelvoorkomend fenomeen in conflictsituaties.<sup>287</sup> De tegenstander van haar menselijke eigenschappen ontdoen en haar gelijkstellen aan dieren of de duivel legitimeert de

---

<sup>283</sup> POETIN, V., *Speech at the Ceremony Marking the 60th Anniversary of the Battle of Stalingrad*, Volgograd, 2003 (en.kremlin.ru/d/21855). Geraadpleegd 24 mei 2018.

<sup>284</sup> POETIN, V., *Speech and Answers to Questions at Rice University*, Houston, 2001 (en.kremlin.ru/d/21400). Geraadpleegd 24 mei 2018.

<sup>285</sup> POETIN, V., *Speech at Meeting with Veterans of the 1941–1945 Great Patriotic War and the Second World War*, Moskou, 2002 (en.kremlin.ru/d/21586). Geraadpleegd 24 mei 2018.

<sup>286</sup> POETIN, V., *Speech at Meeting with Veterans Marking the 57th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War*, Moskou, 2002 (en.kremlin.ru/d/21588). Geraadpleegd 24 mei 2018.

<sup>287</sup> HASLAM, N., ‘Dehumanization: An Integrative Review’, *Personality and Social Psychology Review*, 10 (2006), 252-253.

strijd en maakt het gemakkelijker voor individuele strijders om hun vijand zonder gewetenswroeging te doden.

Bij een kwantitatieve chronologische analyse valt op dat de Tweede Tsjetsjeense oorlog een duidelijke invloed heeft op het presidentiële discours. Het conflict zelf startte met een terroristische actie die verschillende Russische steden, waaronder Moskou, trof in augustus en september 1999.<sup>288</sup> Vanaf 2001 valt een absolute stijging op in het aantal keer waar Poetin het terrorisme linkt aan het nazisme. Dit hangt waarschijnlijk samen met 9/11, aangezien Rusland zich na deze aanslag actief heeft aangesloten bij de *War on Terror* van de Verenigde Staten. Deze stap is overigens niet onlogisch, aangezien beide landen overwegend christelijk zijn en de overheden strijden tegen een fundamenteel islamisme. Bovendien kwam dit ook voor Poetin persoonlijk goed uit, aangezien deze alliantie zijn populariteitsbeoordeling opnieuw de hoogte in stuwde.<sup>289</sup> Tot en met 2005 blijft het linken van nazisme en terrorisme veelvoorkomend in het discours. Vooral 2002 en 2005 blijken hier pieken. Wat 2002 betreft, kan de verklaring hiervoor liggen in de verschillende aanslagen die dat jaar plaatsvonden. In april stelde Poetin in zijn *State of the Union* speech immers dat de militaire fase van de oorlog in Tsjetsjenië voorbij was.<sup>290</sup> Een maand later, op de symbolische datum van 9 mei, ontplofte een bom tijdens de militaire parade in een dorp in Dagestan. Hij verwees hier de dag zelf reeds naar, en wel in onderstaande bewoording:

*“This crime today was committed by scum for whom nothing is sacred. Their crime gives us the right to treat them as we did the Nazis, whose only aim was to bring death, sow fear and kill. Even on this day as we celebrate victory and remember those who died in the war, even on this day, bandits are killing civilians, including children, in cold calculation.”*<sup>291</sup>

Ook hier legt Poetin een duidelijke link tussen het nazisme en de recente aanslag. Dat dit gebeurde op een dag waarop de Russen massaal hun overwinning van de Tweede Wereldoorlog herdenken, maakt de boodschap uiteraard dubbel zo krachtig. Naast de aanslag op *Victory Day* kreeg ook de gijzeling van het Doebrovkatheater in Moskou in oktober 2002 wereldwijde aandacht.

---

<sup>288</sup> RUSSEL, *Chechnya - Russia's 'War on Terror'*, 89.

<sup>289</sup> *Ibid.*, 91.

<sup>290</sup> *Ibid.* 98.

<sup>291</sup> POETIN, V., *Speech at Meeting with Veterans Marking the 57th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War*, Moskou, 2002 (en.kremlin.ru/d/21588). Geraadpleegd 24 mei 2018.

De piek in 2005 kent eveneens enkele mogelijke verklaringen. In de eerste plaats vindt dat jaar de zestigste verjaardag van de overwinning van de Grote Vaderlandse Oorlog plaats. Dit maakt verwijzingen naar het nazisme en een koppeling aan het internationale terrorisme uiteraard zeer dankbaar. Bovendien was 2004 opnieuw een jaar vol aanslagen. De piek kan dus ook als een nawee van deze gebeurtenissen verklaard worden. Zo organiseerden Tsjetsjeense guerrillastrijders twee vliegtuigaanslagen en een metroaanslag in Moskou. Begin september van dat jaar vond bovendien de Beslan-schoolgijzeling plaats, waar honderden slachtoffers vielen.

Na 2005 wordt een koppeling van terroristische activiteiten aan het nazisme gedurende enkele jaren minder frequent, om vanaf 2014-2015 opnieuw de kop op te steken. Waar de verwijzingen vroeger naar de Tsjetsjeense opstandelingen verwezen, beoogt Poetin nu eerder de aanduiding van Oekraïense ‘revolutionairen’ en de Islamitische Staat.

*“Ukraine is an independent, free and sovereign state. Frankly speaking, we are very concerned about any possible ethnic cleansings and Ukraine ending up as a neo-Nazi state. What are we supposed to think if people are bearing swastikas on their sleeves? Or what about the SS emblems that we see on the helmets of some military units now fighting in eastern Ukraine?”*

292

In zijn ‘Krimspeech’ verwees Poetin reeds naar de ‘neonazi’s’ die achter de Maidanrevolutie en ‘staatsgreep’ zouden gezeten hebben. Hoewel hij wel specifiek over nazisymbolen spreekt, bestempelt hij de revolutionairen toch als neonazi’s. Dit is een nuanceverschil tegenover de aanduiding van de Tsjetsjeense rebellen als nazi’s van de jaren ‘30 en ‘40.

*“(...) the 70th anniversary of Victory in the Great Patriotic War. This date reminds us that lessons of history should not be forgotten, it reminds us of the danger of glorifying Nazism, claiming world supremacy and encouraging xenophobia and extremism. (...) We are witnessing a dramatic upsurge in extremism and terrorism. The appearance of such a phenomenon as the ‘Islamic State’ only stresses the global nature of the terrorist threat, which makes itself known even in relatively stable parts of our planet.”*<sup>293</sup>

---

<sup>292</sup> POETIN, V., *Interview to German TV channel ARD*, Vladivostok, 2014 (en.kremlin.ru/d/47029). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>293</sup> POETIN, V., *Greetings to IV Moscow Conference on International Security*, s.l., 2015 (en.kremlin.ru/d/49262). Geraadpleegd op 24 mei 2018.



Ook betreffende de Islamitische Staat trekt Poetin duidelijke vergelijkingen tussen deze fundamentalistische moslims en de Duitse nazi's. Deze sterke taal hangt waarschijnlijk samen met de aanslagen waar Rusland in 2015 en 2017 slachtoffer van werd. In 2015 ontplofte vlucht 9268, op weg naar Sint-Petersburg, immers boven de Sinaiwoestijn. In 2017 eiste IS aanslagen in een metro en supermarkt van Moskou op. Deze sterke taal tegen terrorisme gaat bovendien samen met de start van de Russische interventie in Syrië in oktober 2015.

Aangezien de hantering van een specifiek discours in politieke context meestal een bepaald doel achter zich heeft, is het interessant om een blik te werpen op het beleid dat het Kremlin voert ten aanzien van dit terrorisme. Over het algemeen lijkt het terrorisme waar Poetin en Medvedev naar verwijzen vooral te slaan op aanslagen die geïnspireerd zijn door een fundamentalistische islam, hoewel deze tussen 2000 en 2008 maar 4% van het totaal aantal aanslagen besloeg.<sup>294</sup> Deze visie valt echter wel in te passen bij de houding van het Kremlin tegenover de Islam in Rusland. Hoewel het officiële discours religieuze tolerantie en pluralisme propageert, toont de praktijk dat de overheid de Russische Orthodoxe Kerk favoriseert en de Islam, al dan niet actief, benadeelt.<sup>295</sup> De link tussen de islam en nazisme wordt overigens niet enkel door de overheid gemaakt. Zo gebruikten sommige kranten de afgelopen twee decennia de karakteristieke Nazi-versie van het Gotisch schrift bij het gebruiken van Arabische uitspraken in kranten.<sup>296</sup> Verder voerde de Russische overheid tussen 2000 en 2018 verschillende antiterrorismewetten in. De meeste hiervan zijn echter omstreden, aangezien critici de maatregelen zien als een poging van de staat om meer controle uit te oefenen op de samenleving. Zo richtte Poetin in 2006 het *National Counterterrorism Committee* op, dat als doel had om de strijd tegen terrorisme op een gecentraliseerde manier te leiden.<sup>297</sup> In oktober 2015 startte Rusland zijn interventie in Syrië, en hiermee zijn strijd tegen de Islamitische Staat. Zoals hierboven gezien, is deze periode opnieuw een moment waarop presidentiële discours extra nadruk legt op de bloeddorstigheid van de terroristen, die doen denken aan de nazi's. De stijgende hantering van dit narratief dat jaar insinueert dat het deze militaire operatie deels moest legitimeren. Verder tekende Poetin in juli 2016 een wet die het Kremlin meer macht gaf om haar bevolking te controleren, bestraffing voor 14- tot 17-jarigen verzwaarde en strenger optrad tegen het online goedkeuren of aanmoedigen van terroristische

---

<sup>294</sup> TOFT, M. D., 'Russia's War on Terrorism', T. Colton, T. Frye en R. Legvold ed., *The Policy World Meets Academia: Designing U.S. Policy toward Russia*, Cambridge, 2010, 92-95.

<sup>295</sup> KOVALSKAYA, K., 'Nationalism and Religion in the Discourse of Russia's 'Critical Experts of Islam'', *Islam and Christian-Muslim Relations*, 28 (2017), 155-156.

<sup>296</sup> RUSSEL, *Chechnya - Russia's War on Terror*, 55.

<sup>297</sup> TOFT, 'Russia's War on Terrorism', 92-95.

acties.<sup>298</sup> Een andere wet van die maand bemoeilijkte het voor andere godsdiensten dan het Christendom om in het openbaar te preken, te onderwijzen en teksten te publiceren buiten de door de overheid toegestane ruimtes.<sup>299</sup> Via deze wetten en onder het mom van de bevordering van nationale veiligheid nam de persoonlijke vrijheid gestaag af. Verschillende religieuze organisaties, bedrijven en mensenrechtenorganisaties protesteerden toen tegen de aanname van de wetten, aangezien het de controle van de overheid te veel zouden doen toenemen.

#### ***4.1.2. Anarchism has never led to any good: de presidentiële aversie voor revoluties***

In 2017 vierde de Russische Revolutie haar honderdste verjaardag. Ten tijde van de Sovjet-Unie was deze gebeurtenis één van de stichtende narratieven van de natie.<sup>300</sup> Het belang van de feestdag verhoogde nog tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen 7 november een dag van patriottische mobilisatie werd. De post-Sovjetperiode betekende echter een radicale verandering van de appreciatie van de Bolsjewiekse revolutie van 1917. Poetin besloot in 2005 zelfs om de nationale feestdag te veranderen naar 4 november, de *Day of National Unity* die de Tijd der Troebelen van 1612 herdacht.<sup>301</sup> Ook in 2017, honderd jaar na de uitbraak van de revolutie is duidelijk dat het Kremlin deze gebeurtenis liever in een donkere hoek van het archief wegstopt. In tegenstelling tot de jaarlijkse herdenking van de overwinning op nazi-Duitsland, ging deze feestdag niet vergezeld van talrijke parades, speeches en andere festiviteiten. Zelfs de redevoering ‘*Greetings to participants in international events marking 100th anniversary of the 1917 Russian Revolution*’ staat maar deels online op de website van de Russische President.<sup>302</sup>

*“In the last century, our homeland went through a series of upheavals. We cannot afford to repeat old mistakes, and we cannot lose the historic chance for peace and stable development.”*

<sup>303</sup>

---

<sup>298</sup> *The Moscow Times*, Putin Signs Repressive Anti-Terror Legislation Into Law, 2016 (<https://themoscowtimes.com/news/putin-signs-repressive-anti-terror-legislation-into-law-54493>). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

<sup>299</sup> MAY, C. D. en RUSKAY, J., *USA Today*, Putin imperils religious freedom: Column (<https://eu.usatoday.com/story/opinion/2016/11/22/putin-religious-freedom-laws-column/93959106/>). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

<sup>300</sup> KOLONITSKII en COHEN, ‘Russian Historiography of the 1917 Revolution’, 37-41.

<sup>301</sup> Tijdens de Tijd der Troebelen versloegen de Russische strijders de Poolse invallers, die verplicht werden om zich terug te trekken.

<sup>302</sup> POETIN, V., *Greetings to participants in international events marking the 100th anniversary of the 1917 Russian Revolution*, s.l., 2017 ([en.kremlin.ru/d/55996](http://en.kremlin.ru/d/55996)). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

<sup>303</sup> POETIN, V., *Opening Remarks at the VIIIth United Russia Party Congress*, Moskou, 2007 ([en.kremlin.ru/d/24562](http://en.kremlin.ru/d/24562)). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

*“(...) because anarchism has never led to anything good; it is enough to remember the difficult period after 1917. This is very close to another approach – the desire to defeat one’s own nation in the most difficult and trying times. (...) It is also known that the Bolsheviks wished for the defeat of their own nation in World War I. And overall, I must say that their input in Russia’s defeat was commensurate. This was an astonishing situation, wherein Germany surrendered to the Allies, but Russia lost to the defeated nation, Germany, and with such grave consequences – losing enormous territories and suffering other truly severe ramifications. This is truly a unique large-scale example of national treachery!”*<sup>304</sup>

Bovenstaande uitspraken maken duidelijk dat de Russische presidenten overwegend negatief terugblikken op de revoluties van 1917. Niet alleen zien ze deze als een hindernis voor vrede en een stabiele ontwikkeling, ze linken ze bovendien aan landverraad. Met het belang van patriottisme in het achterhoofd, is dit één van de ergste verwijten die iemand kan maken. Opvallend is bovendien dat de sterke taal uit het tweede citaat afkomstig is uit een speech die Poetin gaf tijdens een jongerenconferentie in Rusland. Het tweede hoofdstuk toonde reeds aan dat het presidentiële discours speciale aandacht besteedt aan de boodschap die ze wilt overbrengen aan de Russische jeugd. Hierdoor komt de negatieve beoordeling van de Russische Revolutie, en het einde van de Eerste Wereldoorlog, extra sterk naar voren. Overigens valt chronologisch gezien een evolutie vast te stellen in de radicaliteit van het discours. Waar Poetin in 2000 nog afwijzend tegenover revoluties stond, zegt hij in 2017 dat *‘it is better not to touch anything because whatever will be will be but with unknown consequences’*.<sup>305</sup> Deze radicalisering hangt waarschijnlijk samen met de algemene stijgende assertiviteit van de Russische presidenten doorheen de afgelopen twee decennia.

De vraag stelt zich uiteraard waarom Poetin en Medvedev 1917 zo negatief bestempelen. Het gebrek aan aandacht voor deze gebeurtenis valt te linken met hun hedendaagse houding tegenover revoluties en opstanden, evenals met hun doel om eenheid te behouden binnen de Russische Federatie. De revolutie van 1917 betekende immers de omverwerping van het zetelende tsaristische regime, meer bepaald Tsaar Nikolaas II Romanov en zijn familie. Niet lang na de Oktoberrevolutie kwam het tot een burgeroorlog die tot 1922 duurde, waarna de

---

<sup>304</sup> POETIN, V., *Seliger 2014 National Youth Forum*, Seliger, 2014 (en.kremlin.ru/d/46507). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>305</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2017 (en.kremlin.ru/d/54790). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

Bolsjewieken de USSR oprichtten. De interne strijd was nefast voor de politieke, sociale en economische stabiliteit van de natie. Bovendien sloten de revolutionairen de vrede van Brest-Litovsk af, een verdrag waardoor Rusland grote delen van haar territorium verloor aan het land dat een jaar later evenwel het onderspit zou delven. Dit was een enorme deuk in zijn nationale trots. Tot slot luidde de revolutie het begin in van het Sovjetexperiment, een fenomeen dat na minder dan een eeuw uitdraaide in mislukking. Bovendien heeft het Kremlin over het algemeen een erg negatieve houding tegenover revoluties, hetgeen een uitgebreid vieren van de Februari- en Oktoberrevolutie uiteraard bemoeilijkt.

*“We do not need revolutions there, we need an evolution which will lead to establishing those values you spoke about, but that will not encourage explosions like the ones we faced in Andizhan.”*<sup>306</sup>

*“I am not passing judgement on those events [de revoluties van 1917] right now – they are already part of history – but am simply recalling that political passions had really reached boiling point then, and, to be honest, the country was on the brink of a civil war that would have been a catastrophe for our entire nation, for our whole country.”*<sup>307</sup>

*“It seems, however, that instead of learning from other people’s mistakes, some prefer to repeat them and continue to export revolutions, only now these are “democratic” revolutions.”*<sup>308</sup>

In bovenstaande uitspraken benadrukken Poetin en Medvedev de gevaren van revoluties voor de stabiliteit van de samenleving. Ze leggen parallellen tussen de gevolgen van vorige revoluties en hedendaagse opstanden. Bovendien halen ze de legitimiteit van deze bewegingen onderuit door het woord ‘democratisch’ sarcastisch te gebruiken. Dit laatste hangt waarschijnlijk samen met de poging van het Kremlin om het idee van de liberale democratie te ondergraven, als manier om de legitimiteit Kleurenrevoluties in hun geheel aan het wankelen te brengen.<sup>309</sup> Deze revoluties

---

<sup>306</sup> POETIN, V., *Transcript of the Press Conference for the Russian and Foreign Media*, Moskou, 2006 (en.kremlin.ru/d/23412). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>307</sup> MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev visited Kostroma Regional Duma and regional election commission*, Kostroma, 2011 (en.kremlin.ru/d/11234). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>308</sup> POETIN, V., *70th session of the UN General Assembly*, New York, 2015 (en.kremlin.ru/d/50385). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>309</sup> FINKEL, E. en BRUDNY, Y. M., ‘Russia and the colour revolutions’, *Russia and Democratization*, 19 (2012), 15.

waren dan ook één van de drijfveren voor de ontwikkeling van het concept ‘soevereine democratie’.

Naast een veroordeling van het algemene fenomeen van revoluties, brengen Poetin en Medvedev ook enkele concrete voorbeelden aan. Vooral de Kleurenrevoluties en de Arabische Lente worden veroordeeld.

*“There was a whole series of controlled “colour” revolutions. Clearly, the people in those nations, where these events took place, were sick of tyranny and poverty, of their lack of prospects; but these feelings were taken advantage of cynically. Standards were imposed on these nations that did not in any way correspond to their way of life, traditions, or these peoples’ cultures.”*<sup>310</sup>

*“With regard to the situation in Crimea in recent months, I heard and read that some want their country to lose and think that this is a good thing. Here, too, there is certain continuity. As is known, during the First World War the Bolsheviks also wanted the Russian government and Russia in general to lose and the situation quickly got out of hand, which led to the revolution. There is some sort of historical continuity here, not the best, though.”*<sup>311</sup>

Het Kremlin zag deze Kleurenrevoluties in haar buurlanden als een bedreiging voor haar invloed en voor de stabiliteit in Rusland zelf. Dit bleek niet onterecht want nadat Poetin in 2011 bekend maakte dat hij zich kandidaat zou stellen voor een derde ambtstermijn, braken op verschillende plaatsen in Rusland protesten uit. Demonstranten van de zogenaamde Sneeuwrevolutie protesteerden tegen zijn autocratische regeringsstijl, electorale fraude en een gebrek aan vrije meningsuiting. De Russische presidenten wijzen bovendien ook graag op de opruiende rol die het Westen volgens hen speelt in deze revoluties.<sup>312</sup> Ze zien deze inmenging als een bedreiging voor de soevereiniteit, territoriale integriteit en stabiliteit van Rusland. Dit sluit aan bij de visie dat het Westen Rusland in de steek liet aan het einde van de Eerste Wereldoorlog, waardoor het land verplicht was om een verdrag af te sluiten met de Duitsers en een deel van haar territorium verloor. Zoals hierboven blijkt, wordt ook de Maidanrevolutie over dezelfde kam geschoren.

---

<sup>310</sup> POETIN, V., *Address by President of the Russian Federation*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>311</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20796). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>312</sup> FINKEL en BRUDNY, ‘Russia and the colour revolutions’, 28.

Poetin trok in 2014 een zeer specifieke parallel tussen deze opstand en de Russische Revolutie met haar slechte afloop in 1917.

*“As a result, instead of democracy and freedom, there was chaos, outbreaks in violence and a series of upheavals. The Arab Spring turned into the Arab Winter.”*<sup>313</sup>

Naast de Kleurenrevoluties, was Moskou ook geen voorstander van de Arabische Lente, zoals hierboven blijkt.<sup>314</sup> Het Kremlin verkoos immers stabiele autoritaire overheden in landen als Libië, Tunesië en Egypte boven de omwentelingen die een hele regio jarenlang op haar grondvesten deed daveren. Niet alleen waren Medvedev en Poetin bang dat de Amerikaanse en Westerse invloed de belangen van Rusland in deze landen zou schaden, ook vreesden ze dat na de val van de regimes radicale moslimleiders de macht zouden grijpen en dat de revolutionaire geest zich zou uitspreiden tot de moslimrepublieken van de vroegere Sovjet-Unie, en zelfs tot de noordelijke Kaukasus in Rusland.

#### **4.2. ‘Tears fill my eyes’: Vladimir Poetin, het verleden en de Poetincultus**

Tot slot valt vast te stellen dat Poetin ook soms zijn eigen leven betreft op de propagering van het verleden. Dit is op zich reeds opmerkelijk, aangezien de president ervoor bekend staat om zijn persoonlijke leven en verleden in een geheimzinnige mist te hullen. Toch uitte de president op verschillende momenten zijn persoonlijke voorliefde voor geschiedenis, vooral wanneer hij in contact kwam met jongeren. Zo luidde zijn antwoord op de vraag wat hij in zijn vrije tijd doet steevast: *‘I love history’*. Hierna zei hij dat hij historische romans leest, historische films kijkt of luistert naar audioboeken over de Russische geschiedenis.<sup>315</sup> Bovendien benoemde hij de geschiedenislessen als zijn favoriete vak op school toen hij jong was.<sup>316</sup> Wanneer hij op bezoek

---

<sup>313</sup> POETIN, V., *Address by President of the Russian Federation*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>314</sup> KATZ, M. N., ‘Russia and the Arab Spring’, *Russian Analytical Digest*, 98 (2011), 6.

<sup>315</sup> POETIN, V., *Extracts from a Transcript of the Meeting with the Finalists of the Student Essay Competition “My Home, My City, My Country”*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/22021). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – POETIN, V., *Live with President Vladimir Putin — Hot line (excerpts)*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24604). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – POETIN, V., *Truth and Justice regional and local media forum*, Sint Petersburg, 2016 (en.kremlin.ru/d/51685). Geraadpleegd op 24 mei 2018. – POETIN, V., *Visit to Yamal LNG plant*, Sabetta, 2017 (en.kremlin.ru/d/56337). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>316</sup> POETIN, V., *President Vladimir Putin met with a group of Latvian schoolchildren*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/29474). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

ging in scholen, woonde hij steevast lessen turnen en geschiedenis bij.<sup>317</sup> Dit laatste sluit aan bij de beeldvorming die Poetin van zichzelf neerzet als fit en sportief leider. Bovendien was de president, die meestal bekend staat om zijn neutrale voorkomen, niet bang om op een emotionele manier over het verleden te spreken. Toen iemand hem tijdens de jaarlijkse *Direct Line* vraagt of hij graag historische documentaires keek, antwoordde hij:

*“You know, sometimes tears fill my eyes when I watch documentaries. Do you understand me?  
Of course, I would like to see this with my own eyes.”*<sup>318</sup>

Opmerkelijk is dat Medvedev deze persoonlijke voorliefde voor het verleden in veel mindere mate uit. Een verklaring hiervoor ligt in de Poetincultus die reeds jarenlang in Rusland heerst en zorgvuldig in stand wordt gehouden door het Kremlin en de media.<sup>319</sup> Bewijs hiervan zijn liedjes zoals ‘Een man zoals Poetin’, gedichten over de president en Poetinkalenders met foto’s. Medvedev miste dergelijke uitgesproken populariteit. Het belang van deze persoonlijke uitingen van president Poetin mag uiteraard niet overschat worden, maar het vormt wel een mooi voorbeeld van hoe deze propagering van het verleden via verschillende kanalen wordt uitgedragen.

### 4.3. Conclusie

Zowel Poetin als Medvedev koppelen het nazisme en de Russische Revolutie aan hedendaagse gebeurtenissen om een bepaalde boodschap sterker te doen overkomen. Wat 1917 betreft, linken beide presidenten de Februari- en Oktoberrevolutie vooral aan de Kleurenrevoluties, de Arabische Lente en de Maidanrevolutie. Via een instrumentalisering van het verleden, die inspeelt op de collectieve herinnering, pogen ze dus politieke standpunten en maatregelen te legitimeren. Tot slot toonde het bronnenonderzoek ook dat Poetin ook zijn persoonlijke populariteit in de strijd gooit om geschiedenis te propageren en populariseren. Persoonlijke uitspraken over zijn voorliefde voor het verleden hebben door heersende ‘Poetin-manie’ een grote invloed.

---

<sup>317</sup> POETIN, V., *On Knowledge Day, Vladimir Putin visited a Moscow school*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/16334). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>318</sup> POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2017 (en.kremlin.ru/d/54790). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

<sup>319</sup> CASSIDAY, J. A. en JOHNSON, E. D., ‘Putin, Putiniana and the Question of a Post-Soviet Cult of Personality’, *The Slavonic and East European Review*, 88 (2010), 689.

In welke mate, op welke manier en waarom instrumentaliseerden Vladimir Poetin en Dimitri Medvedev het verleden tussen 2000 en 2018? Het antwoord op deze onderzoeksvraag beslaat meerdere aspecten. In de eerste plaats kende de verwijzingen naar het verleden een stijgende trend, waarbij politieke gebeurtenissen resulteerden in verschillende breukpunten. Zo was 2008, met de aanstelling van Medvedev tot president en de Vijfdaagse Oorlog met Georgië, een opvallend jaar. Ook tijdens de derde ambtstermijn van Poetin, gekenmerkt door een verhoogde assertiviteit naar het buitenland toe, kende het gebruik van het woord *history* een sterke stijging. Tot slot viel een hoge frequentie van *history* in 2003 samen met een bovengemiddeld aantal ontmoetingen van Poetin met studenten in binnen- en buitenland.

De doelgroep van het presidentiële discours bleek een belangrijke factor in de manier van historische instrumentalisering. Voor een binnenlands publiek lag de nadruk in de eerste plaats op de link tussen het verleden en de toekomst. Hierbij waren waarden een zeer belangrijk gegeven. Poetin liet zich bij verschillende gelegenheden kritisch uit over het morele verval van het Russische volk. Hij en Medvedev verwezen dan ook frequent naar historische gebeurtenissen waar patriottisme, het orthodoxe christendom, eenheid en conservatisme zich duidelijk manifesteerden. Volgens hen waren het precies deze waarden die in het verleden het succes van Rusland hadden gewaarborgd en dit dus ook in de toekomst zouden garanderen. Het was dan ook belangrijk dat de bevolking zich hiervan bewust zou zijn en zich deze waarden inherent zou maken. Deze waarden waren bovendien ook belangrijk voor het uitdragen van de Euraziatische beschavingsmissie van Rusland. Deze elementen komen overeen met het de pijlers van *Istoricheskaya Pamiat* dat *United Russia* heeft ontwikkeld. Dit project streeft naar een 'culturele, morele en spirituele heropleving van Rusland'. Om dit te bereiken moet het onderwijs patriottisme, eenheid en harmonie promoten, evenals de traditionele Russische waarden. Extra aandacht voor religieuze gebouwen en gebeurtenissen moet tot slot het orthodox christendom versterken. Hiernaast gebruikten beide presidenten sommige historische gebeurtenissen ook regelmatig als legitimatie voor bepaalde politieke beslissingen, hetgeen de visie van Vazquez Liñan op de actieve instrumentalisering van het verleden onderschrijft. Zo was een frequente spiegeling van het hedendaagse terrorisme aan het nazisme van de Tweede Wereldoorlog een manier om repressieve wetten tegenover terroristen te ondersteunen. De nadruk op de negatieve gevolgen van de Russische Revolutie was bovendien een manier om revoluties in het binnen- en buitenland af te keuren. Het frequent aanhalen van het orthodoxe christendom hielp tot slot om de hechte banden tussen de ROK en het Kremlin te verklaren. Met betrekking tot het binnenlandse publiek kreeg vooral de jeugd een uitgebreide portie aandacht en morele historische



opvoeding. Dit hoeft niet te verbazen, aangezien de jongeren van vandaag de volwassenen van de toekomst zijn. De aandacht die uitging naar de jeugd ging door de jaren heen in stijgende lijn en hing ook samen met de belangstelling van het Kremlin voor de plaats van geschiedenis binnen het schoolcurriculum. Hierbij waren Poetin en Medvedev van mening dat verschillende handboeken over belangrijke historische gebeurtenissen een consensus moeten hanteren. Het belang dat beide presidenten hechtten aan de rol van het verleden in de samenleving, impliceerde bovendien automatisch dat ook historici een maatschappelijke taak te vervullen hadden. Hier wees het bronnenonderzoek inderdaad uit dat zij volgens het presidentiële discours naast een objectieve beschrijving ook een waardenoordeel moesten geven. Deze vaststellingen komen overeen met de historiografische stemmen van Butterfield, Levintova en hun gelijkgezinden. Zij stellen immers dat de ontwikkeling van een gemeenschappelijk historisch bewustzijn ervoor heeft gezorgd dat de staat een actieve rol heeft ingenomen in het onderwijscurriculum. Op deze manier wilde ze de educatieve inhoud zo veel mogelijk laten samenvallen met de ‘noden voor de nationale ontwikkeling’. Bovendien bevestigt het de hypothese die op basis van Repina’s visie werd gesteld. Zij meent immers dat historici zich moeten bezighouden met geschiedenis en deze zo objectief mogelijk moeten neerschrijven, een ideaal waar Russische historici niet steevast naar streven. Wat het historisch discours voor buitenlands publiek betreft, vielen twee elementen op. In de eerste plaats is het historisch narratief over het algemeen gematigder. Bovendien verwijzen Poetin en Medvedev regelmatig naar gemeenschappelijke gebeurtenissen die in het verleden plaatsvonden en die Rusland met hun gesprekspartner verbinden. Zoals bleek uit de casestudies van Oekraïne, Wit-Rusland en de VS, geven de Russische presidenten boven soms impliciet mee wat Rusland in het verleden allemaal voor het land in kwestie gedaan heeft.

De frequentie waarmee president Poetin en Medvedev over het verleden praten doet concluderen dat ze geschiedenis zeer belangrijk achten. Ook een analyse over de rol die ze voor zichzelf en het Kremlin percipieerden in de vorming van het historisch discours was dus interessant en onderschreef het onderscheid dat Pierre Nora maakte tussen ‘geschiedenis’ en ‘collectief geheugen’. Uit de analyse bleek dat beide presidenten zichzelf tot op bepaalde hoogte verantwoordelijk achtten voor de vorming van het historisch discours en de verspreiding hiervan binnen de samenleving. Ook in de strijd tegen de vervalsing van het verleden zagen Poetin en vooral Medvedev een actieve rol voor zichzelf weggelegd. Deze analyse kwam bovendien overeen met het beleid dat het Kremlin in de praktijk voert. Via de doorvoer van wetten, oprichting van de *Commission to Counteract the Falsification of History to the Detriment of Russia’s Interests* en financiële steun slaagt het erin om bepaalde historische visies te promoten of naar de achtergrond te doen verdwijnen. Dit laatste komt overeen met de vaststellingen van academici als

Koposov en Tobarkov. Zij namen de laatste decennia een stijging waar van landen die op binnenlands vlak een actieve herinneringspolitiek voerden, en hierdoor op internationaal vlak neus aan neus kwamen te staan met naties die een andere interpretatie naar voren schoven.

Wat historische periodes betreft, is duidelijk gebleken dat de Grote Vaderlandse Oorlog tot op vandaag een gebeurtenis is die nationale trots oproept bij de Russen. De meeste waarden die Poetin en Medvedev aanhaalden, kwamen volgens hen immers vooral tot uiting tijdens de Tweede Wereldoorlog, en de gebeurtenis wordt jaarlijks uitgebreid herdacht. Bovendien haalden beide presidenten regelmatig aan dat de jeugd de veteranen uit deze strijd als voorbeeld moesten nemen en zich hieraan moest spiegelen. Ook in relatie tot Wit-Rusland en de VS kwam WOII regelmatig voor als verwijzing. Bij Oekraïne kwamen verwijzingen naar de periode van het Kievse Rijk en de zestiende en zeventiende eeuw echter frequenter voor, aangezien Poetin en Medvedev op deze manier de gezamenlijke wortels van beide landen wilden benadrukken. Ook wanneer het over het orthodoxe christendom ging, lag de focus op de periode voor de veelbewogen twintigste eeuw. Vooral de doop van Prins Vladimir in de tiende eeuw is hier een populair referentiepunt.

Verder viel ook op dat Vladimir Poetin over het algemeen een radicaler perspectief hanteerde dan Dimitri Medvedev. De enige uitzondering hierop is de strijd tegen de vervalsing van het verleden, die vooral voor deze laatste een belangrijk programmapunt was. Dit verschil in discours wordt waarschijnlijk ook beïnvloed door de Poetincultus.

De bronnenanalyse heeft de gestelde onderzoeksvraag dus uitgebreid kunnen beantwoorden. Toch doken tijdens het proces nieuwe interessante vragen op waar academische literatuur te kort schoot. Zo is het zeer belangrijk om te beseffen dat Rusland niet het enige land is waar de overheid het verleden in deze mate instrumentaliseert. Een comparatief onderzoek met andere naties, eventueel gelinkt aan hun verschillende politieke bestuursvormen, zou dan ook zeer leerrijk zijn. Binnen Rusland zelf is het ook interessant om bovenstaande resultaten te koppelen aan het concrete beleid dat het Kremlin voert, en de reactie van de bevolking hierop. Wanneer een overheid iets zegt, is het immers niet altijd zo dat ook de bevolking deze beleidslijn volgt. Ook het bronnencorpus heeft meer mogelijkheden dan de insteek die tijdens deze thesis gehanteerd is. Zo bieden de presidentiële interviews en speeches ook een zeer goed inzicht in de perceptie van het verleden. Voor ambigue periodes, zoals de Oekraïense Holodomor, de Tweede Wereldoorlog, de glasnost- en perestrojka-periode of een algemene balans van de Sovjetperiode, is het zeker nuttig om het overheidsdiscours van naderbij te bestuderen. Deze vraag is extra interessant in het licht van het historiografische debat rond de huidige Russische omgang met Stalin en de vraag op welke periodes het huidige historisch narratief focust. Belangrijke spelers in

dit debat zijn Sherlock, Adler en Kuzio. Ook op de vraag naar het gebruik van het verleden in internationale relaties kunnen de bronnen een interessant antwoord geven. Zo zou het leerrijk zijn om het historisch discours ten opzichte van Frankrijk en Duitsland te bestuderen, aangezien Rusland met het eerste land hechte culturele banden heeft, en zich op identiteitsvlak erg vereenzelvigd met het tweede. Ook een uitgebreide analyse van eventuele verschillen in het narratief tussen verschillende ex-Sovjetstaten is ongetwijfeld een aanvulling op het bestaande academische onderzoek en sluit aan bij het debat naar de *politics of history* waar academici als Tobarkov en Keenan zich in verdiept hebben.

Dat Poetin en Medvedev het verleden de afgelopen achttien jaar hebben geïnstrumentaliseerd om hun politieke beleid te ondersteunen, is dus duidelijk gebleken. Zowel op binnen- als op buitenlands vlak staat het verleden soms in het teken van de doelstellingen van de Russische president. Het gevoerde onderzoek gaf niet enkel antwoorden maar riep het ook nieuwe vragen op. De rol die het verleden in Rusland speelde, speelt en zal spelen, blijft dus open voor aanvulling en discussie. Want zoals Poetin in 2002 zei: *A people that does not remember its past has no future.*

**1. Bronnen**

MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev received the letters of credence from eleven new ambassadors to the Russian Federation*, Moskou, 2010 (en.kremlin.ru/d/6796). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev sent a greeting to participants and guests of the Bishops' Council of the Russian Orthodox Church*, s.l., 2008 (en.kremlin.ru/d/528). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev sent his greetings to participants and guests of the World Russian People's Council*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/47899). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Dmitry Medvedev visited Kostroma Regional Duma and regional election commission*, Kostroma, 2011 (en.kremlin.ru/d/11234). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Interview to Anchor of TV Channel Rossiya's 'News of the Week' Programme Yevgeny Revenko*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/48447). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Interview with Kjell Dragnes, Foreign Editor of Norwegian Newspaper Aftenposten*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/48616). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Interview with Russian Television Channels*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/2602). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at Joint Session of the State Council Presidium and the Presidential Council for Culture and Art Presidium*, Novgorod, 2009 (en.kremlin.ru/d/5543). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at Meeting of the State Commission Organising Celebrations of the 1000th Anniversary of Yaroslav*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Opening Remarks at the Meeting of Russian Victory Organising Committee*, Strelna, 2009 (en.kremlin.ru/d/2958). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Russian-American Relations/ their History and Outlook. New Video Blog Entry before the Russian-U.S. Summit*, s.l., 2009 (en.kremlin.ru/d/25251). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at a Meeting of the Board of Trustees of the Foundation for Restoring the New Jerusalem Monastery*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1800). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at Christ the Saviour Cathedral marking the start of Celebrations of the 1020th Anniversary of the Baptism of Rus*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/591). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at Christ the Saviour Cathedral marking the start of Celebrations of the 1020th Anniversary of the Baptism of Rus*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/591). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at Gala Evening in Honour of 60th Anniversary of the Establishment of Diplomatic Relations between Russia and China*, Moskou, 2009 (en.kremlin.ru/d/4498). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at Serbian National Assembly*, Belgrado, 2009 (en.kremlin.ru/d/48484). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at the Meeting with Russian Ambassadors and Permanent Representatives to International Organisations*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/787). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *Speech at the National Unity Day Reception*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/1966). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

MEDVEDEV, D., *The senseless period of tension in relations with Belarus is certain to come to an end*, s.l., 2010 (en.kremlin.ru/d/9126). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *70th session of the UN General Assembly*, New York, 2015 (en.kremlin.ru/d/50385). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Acting President Vladimir Putin sent Christmas greetings to Orthodox Christians in Russia*, s.l., 2000 (en.kremlin.ru/d/37403). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Address at a Ceremony for Foreign Ambassadors to Present Their Credentials*, Moskou, 2000 (en.kremlin.ru/d/21128). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

POETIN, V., *Address by President of the Russian Federation*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20603). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Address to the United Nations Security Council*, New York, 2000 (en.kremlin.ru/d/24227). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21998). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22931). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Closing Remarks at the Meeting of the Russian Organising Committee "Victory"*, Oryol, 2005 (en.kremlin.ru/d/22887). Geraadpleegd op 27 mei 2018.

POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20796). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Direct Line with Vladimir Putin*, Moskou, 2017 (en.kremlin.ru/d/54790). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Extracts from a Joint News Conference with President Alexander Kwasniewski of Poland*, Poznan, 2002 (en.kremlin.ru/d/21476). Geraadpleegd op 20 maart 2018.

POETIN, V., *Extracts from a Transcript of the Meeting with the Finalists of the Student Essay Competition*

“*My Home, My City, My Country*”, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/22021). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Extracts from the Meeting with World War II Veterans – Heroes of the Soviet Union, Heroes of Russia and Full Holders of the Order of Glory*, Moskou, 2006 (en.kremlin.ru/d/23575). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Gala reception marking Victory Day*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/49440). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Greetings to IV Moscow Conference on International Security*, s.l., 2015 (en.kremlin.ru/d/49262). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Greetings to participants in celebratory event on Russia-Belarus Unity Day*, s.l., 2016 (en.kremlin.ru/d/51633). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Greetings to participants in international events marking the 100th anniversary of the 1917 Russian Revolution*, s.l., 2017 (en.kremlin.ru/d/55996). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

POETIN, V., *Interview for the documentary film The Second Baptism of Rus*, s.l., 2013 (en.kremlin.ru/d/18872). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview to American TV channel CBS and PBS*, Novo-Orgaryovo, 2015 (en.kremlin.ru/d/50380). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview to German TV channel ARD*, Vladivostok, 2014 (en.kremlin.ru/d/47029). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview to Interfax and Anadolu news agencies*, s.l., 2015 (en.kremlin.ru/d/50682). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview to The New York Times*, Novo-Ogaryovo, 2003 (en.kremlin.ru/d/22145). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview with Egyptian Newspaper Al Abram*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22930). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview with the American Broadcasting Company ABC*, s.l., 2001 (en.kremlin.ru/d/21392). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Interview with the Indian Magazine India Today and the Weekly Russia Journal*, s.l., 2000 (en.kremlin.ru/d/24229). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Joint session of State Council and Council for Culture and Art*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/47324). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Live with President Vladimir Putin — Hot line (excerpts)*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24604). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting in support of Crimea’s accession to the Russian Federation “We are together!”*,

Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/20607). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting of Council for Interethnic Relations*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/17536). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting of the Russian Popular Front's (ONF) interregional forum*, Stavropol, 2016 (en.kremlin.ru/d/51206). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting with delegates to the National Historical Assembly*, Moskou, 2016 (en.kremlin.ru/d/52201). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting with public representatives on patriotic education for young people*, Krasnodar, 2012 (en.kremlin.ru/d/16470). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting with representatives of Crimean ethnic groups' public associations*, Jalta, 2015 (en.kremlin.ru/d/50140). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting with Russian ambassadors and permanent representatives in international organisations*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/15902). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Meeting with young academics and history teachers*, Moskou, 2014 (en.kremlin.ru/d/46951). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *News conference of Vladimir Putin*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/19859). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *On Knowledge Day, Vladimir Putin visited a Moscow school*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/16334). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening Address at a Meeting with History Scholars*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/22227). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening Address at the Meeting with CIS Heads of State*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22957). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening remarks at a ceremony presenting Russian Federation National Awards*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/18323). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening remarks at a meeting with Great Patriotic War veterans and scouting team members*, Volgograd, 2013 (en.kremlin.ru/d/17417). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening Remarks at Meeting with Members of the Executive Committee of the European Jewish Congress*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24586). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Opening Remarks at the VIIIth United Russia Party Congress*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24562). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Presentation of jubilee medals to Great Patriotic War veterans*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/47718). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *President Vladimir Putin met with a group of Latvian schoolchildren*, Moskou, 2003

(en.kremlin.ru/d/29474). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *President Vladimir Putin sent a reply to President of Ukraine Viktor Yushchenko regarding the activities of the Ukrainian Literature Library in Moscow*, s.l., 2007 (en.kremlin.ru/d/43502). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Presidential Address to the Federal Assembly*, Moskou, 2013 (en.kremlin.ru/d/19825). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Presidential Address to the Federal Assembly*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/50864). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Press Statement and Responses to Questions Following the Russia-European Union Summit*, Moskou, 2005 (en.kremlin.ru/d/22967). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Reception marking National Unity Day*, Moskou, 2008 (en.kremlin.ru/d/16752). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Reception marking National Unity Day*, Moskou, 2012 (en.kremlin.ru/d/16752). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Reception to mark 1000 years since the death of St. Vladimir, Equal-to-the-Apostles*, Moskou, 2015 (en.kremlin.ru/d/50068). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Seliger 2014 National Youth Forum*, Seliger, 2014 (en.kremlin.ru/d/46507). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech and Answers to Questions at Rice University*, Houston, 2001 (en.kremlin.ru/d/21400). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at a Meeting of the State Council "On Preparing and Conducting Celebrations of the 60th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War of 1941 – 1945"*, Moskou, 2004 (en.kremlin.ru/d/22531). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at a Reception to Mark the 10th Anniversary of Ukraine's Independence*, Kiev, 2001 (en.kremlin.ru/d/21308). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at a Reception to Mark the 58th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21992). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at Function Celebrating Defender of the Fatherland Day*, Moskou, 2004, (en.kremlin.ru/d/22360). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at Meeting with Veterans Marking the 57th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War*, Moskou, 2002 (en.kremlin.ru/d/21588). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at Meeting with Veterans of the 1941–1945 Great Patriotic War and the Second World War*, Moskou, 2002 (en.kremlin.ru/d/21586). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at the Ceremony Marking the 60th Anniversary of the Battle of Stalingrad*, Volgograd,



2003 (en.kremlin.ru/d/21855). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at the Ceremony marking the End of the Year of Russia in Ukraine and the 350th Anniversary of the Pereyaslavl Rada*, Kiev, 2004 (en.kremlin.ru/d/22333). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech at the Parade in Honour of the 58th Anniversary of Victory*, Moskou, 2003 (en.kremlin.ru/d/21991). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speech to Representatives of the US Public and Political Leaders*, Washington, 2001 (en.kremlin.ru/d/21398). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Speeches at the Ceremony Presenting the Russian National Awards*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/24333). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *The winners of the 2006 Russian national awards have been announced*, Moskou, 2007 (en.kremlin.ru/d/40365). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Transcript of the Press Conference for the Russian and Foreign Media*, Moskou, 2006 (en.kremlin.ru/d/23412). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Truth and Justice regional and local media forum*, Sint Petersburg, 2016 (en.kremlin.ru/d/51685). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Visit to Yamal LNG plant*, Sabetta, 2017 (en.kremlin.ru/d/56337). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Vladimir Putin sent a greeting to the participants of an international conference devoted to the centennial anniversary of the 1907 Hague Peace Conference and the 50th anniversary of the Russian Association of International Law*, s.l., 2007 (en.kremlin.ru/d/41019). Geraadpleegd op 24 mei 2018.

POETIN, V., *Vladimir Putin sent a letter to Chinese professor Li Yanlin who has assembled the literary works of Russian immigrants in China*, s.l., 2005 (en.kremlin.ru/d/34020). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

## 2. Werken

ADLER, N., 'Reconciliation with – or rehabilitation of – the Soviet past?', *Memory Studies*, 5 (2012), 327-338.

ADLER, N., 'The future of the soviet past remains unpredictable: The resurrection of Stalinist symbols amidst the exhumation of mass graves', *Europe-Asia Studies*, 57 (2005), 1093-1119.

AMBROSIO, T., 'The Political Success of Russia-Belarus Relations: Insulating Minsk from a Color Revolution', *Demokratizatsiya*, 14 (2006), 407-434.

ASSMANN, A., 'Re-framing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', TILMANS, K, VAN VREE, F. en WINTER, J. red., *Performing the Past. Memory, History and Identity in modern Europe*, Amsterdam, 2010, 35-50.

BARON, N. 'History, Politics and Political Culture: Thoughts on the Role of Historiography in Contemporary Russia', *Cromohs. Cyber Review of Modern Historiography*, 5 (2000), 1-22.

BENNETTS, M., *Kicking the Kremlin: Russia's new dissidents and the battle to topple Putin*, Londen, 2014.

BRANDENBERGER, D. 'A new Short Course?: A. V. Filippov and the Russian State's Search for a 'Usable Past'', *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 10 (2009), 825-833.

BUOB, J. en FRACHON, J., "Le Grand Entretien: Pierre Nora et le métier d'historien. La France malade de sa mémoire", Interview, *Le Monde* 2 (18 februari 2006), 23-24.

BUTTERFIELD, J. en LEVINTOVA, E., 'History education and historical remembrance in contemporary Russia: Sources of political attitudes of pro-Kremlin youth', *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (2010), 139-166.

CASSIDAY, J. A. en JOHNSON, E. D., 'Putin, Putiniana and the Question of a Post-Soviet Cult of Personality', *The Slavonic and East European Review*, 88 (2010), 681-707.

CHEBANKOVA, E., 'Russian fundamental conservatism: in search of modernity', *Post-Soviet Affairs*, 29 (2013), 287-313.

CHATTERJE-DOODY, P. N., 'Harnessing History: Narratives, Identity and Perceptions of Russia's Post-Soviet role', *Policis*, 34 (2014), 126-137.

- CLEMENTS, B. E., *A History of Women in Russia: from earliest times to the present*, Bloomington, 2012.
- DANILOVA, N., 'The development of an exclusive veterans' policy: The case of Russia', *Armed Forces and Society*, 36 (2010), 890-916.
- EDELE, M., 'Russia's History Wars: Vladimir Putin and the Codification of World War II', *History & Memory*, 29 (2017), 90-124.
- FERLING, J., *Almost a Miracle. The American Victory in the War of Independence*, New York, 2007.
- FINKEL, E. en BRUDNY, Y. M., 'Russia and the colour revolutions', *Russia and Democratization*, 19 (2012), 15-36.
- GADDIS, J. L., *The Landscape of History. How Historians Map the Past*, Oxford, 2002.
- GATOV, V. V., 'Contagious Tales of Russian Origin and Putin's Evolution', *Society*, 53 (2016), 619-624.
- GEERTS, G. en HEESTERMANS, H., *Van Dale. Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, I, 1992.
- GILLIGAN, E., 'Refashioning the Dissident Past: Politics and Resistance in the Putin Era', *The Russian Review*, 74 (2015), 559-562.
- GJERDE, K. L., 'The use of history in Russia 2000-2011: the Kremlin and the search for consensus', *East European Politics*, 31 (2015), 149-169.
- HAMISH, S., *British Foreign Policy in the Age of the American Revolution*, Wotton-Under-Edge, 1990.
- HASLAM, N., 'Dehumanization: An Integrative Review', *Personality and Social Psychology Review*, 10 (2006), 252-264.
- HILL, F. en GADDY, C. G., *Mr. Putin: operative in the Kremlin*, Washington, 2013.
- HILPOLD, P., 'Ukraine, Crimea and New International Law: Balancing International Law with Arguments Drawn from History', *Chinese Journal of International Law*, 14 (2015), 237-270.
- HOSKING, G., *Russia: People and Empire, 1552-1917*, Massachusetts, 1997.

- JARZYNSKA, K., 'The Russian Orthodox Church as Part of the State and Society', *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 87-97.
- KARAGIANNIS, E., 'The Russian Interventions in South Ossetia and Crimea Compared: Military Performance, Legitimacy and Goals', *Contemporary Security Policy*, 35 (2014), 400-420.
- KATZ, M. N., 'Russia and the Arab Spring', *Russian Analytical Digest*, 98 (2011), 4-6.
- KEENAN, T., 'Collecting History Imprints from Russia in the Age of the New Official Historiographic Agenda', *Slavic & East Information Resources*, 16 (2015), 114-129.
- KHAPAEVA, D., 'Triumphant memory of the perpetrators: Putin's politics of re-Stalinization', *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 61-73.
- KOLONITSKII, B. En COHEN, Y. E., 'Russian Historiography of the 1917 Revolution: New Challenges to Old Paradigms?', *History and Memory*, 21 (2009), 34-59.
- KOPOSOV, N., "'The Armored Train of Memory': The Politics of History in Post-Soviet Russia", *Perspectives on History*, 44 (2011), 1-7.
- KOVALSKAYA, K., 'Nationalism and Religion in the Discourse of Russia's 'Critical Experts of Islam'', *Islam and Christian-Muslim Relations*, 28 (2017), 141-161.
- KRIVOSHEYEV, G.F., *Soviet Armed Forces Losses in Wars, Combat Operations and Military Conflicts: A Statistical Study*, Moskou, 1993.
- KUZIO, T., 'History, memory and nation building in the post-Soviet colonial space', *Nationalities Papers*, 30 (2002), 241-264.
- KUZIO, T., 'Nationalising states' or nation-building? A critical review of the theoretical literature and empirical evidence', *Nations and Nationalism*, 7 (2001), 135-154.
- KUZIO, T., 'Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue', *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 1-11.
- KUZIO, T., 'Ukraine Is Not Russia: Comparing Youth Political Activism', *The SAIS Review of International Affairs*, 26 (2006), 77-83.

LAQUEUR, W., 'After the fall: Russia in search of a new ideology', *World Affairs*, 176 (2014), 71-77.

LARUELLE, M., *The 'Russian World'. Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination*, Washington, 2015.

LARUELLE, M. e.a., 'Les usages pratiques du patriotisme en Russie', *Questions de recherche*, 181 (2010), 1-31.

LARUELLE, M., 'Negotiating history: Memory wars in the near abroad and pro-Kremlin youth movements', *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 233-252.

LEUKAVETS, A., 'Belarus-Russian Relations in 2017: Behind the Curtain of the Long-lasting Drama', *Russian Analytical Digest*, 206 (2017), 2-4.

MARCH, L., 'Is Nationalism Rising in Russian Foreign Policy?', *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 187-207.

MARCH, L., 'Nationalism for Export? The Domestic and Foreign-Policy Implications of the New 'Russian Idea'', *Europe-Asia Studies*, 64 (2012), 401-425.

MEDVEDEV, R. A., *Let history judge: the origins and consequences of Stalinism*, Oxford, 1989.

MERRIDALE, C., 'Redesigning History in Contemporary Russia', *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), 13-28.

MILLER, A., 'The Turns of Russian Historical Politics, from Perestroika to 2011', A. Miller en M. Lipman ed., *The convolutions of Historical Politics*, New York, 2012, 253-278.

MINAKOV, A. IU., 'Russian Conservatism in Contemporary Russian Historiography: New Approaches and Research Trends', *Russian Studies in History*, 48 (2009), 8-28.

MISKIMMON, A., O'LOUGHLIN B. en ROSELLE, L., *Strategic Narratives: communication power and the new world order*, New York, 2013.

NORRIS, S. M., 'Guiding stars: the comet-like rise of the war film in Putin's Russia: recent World War II films and historical memories', *Studies in Russian and Soviet Cinema*, 1 (2007), 163-189.

NOVICK, P., *That Noble Dream: The Objectivity Question and the American Historical Profession*, New York, 1988.

OLICK, J. K. en ROBBINS, J., 'Social Memory Studies: From 'Collective Memory' to the Historical Sociology of Mnemonic Practices', *Annual Review of Sociology*, 24 (1998), 104-140.

OLICK, J., *The politics of regret: on collective memory and historical responsibility*, New York, 2007.

PERRIE, M., *The Cambridge History of Russia: The Twentieth Century*, Cambridge, 2006.

PLOKHY, S., *The Origins of the Slavic Nations: premodern identities in Russia, Ukraine and Belarus*, Cambridge, 2006.

PROZOROV, S., 'Russian conservatism in the Putin presidency: The dispersion of a hegemonic discourse', *Journal of Political Ideologies*, 10 (2005), 121-143.

REISIGL, M. en WODAK, R., 'The discourse-historical approach', R. Wodak en M. Meyer red, *Methods of Critical Discourse Analysis*, Londen (2009), 87-121.

REPINA, L., 'Historical Memory and Contemporary Historical Scholarship', *Russian Social Science Review*, 58 (2017), 318-336.

ROBERTS, K., 'Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse', *International Journal*, 72 (2017), 28-55.

RUSSEL, J., *Chechnya – Russia's 'War on Terror'*, Abingdon, 2007.

SAKWA, R., 'New Cold War' or twenty years' crisis? Russia and international politics', *International Affairs*, 84 (2008), 241-267.

SCHENKKAN, N., 'Kazakhstan With Russia: Smiling through Gritted Teeth', *Russian Analytical Digest*, 188 (2016), 2-5.

SHERLOCK, T., 'Confronting the Stalinist Past: The Politics of Memory in Russia', *The Washington Quarterly*, 34 (2011), 93-109.

SHERLOCK, T., 'Russian politics and the Soviet past: Reassessing Stalin and Stalinism under Vladimir Putin', *Communist and Post-Communist Studies*, 49 (2016), 45-59.

SHERLOCK, T., *Historical narratives in the Soviet Union and post-Soviet Russia: destroying the settled past, creating an uncertain future*, New York, 2007.

SHLAPENTOKH, V., *Public and private life of the Soviet people: changing values in post-Stalin Russia*, New York, 1989.

SILOVA, I, MEAD YAQUB, M. en PALANDJIAN, G., 'Pedagogies of Space: (Re)Mapping National Territories, Borders and Identities in Post-Soviet Textbooks, J. H. Williams ed., *(Re)Constructing Memory: School Textbooks and the Imagination of the Nation*, Rotterdam, 2014.

SLONE, M., 'Growing Up in Israel. Lessons in Understanding the Effects of Political Violence on Children', B. K. Barber ed., *Adolescents and War: How Youth Deal with Political Violence*, Oxford, 2009, 81-104.

SOLODOVNIK, S., 'Russia: The Official Church Chooses The State', *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 38-66.

SOROKA, G., 'The Orthodox Church and Russian Politics', *Europe-Asia Studies*, 65 (2013), 1486-1488.

SUNY, R. G., *The revenge of the past: nationalism, revolution and the collapse of the Soviet Union*, Stanford, 1993.

SUNY, R. G., *The Soviet experiment: Russia, the USSR and the successor states*, New York, 1998.

SUSLOV, M. D., "'Crimea Is Ours!'" Russian popular geopolitics in the new media age', *Eurasian Geography and Economics*, 55 (2014), 588-609 .

SUSLOV, M. D., "'Holy Rus': The Geopolitical Imagination in the Contemporary Russian Orthodox Church', *Russian Politics & Law*, 52 (2014), 67-86.

SUSLOV, M., 'The Production of 'Novorossiia': A Territorial Brand in Public Debates', *Europe-Asia Studies*, 69 (2017), 202-221.

TOFT, M. D., 'Russia's War on Terrorism', T. Colton, T. Frye en R. Legvold ed., *The Policy World Meets Academia: Designing U.S. Policy toward Russia*, Cambridge, 2010, 92-95.

- TORBAKOV, I., 'History, Memory and National Identity: Understanding the Politics of History and Memory Wars in Post-Soviet Lands', *Demokratizatsiya*, 19 (2011), 209-232.
- TSYGANKOV, A. P., 'Mastering space in Eurasia: Russia's geopolitical thinking after the Soviet break-up', *Communist and Post-Communist Studies*, 36 (2003), 101-127.
- VAN MEURS, W., 'History and Politics: Recommendations from the New Comparative Agenda, H. Swoboda en J. M. Wiersma ed., *Politics of the Past: The Use and Abuse of History*, Brussels, 2009.
- VAZQUEZ LINAN, M., 'Historical Memory and Political Propaganda in the Russian Federation', *Communist and Post-Communist Studies*, 50 (2017), 77-78.
- VAZQUEZ LINAN, M., 'History as a propaganda tool in Putin's Russia', *Communist and Post-Communist Studies*, 43 (2010), 167-178.
- VAZQUEZ LINAN, M., 'Putin's Propaganda Legacy', *Post-Soviet Affairs*, 25 (2009), 137-159.
- WERTSCH, J. V., 'Blank Spots in Collective Memory: A Case Study of Russia', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 617 (2008), 58-71.
- WIJERMARS, M., 'Memory Politics Beyond the Political Domain: Historical Legitimation of the Power Vertical in Contemporary Russian Television', *Problems of Post-Communism*, 63 (2016), 84-93.
- WILHELMY, J. P., *Soldiers for Sale: German 'mercenaries' with the British in Canada During the American Revolution (1776-1783)*, Montreal, 2011.
- ZAJDA, J. en ZAJDA, R., 'The Politics of Rewriting History: New History Textbooks and Curriculum Materials in Russia', *International Review of Education*, 49 (2003), 363-384.
- ZAMOYSKI, A., *Poland: A History*, Londen, 2009, 313.



### 3. Webpagina's

MAY, C. D. en RUSKAY, J., *USA Today*, Putin imperils religious freedom: Column (<https://eu.usatoday.com/story/opinion/2016/11/22/putin-religious-freedom-laws-column/93959106/>). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

*President of Russia*, 2017 (<http://en.kremlin.ru>). Geraadpleegd op 16 december 2017.

*The constitution of the Russian Federation*, s.d. (<http://www.constitution.ru/en/10003000-02.htm>). Geraadpleegd op 27 mei 2018.

*The Moscow Times*, Putin Signs Repressive Anti-Terror Legislation Into Law, 2016 (<https://themoscowtimes.com/news/putin-signs-repressive-anti-terror-legislation-into-law-54493>). Geraadpleegd op 28 mei 2018.

### 1. Historische gebeurtenissen

- (Siege of) Leningrad
- (Treaty of) Pereyaslavl
- 1812 Patriotic War (Napoleon)
- *American Revolution*
- Baptism of Rus
- Brest-Litovsk
- Chersonesus
- Cold War
- February 1917/February Revolution
- French Revolution
- Great Patriotic War
- Holocaust
- Holodomor / Famine in Ukraine
- Molotov-Ribbentrop
- October 1917/October Revolution
- Perestroika - Glasnost
- Russian Revolution/Revolution of 1917
- Significante jaartallen: 988, 1654, 1914, 1917, 1918, 1940-1945...
- Victory Day
- Warsawpact
- World War I, First World War
- World War II, Second World War

### 2. Personen en volkeren

- Cossack(s)
- Hitler
- Lenin
- Mao Zedong
- Marx
- Mussolini
- Rurik/Ryurik/Riurik
- Russische (Slavofiele) filosofen:  
Solovyov, Berdyaev, Ilyin
- Russische presidenten
- Solzhenitsin
- Sovjetleiders
- St. Vladimir/Vladimir of Kiev/Vladimir  
the Great/Grand Prince of Kiev/Grand  
Prince Vladimir/Great Prince Vladimir

- Stalin
- Trotsky
- Tsaren: Nikolaas I, Alexander I,  
Katerina II, Peter I (the Great)

### 3. Geografische plaatsen

- Belarus
- Chersonessos
- Crimea
- Ex-Sovjetstaten
- Grand Duchy of Moscow/Grand  
Principality of Moscow
- Kathyn/Katyn
- Kiev Rus
- Kievan Rus
- Little Russia/Malorossiya
- Muscovy/Muscovite/Musco\*
- Novgorod
- Novorossiya/New Russia
- Stalingrad
- Ukraine
- Ukrainian hetmanate
- United States of America/USA
- USSR/Soviet Union/SU/Soviet
- White Russia

### 4. Termen

- Communism
- Compatriots
- Genocide
- Historic
- Historical
- Historically
- History
- Legacy
- Motherland/Fatherland
- Nazi
- Nazism
- Past
- Patriot/patriotism/patriotic
- Revolution

- Rus
- Russian Bear
- Serfs/serfdom/1861
- Stereotypes / Stereotypical
- Tradition
- Unity

#### **5. Jaarlijkse speeches**

- Annual Address to the Federal Assembly
- Anniversary of Victory in the Great Patriotic War
- Annual Big Press Conference
- Annual news conference
- Celebrating Day of Russia, June 12th
- New Year Address to the Nation
- Inauguration ceremony
- Direct Line
- Meeting of the Valdai International Discussion Club

## **Samenvatting**

In welke mate, op welke manier en waarom instrumentaliseerden presidenten Poetin en Medvedev het verleden tussen 2000 en 2018? De verwijzingen naar de geschiedenis kende in die periode een stijgende trend, waarbij politieke gebeurtenissen resulteerden in verschillende breukpunten. Voor een binnenlands publiek waren waarden een zeer belangrijk gegeven. Beide presidenten verwezen naar de waarden van patriottisme, het orthodoxe christendom, eenheid en conservatisme om het morele verval van het volk tegen te gaan. Volgens hen waren het deze waarden die in het verleden het succes van Rusland hadden gewaarborgd en dit dus ook in de toekomst zouden garanderen. Deze waarden waren bovendien ook belangrijk voor het uitdragen van de Euraziatische beschavingsmissie van Rusland. Hiernaast gebruikten beide presidenten sommige historische gebeurtenissen ook regelmatig als legitimatie voor bepaalde politieke beslissingen, waarbij het nazisme, de Russische Revolutie en de geschiedenis van de Russische Orthodoxe Kerk het meest voorkwamen. Wat het binnenlands publiek betreft, kreeg de jeugd een opvallend deel van de presidentiële aandacht. Deze aandacht hing samen met de rol die het Kremlin speelde in de opstelling van de schoolcurricula over het verleden, en in het verlengde hiervan het volledige historische narratief in de Russische samenleving. Het belang van het verleden heeft ook tot gevolg dat historici een belangrijke maatschappelijke functie vervulden, waar zij naast een objectieve beschrijving ook een waardenoordeel moesten geven. Wat het historisch discours voor buitenlands publiek betreft, bleek het discours gematigder en verwezen Poetin en Medvedev regelmatig naar gemeenschappelijke gebeurtenissen die in het verleden plaatsvonden en die Rusland tot vandaag met hun gesprekspartner verbonden.

Uit een analyse over de rol die de Poetin en Medvedev voor zichzelf en het Kremlin percipieerden in de vorming van het historisch discours bleek dat ze zichzelf tot op bepaalde hoogte verantwoordelijk achtten voor de vorming van het historisch discours en de verspreiding hiervan binnen de samenleving. Ook in de strijd tegen de vervalsing van het verleden zagen Poetin en vooral Medvedev een actieve rol voor zichzelf weggelegd. Deze analyse kwam bovendien overeen met het beleid dat het Kremlin in de praktijk voert.

Wat historische periodes betreft, is duidelijk gebleken dat de Grote Vaderlandse Oorlog tot op vandaag nationale trots oproept bij de Russen. Wanneer het echter over Oekraïne of het orthodoxe christendom ging, kwamen verwijzingen naar de periode van het Kievse Rijk en de zestiende en zeventiende eeuw echter frequenter voor. Bij religieuze onderwerpen was vooral de doop van Prins Vladimir hier een populair referentiepunt.

Verder viel ook op dat Vladimir Poetin over het algemeen een radicaler perspectief hanteerde dan Dimitri Medvedev. Dit verschil in discours wordt waarschijnlijk ook beïnvloed door de Poetincultus.